

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos teisės katedra

Auksės Dzekunskienės,
Teisė MAN studijų modelio,
V kurso studentės

MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

Baudžiamoji atsakomybė už riaušes
Criminal liability for riots

Vadovas: lekt. Marius Aidukas

Vilnius
2025

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame magistriniame darbe analizuojama Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 283 straipsnyje įtvirtinta riaušių nusikalstamos veikos sudėtis, nagrinėjant jos objektą, požymius ir attribojimą nuo kitų viešosios tvarkos pažeidimų. Tiriama baudžiamosios atsakomybės už riaušes raida, atskleidžiami normos aiškinimo sunkumai ir vertinamųjų požymių taikymo problemos Lietuvos teismų praktikoje. Analizuojamos reikšmingos nacionalinės ir užsienio teismų bylos, leidžiančios išryškinti kolektyvinio smurto kvalifikavimo tendencijas bei praktinius iššūkius. Atlikta analizė suteikia pagrindą įvertinti dabartinį teisinį reguliavimą ir pateikti argumentuotus pasiūlymus jo tobulinimui.

Pagrindiniai žodžiai: riaušės, viešoji tvarka, visuomenės saugumas, kolektyvinė veika, baudžiamoji teisė.

The master's thesis analyzes the composition of the criminal offenses of riots established in Article 283 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania, examining its object, characteristics, and distinction from other violations of public order. The development of criminal liability for riots is examined, and the difficulties in interpreting the norm and the problems associated with applying evaluative standards in Lithuanian court practice are identified. Qualified national and foreign court cases are analyzed, allowing for the highlighting of trends and practical challenges of collective violence. The analysis provides a basis for evaluating the current legal regulation and presenting reasoned proposals for its improvement.

Keywords: riots, public order, public safety, collective action, criminal law.

Turinys

Ižanga	2
1. Baudžiamosios atsakomybės už riaušes atsiradimas ir raida	6
2. Riaušių nusikalstamos veikos sudėtis nacionalinėje baudžiamojoje teisėje	17
2.1. Objektas	25
2.2. Objektyvieji požymiai	30
2.3. Subjektas ir subjektyvieji požymiai	38
3. Riaušių atirbojimas nuo kitų nusikalstamų veikų	43
Išvados	60
Pasiūlymai	62
Šaltinių sąrašas	63
Santrauka	67
Summary	67

Ižanga

Darbo temos aktualumas – viešosios tvarkos palaikymas ir visuomenės saugumo užtikrinimas yra esminiai teisinės valstybės tikslai. Riaušės, kaip viena iš pavojingiausių viešosios tvarkos pažeidimų formų, kelia grėsmę ne tik pavieniams asmenims, bet ir valstybės stabilumui bei institucijų veiklai. Dėl šios priežasties jų kriminalizavimas yra būtinas, tačiau teisinis reguliavimas kelia iššūkių, ypač nustatant baudžiamosios atsakomybės ribas.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 283 straipsnis (toliau – str.) riaušes apibrėžia kaip kolektyvinę veiką, tačiau praktikoje dažnai kyla riaušių atribojimo nuo kitų viešosios tvarkos pažeidimų problemų. Ypač sudėtingos ir neaiškos ribos tarp riaušių (BK 283 str.) ir viešosios tvarkos pažeidimo (BK 284 str.), nes teisės aktai nėra suformulavę tikslaus šiurkštaus viešosios tvarkos pažeidimo apibrėžimo, paliekant šį aiškinimą teismų praktikai. Tai gali lemti nevienodą teisės normų taikymą panašiose situacijose. Tarptautiniu mastu riaušių kriminalizavimas skiriasi priklausomai nuo valstybės teisinės sistemos. Jungtinėse Amerikos Valstijose (toliau – JAV) riaušės dažniausiai apibrėžiamos kaip trijų ar daugiau asmenų smurtinis veiksmas, o Europoje jų baudžiamasis vertinimas priklauso nuo padarinių sunkumo bei teisėsaugos institucijų veiklos sutrikdymo. Kai kuriose šalyse atskirai reglamentuojamas masinių neramumų organizavimas, pasipriešinimas teisėsaugai ar smurtiniai veiksmai prieš valstybines institucijas. Tuo tarpu, Lietuvos teisėje trūksta išsamių mokslinių tyrimų, nagrinėjančių riaušių kvalifikavimo problemas ir jų konkretų atribojimą nuo kitų nusikalstamų veikų. Be to, teismų praktika, susijusi su BK 283 straipsnio taikymu, nėra pakankamai išplėtotą, todėl aiškinimas gali skirtis priklausomai nuo konkretaus atvejo aplinkybių. Analizuojant Lietuvos ir užsienio valstybių teisinę praktiką, galima įvertinti jų skirtumus, identifikuoti galimus baudžiamosios teisės tobulinimo aspektus bei atitinkamai koreguoti teisinį reglamentavimą. Šis tyrimas svarbus, tiek teoriniu, tiek praktiniu požiūriu, kadangi jis padeda išsamiau suprasti riaušių nusikalstamos veikos sudėtį, objektyviuosius ir subjektyviuosius požymius bei jų aiškinimo problemas teismų praktikoje. Be to, darbo išvados gali prisidėti prie aiškesnio teisės normų taikymo ir padėti užtikrinti pusiausvyrą tarp viešosios tvarkos apsaugos ir asmenų teisės į taikius susirinkimus ir saviraišką.

Analizuojamos temos ištyrimo lygis – riaušių nusikalstamos veikos teisinis reguliavimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje yra analizuotas viešosios tvarkos pažeidimų kontekste, tačiau specifiniai riaušių kvalifikavimo aspektai dažniausiai nagrinėjami kartu su kitomis nusikalstamomis veikomis. Tad galima teigti, kad riaušių tema nagrinėta tik fragmentiškai. Mokslinėje literatūroje daugiausia dėmesio skiriama viešosios tvarkos

pažeidimų ribai tarp administracinės ir baudžiamosios atsakomybės, taip pat vertinamiesiems požymiams, susijusiems su šiurkščiu viešosios tvarkos pažeidimu. Riausių teisinės sudėties klausimai aptariami baudžiamosios teisės vadovėliuose ir komentaruose, pavyzdžiui, Baudžiamosios teisės specialiosios dalies komentare. Nors moksliniuose darbuose, išskirtuose žemiau, dažniausiai analizuojama BK 283 ir 284 straipsnių konkurencija, vertinamųjų požymių turinys ir teismų praktikos tendencijos, specifiniai riausių kvalifikavimo klausimai, tokie kaip kolektyvinio elgesio atribojimas, organizacinės veiklos kriminalizavimo apimtis ar subjektyviosios pusės specifika, nagrinėjami gana epizodiškai ir praktikoje neretai pasitaiko, kad šių normų atribojimas vis dar kelia papildomus iššūkius. Viena iš to priežasčių yra tai, kad samprata „šiurkštus viešosios tvarkos pažeidimas“ nėra iki galo konkrečiai apibrėžtas teisės aktuose, todėl dažnai plėtojamas ir aiškinamas teismų praktikoje. Užsienio šalių atliktuose moksliniuose darbuose riaušės dažniausiai analizuojamos socialiniu ir politiniu aspektu, pabrėžiant ekonomines ir visuomenines priežastis, lemiančias jų kilimą. Baudžiamosios atsakomybės taikymo modeliai skiriasi, kadangi vienos valstybės didesnis dėmesys skiriamas riausių organizatoriams ir kurstytojams, o kitose tik padariniams ir teisėsaugos institucijų darbo sutrikdymui. Galima daryti išvadą, kad riausių institutas Lietuvos baudžiamojoje teisėje vis dar yra ribotai ištirtas, trūksta sisteminių tyrimų, o esama literatūra atskleidžia tik dalį problemos. Ši spraga pagrindžia poreikį išsamesniam akademiniam tyrimui ir sudaro prielaidas darbo aktualumui tiek teoriniu, tiek praktiniu požiūriu.

Tarptautinėje praktikoje riausių teisinis reguliavimas skiriasi, nes kai kuriose valstybėse, kaip Jungtinė Karalystė (toliau – JK) ar JAV, riaušės skirstomos pagal pavojingumo lygį ir yra gana aiškiai apibrėžtos, o Prancūzijoje jos dažnai kvalifikuojamos itin panašiai kaip ir sunkus viešosios tvarkos pažeidimas. Šių šalių teisinių modelių analizė leidžia įvertinti, kokie baudžiamosios atsakomybės aspektai gali būti pritaikomi Lietuvos teisės tobulinimui.

Darbo naujumas – per pastaruosius penkerius metus Lietuvoje pasirodė keli reikšmingi bakalauro ir magistro darbai, nagrinėjantys riausių temą ar susijusius klausimus, tokius kaip Baudžiamojo kodekso 283 ir 284 straipsnių atribojimas, kvalifikavimo ypatumai bei įrodinėjimo problemos. Tarp jų išsiskiria J. Tamulevičiaus (MRU, 2023) magistro darbas „Riausių kvalifikavimas baudžiamojoje teisėje“, sistemingai analizuojantis BK 283 požymius ir konkurenciją su BK 284. Tuomet S. Strolytės (VDU, 2022 m.) darbas apie riausių atribojimą nuo viešosios tvarkos pažeidimo lyginamuoju aspektu, taip pat S. Bendikaitės (MRU, 2024 m.) magistro darbas, analizuojantis teisės normų konkurenciją, įtraukiant ir riausių kvalifikaciją. Tačiau svarbu paminėti, kad šis magistro rašto darbas remiasi naujausia Lietuvos teismų

praktika, įtraukiant jau baigtą 2021 m. rugpjūčio 10 d. prie Seimo vykusią riaušių baudžiamąją bylą. Tai pirmasis akademinis tyrimas, kuriame ši byla vertinama kaip empirinė medžiaga, leidžianti atskleisti šiuolaikines riaušių kvalifikavimo tendencijas ir socialinių tinklų vaidmenį nusikalstamos veikos kontekste. Be to, darbe atliekama lyginamoji analizė tarp keturių valstybių - Lietuvos, Prancūzijos, Jungtinės Karalystės ir JAV, pasirinktų dėl jose nagrinėtų rezonansinių riaušių bylų. Toks požiūris leidžia įvertinti, kaip skirtingos teisės tradicijos skirtingai apibrėžia viešosios tvarkos pažeidimus bei nustato baudžiamosios atsakomybės ribas. Darbe taikomas kompleksinis metodologinis pagrindas, kuris apjungia norminę, sisteminę, istorinę ir lyginamąją analizę, leidžiantis identifikuoti ne tik riaušių teisinę prigimtį, bet ir praktines baudžiamosios atsakomybės taikymo problemas. Naujumą lemia ir tai, kad pirmą kartą Lietuvoje išsamiai nagrinėjama informacinių riaušių samprata, tai kai smurtinis elgesys koordinuojamas per socialinius tinklus ar virtualią erdvę, be fizinio dalyvavimo. Šis darbas išsiskiria iš ankstesnių tuo, kad sujungia teorinį bei praktinį požiūrį, remiasi realia teismų praktika su užsienio valstybių teismų praktika. Tokiu būdu jis ne tik papildo Lietuvos baudžiamosios teisės mokslą naujomis įžvalgomis apie riaušių atribojimo problematiką, bet ir pateikia sisteminį modelį, padedantį tobulinti viešosios tvarkos apsaugos ir teisėtų protestų ribų vertinimą šiuolaikinėje visuomenėje.

Darbo problema – baudžiamosios atsakomybės už riaušes teisinis pagrindas ir ribos Lietuvos teisėje iki šiol išlieka nepakankamai aiškiai apibrėžtos. Nors šios nusikalstamos veikos reglamentavimas formavosi per skirtingus istorinius etapus, praktikoje vis dar kyla neapibrėžtumo dėl riaušių veikos sudėties elementų taikymo bei jų atribojimo nuo kitų viešosios tvarkos pažeidimų. Lietuvos teismų praktika šioje srityje nėra pakankamai išplėtotą, o vertinamieji požymiai kelia sunkumų nustatant atsakomybės ribas. Lyginant su užsienio valstybių teisiniais modeliais, matyti, kad Lietuvos baudžiamoji teisė pasižymi specifiniais bruožais riaušių kvalifikavimo ir atsakomybės nustatymo srityje, kurių išsamus tyrimas leidžia aiškiau apibrėžti šios veikos teisinį turinį ir taikymo ribas.

Darbo tikslas - remiantis Lietuvos teisės aktais, baudžiamosios teisės teorija ir teismų praktika detaliai išanalizuoti baudžiamosios atsakomybės už riaušes nusikalstamos veikos sudėtį kaip baudžiamosios atsakomybės teisinį pagrindą, atskleisti atsakomybės ribas ir šios veikos santykį su kitomis nusikalstamomis veikomis, taip pat įvertinti užsienio valstybių teisinės sistemos patirtį ir atsižvelgus į tai, pagrįsti riaušes draudžiančios teisės normos tobulinimo galimybes.

Darbo uždaviniai:

- Analizuoti baudžiamosios atsakomybės už riaušės atsiradimą ir raidą Lietuvos baudžiamojoje teisėje.

- Remiantis įstatymais, baudžiamosios teisės teorija ir teismų praktika detaliai išanalizuoti baudžiamosios atsakomybės už riaušės nusikalstamos veikos sudėtį kaip baudžiamosios atsakomybės teisinį pagrindą, atskleisti atsakomybės ribas.

- Atskleisti riaušių nusikalstamos veikos santykį su panašiomis nusikalstamomis veikomis.

Darbo metodai - atliekant tyrimą buvo naudoti šie tyrimo metodai: taikyta mokslinės literatūros, teisės aktų ir teismų praktikos analizė, siekiant išsamiai atskleisti riaušių nusikalstamos veikos sudėtį ir atsakomybės ribas. Darbo dalyje, nagrinėjančioje baudžiamosios atsakomybės už riaušės atsiradimą ir raidą, taikytas istorinis lyginamasis metodas, leidęs įvertinti teisinio reguliavimo kaitą skirtinguose istoriniuose etapuose. Sudėties požymių analizei naudotas lingvistinis, teisinis lyginamasis ir loginis–analitinis metodai, padėję nustatyti atskirų požymių turinį ir jų taikymo ypatumus. Teismų praktikos vertinimui taikytas sintezės metodas, leidęs apibendrinti praktikoje formuojamus kriterijus dėl riaušių attribojimo nuo kitų nusikalstamų veikų bei nusikalstamos veikos sudėties požymių aiškinimo. Šių metodų derinimas sudarė galimybę kompleksiškai nagrinėti tyrimo objektą ir argumentuotai formuluoti darbo išvadas.

Svarbiausi šaltiniai - pirmiausia tai **Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas**, kuriame įtvirtintas BK 283 straipsnis yra pagrindinis teisės šaltinis, apibrėžiantis riaušių sudėtį, jos požymius ir atsakomybės pagrindą. **Lietuvos Respublikos Konstitucija** užima ypatingą reikšmę, nes ji nustato pamatinius principus, kurie yra būtini attribojant teisėtą protestą nuo nusikalstamos veikos. Papildomai svarbus ir **Lietuvos Respublikos Susirinkimų įstatymas**, konkretizuojantis susirinkimų organizavimo tvarką. Itin didelę reikšmę turi ir Lietuvos teismų praktika, kuri detalizuoja vertinamųjų požymių taikymą. Reikšmingiausios bylos – Kauno apygardos teismo byla **Nr. 1A-53-120-2006**, LAT byla **Nr. 2K-552/2012** ir Vilniaus miesto apylinkės teismo byla **Nr. 1-716-486/2023**. Jos formuoja aiškią poziciją dėl riaušių atvejų Lietuvoje. Šių šaltinių derinimas leidžia kompleksiškai įvertinti riaušių sudėties elementus, jų istorinę raidą ir praktinio taikymo problemas, todėl jie yra svarbiausi pagrindžiant darbo išvadas ir teisinius argumentus.

1. Baudžiamosios atsakomybės už riaušes atsiradimas ir raida

Baudžiamosios atsakomybės už riaušes atsiradimas ir nustatymas Lietuvoje vystėsi palaipsniui. Jį formavo istoriniai, politiniai ir socialiniai veiksmas, bei jų visuma. Šiuo metu riaušių nusikaltimo sudėtis nustatyta Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (toliau – BK), konkrečiai 283 straipsnyje (toliau – str.). Jame apibrėžiama atsakomybė už riaušių organizavimą, dalyvavimą jose bei veiksmus, kai jie yra susiję su smurtu, pasipriešinimu teisėsaugos institucijoms ir/ ar turto sunaikinimu/ žala turtui. Ši nuostata įsigaliojo 2003 m. ir yra itin svarbus šiuolaikinės Lietuvos baudžiamosios teisės etapas, kadangi apibrėžia kolektyvinių viešosios tvarkos pažeidimų kriterijus bei sunkumo laipsnį. Tačiau, kadangi ir iki 2003 m. baudžiamoji atsakomybė už riaušes buvo aktualus klausimas, šio teisinio instituto ištakas Lietuvoje galima atsekti ir kelis šimtmečius atgal, tai yra (toliau – t.y.) nuo ankstyviausių Lietuvos statutų.

Bendrai vertinant XVI – XVIII a. laikotarpį, tiek Europoje bendrai, tiek Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) teisinėje tradicijoje, ėmė ryškėti kolektyvinio pasipriešinimo ir valstybės teisėtumo sąveika. Riaušės dažnu atveju buvo suprantamos kaip bendruomenės savireguliacijos tam tikros formos. Jos buvo spontaniškos, tačiau simboliškai įkrautos reakcijų į valdžios veiksmus, ekonominius sunkumus ar socialinę neteisę. Tokie visuotiniai neramumai ne visuomet buvo anarchiški, dažnu atveju jie tarnavo kaip bendruomenės solidarumo mechanizmai, leidžiantys kolektyviai išreikšti tam tikrą nepasitenkinimą vietos valdžios institucijomis ar jų sprendimais. Tačiau valstybės centralizacijos raida ir šiuolaikinių valdžios institucijų atsiradimas buvo paskata tokius veiksmus aiškiau apibrėžti ir nubrėžti ribą, kuri leistų suprasti kada tie veiksmai jau turi būti kriminalizuojami. Valstybė įtvirtino teisėto jėgos naudojimo monopoliją, bet kokius veiksmus inicijuotus gyventojų, laikydama viešosios tvarkos pažeidimu. Šis doktrinos pokytis tapo būdingu kontinentinei teisinei tradicijai ir galiausiai su korekcijomis buvo įtvirtintas Lietuvos teisinėje sistemoje¹. Dar XVI amžiuje (toliau – a.) Lietuvos statutai (1529 m., 1566 m., 1588 m.) numatė vienokią ar kitokią atsakomybę už elgesį, kuris trikdo viešąją rimtį ir/ ar kursto maištą, priešinasi valdžios tvarkai². Nors terminas „riaušės“ nebuvo konkrečiai naudojamas, šios nuostatos vis vien atspindėjo valstybės siekį sustiprinti suvereno valdžią ir slopinti ne tik

¹ MAKSIMAITIS, Mindaugas (2012). *Istorinės LDK teisės aidas moderniojoje Lietuvos teisėje*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

² VAIČAITIS, A. (2013). *Lietuvos Statutai kaip Lietuvos konstitucionalizmo šaltinis*. Vilniaus Universitetas, Teisės fakultetas, ISSN 1392–1274. TEISĖ 2013 89.

pavienius, bet ir kolektyvinius nepaklusnumo veiksmus. Taip buvo todėl, nes jau tada toks elgesys buvo suprantamas kaip tiesioginė grėsmė valstybės stabilumui, ko pasekoje buvo baudžiamas itin griežtomis sankcijomis. Šios sankcijos galėjo apimti turto konfiskavimą, fizines bausmes ar net kai kuriais atvejais mirties bausmę. Toks požiūris atitinka tai ką S. Wicke³ apibūdina kaip „legalizuoto atsako fazę“, kai baudžiamoji teisė pirmiausia skirta suvereno valdžiai palaikyti, o ne viešajai tvarkai išsaugoti. Pirmajame Lietuvos statute (1529 m.) minimos griežtos sankcijos buvo taikomos už maištą ir sambrūzdį, kurie buvo laikomi nusikaltimais prieš viešąją taiką, buvo numatoma atsakomybė už ginkluotą pasipriešinimą valdžios pareigūnams bei už užpuolimą sambūriu, t. y. kolektyvinį smurtą⁴. Antrasis Lietuvos statutas (1566 m.) griežtino atsakomybę už veiksmus, kuriais gali būti užkertama viešoji taika, pavyzdžiui už susibūrimą muštynėms, savavališką teisingumo vykdymą ir masinį ginkluotų asmenų telkimą⁵. Galiausiai, trečiasis Lietuvos statutas (1588 m.), gali būti laikomas išsamiausiu, kadangi jis dar labiau detalizavo atsakomybę už kolektyvinį smurtą. Numatomos bausmės už maištą prieš valdžios institucijas ar susirinkimą smurtiniams veiksams.

XIX a. Lietuvai patekus į Rusijos imperijos sudėtį, baudžiamosios teisės reguliavimas įgavo žymiai labiau represinį pobūdį. 1845 m. Rusijos imperijos baudžiamajame statute (Свод законов Российской империи, т. XV, „Уложение о наказаниях уголовных и исправительных“⁶) masiniai neramumai buvo klasifikuojami kaip „buntas“⁷ ar „vosstanije“⁸. Tai reiškė sukilimus, kurie buvo priešiški valstybei. Jie buvo baudžiami itin griežtomis bausmėmis, tokiomis kaip tremtis ar mirties bausmė, pavyzdžiui 271 str. numato, kad visi kurie bent kaip nors prisidėjo prie sukilimo, jo organizavimo, kurstymo ar netgi organizavimo slėpimo gali būti baudžiami visų valstybės teisių atėmimu ir/ ar mirties bausme. Po 1831 ir 1863 m. carinis režimas į kolektyvinius sukilimus reagavo dar griežčiau. S. Wicke savo darbe „La Terreur blanche de 1815 à Montpellier: violences et transition de pouvoir. Histoire“ pastebi, kad tokio pobūdžio aplinkoje vyrauja „valstybinio saugumo modelis“, pagal kurį baudžiamoji teisė veikia kaip priemonė ne tik fizinei, bet ir simbolinei kontrolei palaikyti, faktiškai uždrausdama pačią kolektyvinės opozicijos sąvoką. Lietuvos kontekste šis laikotarpis aiškiai

³ WICKE, Syriac (2023). *La Terreur blanche de 1815 à Montpellier : violences et transition de pouvoir*. HAL Id: dumas-04443574 , version 1.

⁴ GELUMBAUSKIENĖ, Regina; ŠAPOKA, Gintaras (2012). *Lietuvos Teisės istorijos chrestomatija*. Justitia.

⁵ Supra note 4, 7 p.

⁶ <https://runivers.ru/bookreader/book388232/#page/1/mode/1up>

⁷ <https://www.vlkk.lt/konsultacijos/11761-buntas-maistas>

⁸ COURTOIS, S.; WERTH, N.; PANNE, J. L.; PACZKOWSKI A.; BARTOSEK, K. ir MARGOLIN, J. L. (1997). *Juodoji komunizmo knyga*. Vilnius: Alma littera.

signalizavo, kad visos organizuotų neramumų formos bus interpretuojamos kaip egzistencinė grėsmė valstybei.

Tarpukario Lietuvos (1918 – 1940 m.) teisinis ir politinis įvaizdis patyrė reikšmingų pokyčių. Šis laikotarpis puikiai iliustruoja tai, ką S. Wicke vadina „integraciniu – stabilizaciniu modeliu“, kai valstybė stengiasi įrėminti protesto judėjimus dialogo rėmuose, tuo pačiu metu kriminalizuodama bet kokias pasipriešinimo apraiškas kaip „politinio nuokrypio“ formas⁹. Po valstybingumo atkūrimo 1918 m. Lietuvos valdžia stengėsi subalansuoti valstybės stabilumo imperatyvus su pagrindiniais teisinės valstybės principais. 1920 m. priimtas milicijos įstatymas, tapęs viešosios apsaugos teisiniu pagrindu, suteikė gana plačius milicijos įgaliojimus, kurie puikiai galėjo būti pritaikyti užkirsti kelią masiniams susibūrimams¹⁰. Lietuvos 1931 - 1935 m. baudžiamasis statutas nustatė tam tikrą atsakomybę už viešosios tvarkos pažeidimus. Nors dar nebuvo naudojama konkreti riausių sąvoka, tačiau penktasis skyrius „Apie sąmyšį“ numato aplinkybes ir atsakomybę už viešus sambūrius¹¹. Šis statutas suformavo pirmąją sistemingą tarpukario Lietuvos baudžiamosios teisės normų grupę, reglamentavusią kolektyvinių neramumų, neteisėtų susibūrimų ir/ ar viešosios tvarkos trikdymo atvejus. Nors, kaip minėta, sąvoka „riaušės“ šiame statute tiesiogiai nevartojama, jo struktūra aiškiai atitinka modernias riausių sudėties gaires, t.y. kolektyvinį smurtą, nepaklusimą teisėtiems valdžios reikalavimams ir smurto ar chaoso plitimą minioje. 120 straipsnis nustatė atsakomybę už nepaklusimą policijos reikalavimui išsiskirstyti iš neteisėto viešojo sambūrio: „Kas nusizengė neapleidęs viešojo sambūrio, kuriam policijos žinomai buvo liepta išsiskirstyti, tas yra baudžiamas...“¹² Tai yra ankstyvas ir aiškus teisinis kriterijus, siejantis kolektyvinį buvimą erdvėje su pavojumi viešajai tvarkai, nepriklausomai nuo smurto buvimo. 121 straipsnis reglamentavo dalyvavimą viešame sambūryje, kuris nepaklūsta valdžios nurodymui išsiskirstyti. Tai kai asmuo, policijai įsakant, nepalieka sambūrio vietos, jam galėjo būti skirta tiek paprastojo, tiek tvirtovės kalėjimo bausmė. Šis straipsnis atskleidžia, kad statutas kriminalizavo kolektyvinį nepaklusnumą kaip itin rimtą grėsmę viešajai tvarkai. 122 straipsnyje detalizuotas sambūris, kuriame padaromi pavojingi veiksmai, tokie kaip pasipriešinimas policijai ar kariuomenei, smurtas, prievarta, turto gadinimas, ginklo panaudojimas ar kiti visuomenės rimtį trikdantys veiksmai. Šis straipsnis aiškiai siejo viešojo sambūrio pavojingumą su kolektyvinio smurto ar prievartos veiksmų visetu, taip sukuriant artimą šiuolaikinei riausių sudėčiai veikų modelį.

⁹ Supra note 3, 7 p.

¹⁰ „Milicijos įstatymas“, Laikinosios Vyriausybės žinios, nr. 32, 1920 m. gegužės mėn. 20 d., p. 1.

¹¹ JABLONSKIS, K (1931). *Baudžiamasis Statutas su papildymais. II leidimas*. Kaunas: Literatūros knygyno leidinys.

¹² Supra note 11, 8 p.

Tolimesni šio skyriaus straipsniai (123 - 126) reglamentavo skirtingas sąmyšio formas ir dalyvių elgesio intensyvumą, sambūrio vadovavimą, raginimą nepaklusti valdžiai, dalyvavimą sambūryje, kuriame siekiama sutrikdyti valstybės institucijų veiklą, bei veiksmus, nukreiptus prieš įstaigų pareigūnus ar valstybės turtą. Ši normų grupė pateikė savotišką gradaciją tarp paprasto dalyvavimo ir aktyvaus organizavimo, rodančią, kad tarpukario teisėje jau buvo formuojamas aiškus atsakomybės diferencijavimas pagal vaidmenį kolektyviniuose neramumuose. Ir galiausiai 128 - 131 straipsniai numatė atsakomybę už kurstymą dalyvauti sąmyšyje ar nepaklusti valdžiai, kai kurstymas vykdomas įvairiais būdais, pavyzdžiui žodžiu, raštu, spauda, simboliais, viešais pasisakymais ar kitomis informacijos sklaidos formomis. Tokiu būdu statutas pripažino informacinį kurstymą kaip savarankiškai pavojingą elgesį, galintį sukelti ar skatinti kolektyvinius neramumus. Apibendrinant, 1931 - 1935 m. Baudžiamasis statutas, jo penktasis skyrius, iš esmės atliko riaušių instituto funkciją tarpukario baudžiamojoje teisėje, nors pats terminas ir nebuvo vartojamas. Statutas apėmė tiek smurtinius veiksmus, tiek nepaklusimą teisėtiems įsakymams, sambūrio organizavimą, vadovavimą bei kurstymą, kitaip tariant visus šiandien BK 283 straipsnyje esančius požymius. Tuo laikotarpiu buvo akivaizdus siekis apsaugoti valstybės stabilumą ir valdžios institucijų veikimą, kartu nustatant hierarchiją tarp dalyvių ir organizatorių atsakomybės. Šios normos tapo puikiu pagrindu vėlesnei Lietuvos baudžiamosios teisės raidai ir padėjo formuoti šiuolaikinę riaušių kaip pavojingo kolektyvinio elgesio sampratą. Iš esmės, tarpukario Lietuvai buvo būdinga subtili pusiausvyra tarp teisinio suvereniteto įtvirtinimo ir pilietinės priežiūros vykdymo.

Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos (toliau – LTSR) Baudžiamasis kodeksas riaušių organizavimą ar dalyvavimą jose priskyrė „antitarybinei agitacijai“¹³. Kad masinės riaušės buvo tiesiogiai priskiriamos prie nusikaltimų valstybei, matoma iš riaušių straipsnio vietos kodekse. Šis straipsnis yra II skyriuje „Kiti valstybiniai nusikaltimai“. 78 straipsnis „Masinės riaušės“, kuris baudžiamąja atsakomybe apėmė tiek riaušių organizavimą, tiek dalyvavimą, jeigu riaušės lydėjo pogromai, griovimai, padegimai ir kiti panašūs smurtiniai veiksmai. Straipsnyje taip pat numatyta atsakomybė už ginkluotą pasipriešinimą valdžiai riaušių metu. Už tokią nusikalstamą veiką buvo baudžiama laisvės atėmimu nuo dvejų iki penkiolikos metų¹⁴. Ypač griežta bausmė buvo būdinga sovietinei represinei baudžiamosios teisės sistemai, orientuotai į socialinės kontrolės palaikymą ir politinio nepaklusnumo slopinimą. S. Wicke tokį laikotarpį apibūdina kaip „institucionalizuoto smurto ciklą“, kai

¹³ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Baudžiamasis kodeksas, 78 str.

¹⁴ Dėl Lietuvos tarybų socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo, įstatymas. 1961-06-26.

valstybė reaguodama į faktinius ar tariamus sukilimus, skelbė teisines normas, kurios ne tik nustatė baudžiamąsias priemones, bet ir iš naujo apibrėžė teisėtumą absoliučios viešosios tvarkos apsaugos požiūriu. Garsūs atvejai, tokie kaip 1972 m. neramumai Kaune po Romo Kalantos susideginimo, rodo, kad net taikios demonstracijos buvo interpretuojamos kaip egzistencinė grėsmė režimui¹⁵. Šis laikotarpis įtvirtino tradiciją naudoti teisę kaip valstybės kontrolės instrumentą. Tai lyg savotiškas palikimas, kuris išliko ir pirmaisiais Lietuvos nepriklausomybės metais.

Atkūrus nepriklausomybę, Lietuvos baudžiamoji teisė buvo sistemiškai reformuota, siekiant atsisakyti sovietinės baudžiamosios teisės represinių elementų ir sutelkti dėmesį į demokratinės valstybės standartus. 1990 - 2000 m. palaipsniui buvo atsisakyta LTSR Baudžiamojo kodekso nuostatų, o 2000 m. priimtas naujasis Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas, įsigaliojęs 2003 m., kuris riausių teisinį reguliavimą įtvirtino 283 straipsnyje. Lyginant su LTSR BK 78 straipsniu, kuriame masinės riaušės buvo traktuojamos kaip politinis nusikaltimas prieš socialistinės valstybės santvarką, naujasis BK riaušes perkėlė į viešosios tvarkos pažeidimų sistemą, aiškiai atskirdamas jas nuo nusikaltimų valstybei. Vis dėlto materialieji požymiai iš esmės išliko gana panašūs, kadangi tiek LTSR, tiek dabartinis kodeksas riaušes sieja su kolektyviniu smurtu, turto niokojimu ir pasipriešinimu valdžiai. Esminis pokytis slypi ne tiek sudėties konstrukcijoje, kiek teisinėje filosofijoje. Riausių kvalifikavimas tapo mažiau politiškas bei atsisakyta sovietiniam laikotarpiui būdingo itin griežto bausmių diapazono (baudžiamasis areštas arba laisvės atėmimas iki šešerių metų, ne penkiolikos metų, kaip LTSR BK). Dabartinio BK 283 straipsnis įtvirtino nuosaikesnes sankcijas ir aiškiau atribojo riaušes nuo kitų veikų, ypač nuo pasipriešinimo pareigūnui ir viešosios tvarkos pažeidimo, kartu išlaikydamas akcentą kolektyviniams veiksams ir masinio dalyvavimo požymiams.

Riausių bylose, susijusiose su neramumais, įrodinėjimo klausimai visuose istoriniuose etapuose buvo ir yra šiuo metu vieni sudėtingiausių procedūrinių iššūkių. Šis iššūkis kyla dėl to, kad individualaus nusikaltėlio elgesys vertinamas ne atskirai, o platesniame kolektyvinio smurto kontekste, kuriame paprastai dalyvauja daug dalyvių, susidaro chaotiškos aplinkybės ir faktiniai duomenys nustatomi remiantis fragmentiškais įrodymais. Lietuvos teismų praktika rodo, kad tokiais atvejais svarbiausias įrodymų principas yra susijęs su kiekvieno kaltinamojo asmeninės atsakomybės ir bendro dalyvavimo pusiausvyra. Sukonkretinant, iššūkis yra

¹⁵ BULOTA, Rytis (2003). *1972 metų įvykiai Kaune šaltojo karo kontekste ir jų įtaka lietuviškai kultūrai*. Kauno istorijos metraštis, 4, p. 111-117.

nustatyti individualią kaltę, kai veiksmai atliekami kolektyviai, todėl sunku atskirti asmeninį indėlį nuo bendro kolektyvinio elgesio.

Išskiriant šiuolaikines istoriškai reikšmingas konkrečias bylas, Lietuvoje iki 2025 m. pabaigos yra fiksuoti keli riaušių atvejai. Tarp jų:

- 2003 m. gegužės 16 - 21 d. vyko žemdirbių protestai, peraugę į riaušes, kai buvo blokuojami magistraliniai keliai¹⁶;
- 2009 m. sausio 16 d. Vilniuje prie Seimo protestai dėl ekonominės krizės virto riaušėmis, kuriose dalyvavo apie 7000 žmonių, iš jų buvo suimti 151 asmenys, 27-iems pateikti kaltinimai riaušių organizavimu bei priešinimusi teisėtiems pareigūnų nurodymams¹⁷..
- 2021 m. rugpjūčio 10 d. Vilniuje prie Seimo vykęs protestas prieš COVID-19 ribojimus, kuris išsivystė į rimtus neramumus. Dėl šio įvykio byla buvo perduota teismui. Byloje kaltinimai pareikšti 87 asmenims. Ikiteisminį tyrimą sudarė 136 tomai¹⁸.

Svarbu paminėti, kad baudžiamosios atsakomybės už riaušes reguliavimas Lietuvoje nuolat kito, atspindėdamas ne tik tarptautinių teisės standartų įtaką, bet ir vidaus politinės dinamikos bei visuomenės pokyčių poveikį. Bėgant metams, keičiantis atitinkamoms teisinėms nuostatoms buvo siekiama suderinti viešosios tvarkos imperatyvus su teise į taikius susirinkimus bei saviraiškos laisvę. Šis nuolatinis procesas rodo savotišką įtampą tarp valstybės saugumo palaikymo ir demokratinių vertybių puoselėjimo. Atsižvelgiant į kintantį kolektyvinių veiksmų pobūdį, įskaitant naujų protesto ir pilietinio nepaklusnumo formų atsiradimą, gali prireikti tolesnių teisės aktų pakeitimų. Tokių reformų tikslas būtų dar tiksliau apibrėžti ribą tarp teisėto protesto ir nusikalstamo elgesio, taip didinant baudžiamosios atsakomybės už riaušes proporcingumą ir teisėtumą. Be to, nuolatinis teisinės sistemos pritaikymas yra būtinas siekiant užtikrinti tiek konstitucinių principų, tiek Lietuvos tarptautinių įsipareigojimų žmogaus teisių srityje laikymąsi.

Išanalizavus trijų rezonansinių bylų (2003 m. žemdirbių protestų bylą, 2009 m. sausio 16 d. įvykius prie Seimo ir 2021 m. rugpjūčio 10 d. riaušių bylą) raidą, galima matyti aiškią Lietuvos baudžiamosios teisės ir teismų praktikos evoliuciją. Ji atskleidžia perėjimą nuo fizinio masinių veiksmų vertinimo prie kompleksinio, socialinį kontekstą ir informacinius veiksnius

¹⁶ Kauno apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-53-120-2006, 2006 m. sausio 31 d.

¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-552/2012.

¹⁸ Vilniaus miesto apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-716-486/2023, 2025 m. rugsėjo 22 d.

apimančio požiūrio. Šių bylų seka Lietuvos baudžiamojoje teisėje leidžia identifikuoti tris tarpusavyje susijusias kryptis, savotiškus etapus: riaušių požymių aiškinimo plėtrą, konstitucinių laisvių ribų konkretinimą bei įrodinėjimo ir atsakomybės individualizavimo evoliuciją.

Taigi, pirmasis etapas – 2003 m. žemdirbių protestų byla (Nr. 1A-53-120-2006). Ji žymėjo Lietuvos teismų praktikos pradžią, kai riaušės pirmą kartą buvo sistemiškai aiškinamos pagal naująjį BK. 2003 m. gegužės 16 d. Kaune vykusiam žemdirbių susirinkime du asmenys ragino organizuoti protestus blokuojant kelius. Neramumai neapsiribojo tik Kauno apylinkėmis, gegužės 19 d. Klaipėdos rajone kitas asmuo koordinavo mitingo dalyvius, skatindamas taip pat laikytis šio plano. Gegužės 21 d. apie 500 protestuotojų užblokavo magistralinį kelią Vilnius - Klaipėda ties Dirvupių kaimu, o Panevėžys – Pasvalys - Ryga kelyje vienas iš riaušių organizatorių ragino nepaklusti policijai. Tuo pat metu apie 1500 žmonių Kalvarijoje užtvėrė kelią Kaunas – Marijampolė - Suvalkai, pastatydami traktorius ir sutrikdydami pasienio punktų veiklą. Teismai riaušių organizatorius pripažino kaltais dėl riaušių organizavimo ir dalyvavimo jose. Šioje byloje pabrėžtinasis aspektas yra tai, kad masinis kelių blokavimas ir policijos nurodymų nevykdymas, net ir nesant tiesioginiam smurtui, atitinka riaušių požymius, jeigu aptariamieji veiksmai yra organizuoti bei pavojingi viešajai tvarkai. Šis etapas suformavo savotišką pasipriešinimo atsakomybės modelį, pagal kurį valstybės institucijų nurodymų ignoravimas kolektyviniu mastu laikomas nusikalstamu. Nors byloje gynyba teigė, jog tokius veiksmus lėmė būtinasis reikalingumas ir socialinis protestas, teismas šį argumentą atmetė, pabrėždamas, kad politiniai motyvai nesumažina veikos pavojingumo. Šiuo laikotarpiu riaušių vertinimas buvo suprantamas pagrinde kaip fizinis veiksmas, kolektyvinis elgesys, pažeidžiantis valdžios institucijų veiklos stabilumą.

Sekantis, antrasis etapas, tai 2009 m. sausio 16 d. riaušių byla (Nr. 2K-552/2012) – atskleidė teismų požiūrio plėtrą link kolektyvinio pavojingumo doktrinos. Aptariama byla kilo iš taikios protesto akcijos, skirtos išreikšti visuomenės nepasitenkinimą dėl valdžios sprendimų ekonominės krizės metu, tačiau vakare demonstracija peraugo į smurtinius veiksmus. Dalyviai mėtė akmenis, butelius, sniego gniūžtes bei ledo gabalus į Seimo pastatą ir policijos pareigūnus, buvo išdaužyti langai, sužaloti pareigūnai, sugadintas valstybės bei privatus turtas, pasipriešinta policijos pareigūnams. LAT nagrinėjo šiuos įvykius kaip viešosios tvarkos pažeidimus, peraugusius į riaušes, ir kvalifikavo juos pagal BK 283 str. Vėliau LAT, nagrinėjęs kasacinius skundus, suformulavo esminę teisinę poziciją, kuri teigė jog net jei ne visi riaušių dalyviai nustatyti, tai nepaneigia riaušių fakto, kai įrodyta, jog veiksmuose dalyvavo daugelis asmenų, veikusių bendrai, tyčia ir kolektyviai prieš viešąją tvarką. Minimoje nutartyje aiškiai

įsitvirtina teiginys, kad riaušėmis laikytinas ir spontaniškas, tačiau masiškas smurtinis elgesys, kai asmenys, veikdami bendrame kontekste, pažeidžia viešąją tvarką. Tai reiškė, kad išankstinis susitarimas ar tradicinė organizacija nėra būtina sąlyga atsakomybei pagal BK 283 str., pakanka, kad asmenų veiksmai būtų koordinuoti faktiniu būdu. Ši byla išplėtė baudžiamosios atsakomybės kolektyvumo ribas, nes teismas pripažino, kad net jei ne visi dalyviai nustatyti, riaušių faktas egzistuoja, kai įvykio masiškumas ir smurtiniai veiksmai kelia pavojų valstybės institucijų veiklai. Kartu ši byla išryškino teismų pastangas derinti baudžiamąją atsakomybę ir konstitucines laisves. Nagrinėjant bylą, buvo aiškiai remiamasi Konstitucijos 36 str. pabrėžiant, kad susirinkimų laisvė nėra absoliuti. Ši laisvė negali būti naudojama kaip priedanga smurtui ar institucijų veiklos trikdimui. Aptariamam laikotarpiu Lietuvos teismai pradėjo formuoti proporcingumo principą, pagal kurį protesto forma tampa nusikalstama, kai ji praranda taikaus pobūdžio ribas ir pereina į pavojingą elgesį.

Galiausiai, trečiasis etapas. Tai 2021 m. rugpjūčio 10 d. riaušių byla (Nr. 1-716-486/2023). Ji pažymėjo dar vieną naują lūžį Lietuvos teismų praktikoje. Šios bylos unikalumas yra tai, kad ji išplėtė riaušių sampratą į skaitmeninę ir informacinę erdvę, kai organizavimas, kurstymas ar dalyvavimas gali vykti per socialinius tinklus. 2021 m. rugpjūčio 10 d. Vilniuje įvykusios riaušės prie Lietuvos Respublikos Seimo tapo precedentine byla, tiek dėl savo masto, tiek dėl teisinio kompleksiskumo. Apie 5 tūkst. žmonių susirinko protestuoti prieš planuotus Vyriausybės sprendimus, susijusius su COVID-19 pandemijos valdymu ir galimybių paso įvedimu. Protestas, prasidėjęs taikiai (ir leistinai), vakare peraugo į smurtinius veiksmus. Protestuotojai blokavo išėjimus iš Seimo, mėtė akmenis, butelius, pirotechninius užtaisus į pareigūnus, buvo panaudotos ašarinės dujos, specialiosios priemonės, o nukentėjo 27 asmenys, iš kurių net 23 – policijos ir Viešojo saugumo tarnybos (toliau - VST) pareigūnai. Atskirai byloje išskirtas vieno kaltinamojo vaidmuo, kadangi jo socialiniuose tinkluose vykdytos tiesioginės transliacijos bei vieši raginimai priešintis valdžiai, pareigūnams buvo teismo pripažinti tikrai turėjusiais reikšmingą poveikį minios elgesiui ir smurto eskalacijai. Minimam aspektui teismas dar kart išplėtė riaušių kurstymo sampratą, kadangi buvo pripažinta, kad virtualus kurstymas, koordinavimas per socialines medijas taip pat gali būti laikomas netiesiogine, bet pavojinga riaušių organizavimo ar skatinimo forma. Byloje atkreiptas dėmesys ir į tai, kad iš vaizdo medžiagų buvo galima pamatyti, jog kai kurie iš kaltinamųjų padarė daugiau nusikalstamų veikų, negu nurodyta kaltinamajame akte. Ši situacija atskleidė įrodymų vertinimo sudėtingumą tokio pobūdžio masiniuose procesuose. Vien per ikiteisminį tyrimą apklausta daugiau negu 300 liudytojų, atlikta gausybė vaizdo medžiagos peržiūrų, o pati tyrimo apimtis atskleidė ir faktinių aplinkybių, ir įrodinėjimo sudėtingumą. Taigi, virtuali

veikla, skatinanti smurtinius veiksmus ar nepaklusimą valdžiai, gali būti laikoma riausių organizavimo forma, jei ji realiai prisideda prie minios elgesio eskalavimo. Toks požiūris žymi aiškų poslinkį nuo fizinio smurto ar veiksmų prie skaitmeninės erdvės pavojingumo vertinimo, kai baudžiamoji atsakomybė grindžiama ne tik veiksmais fizinėje vietoje, bet ir informacine įtaka. Šis punktas itin dera su šiuolaikinėmis EŽTT tendencijomis, kuriose pabrėžiama, kad valstybė gali riboti susirinkimų laisvę, kai protestas įgauna smurtinį ar destruktivų pobūdį (pvz., *Primov and others v. Russia*¹⁹ arba *Oya Ataman v. Turkey*²⁰). Tačiau kartu šis pokytis kelia naujų iššūkių teisinei sistemai – kaip atskirti saviraiškos laisvę²¹ nuo veiksmų, turinčių nusikalstamo kurstymo elementų. Teismų praktika, formuojama po aptartos bylos įvykių, rodo, kad Lietuvos teisė evoliucionuoja link integruoto vertinimo, kai įrodinėjant riausių faktą vertinama visa įvykio visuma – dalyvių tarpusavio ryšiai, jų veiksmai, informacinis fonas, o ne vien atskiri fiziniai epizodai.

Išsami šių trijų Lietuvoje istoriškai reikšmingų bylų analizė rodo, kad Lietuvos teisinė sistema laikui bėgant kuria nuoseklią ir sudėtingą doktrininę riausių kvalifikavimo sistemą. Užuoat tiesiog taikę statiską ar formalų požiūrį, teismai kuria ir tobulina tarpusavyje susijusių principų rinkinį, kuris atspindi tiek besikeičiantį kolektyvinių veiksmų pobūdį, tiek platesnes konstitucines vertybes, kuriomis grindžiama Lietuvos teisė. Ši progresija rodo perėjimą nuo ankstesnių, griežtesnių viešosios tvarkos palaikymo modelių prie dinamiškos, kontekstui jautrios metodologijos, pritaikytos prie šiuolaikinių visuomeninių neramumų sudėtingumo. Šios doktrinos evoliucijos pagrindas yra kolektyvinis principas, kuris nuolat pripažįstamas nuo esminės žemdirbių riausių bylos. Teismai patvirtino, kad riaušės iš esmės yra grupiniai reiškiniai, kurių pavojingumas kyla iš masinio pobūdžio ir dalyvių veiksmų koordinavimo, o ne iš pavienio izoliuoto asmens elgesio. Kolektyvinis tokių įvykių pobūdis reikalauja teisinės analizės, kuri atsižvelgtų į daugelio veikėjų sąveiką, sustiprinančią žalos ir socialinių sutrikimų potencialą. Taip pat, ne ką mažiau svarbus yra proporcingumo bei teisėtumo principas, kuris buvo išsamiau išplėtotas 2009 m. byloje. Šioje byloje teismai suformulavo, kad susirinkimų laisvės apribojimai turi būti pateisinami įrodomu būtinumu apsaugoti viešąją tvarką ir kad baudžiamosios atsakomybės taikymas yra pagrįstas tik tada, kai kolektyviniai veiksmai peržengia taikaus protesto ribas, pasireiškiant smurtu ar turto niokojimu. Šis požiūris pabrėžia teismo įsipareigojimą subalansuoti valstybės saugumo ir tvarkos interesus su pagrindinėmis

¹⁹ Case of *Primov and others v. Russia*, application no. 17391/06, judgement, Strasbourg, 12 June 2014, final 13/10/2014.

²⁰ Case of *Oya Ataman v. Turkey*, Application no. 74552/01, judgement, Strasbourg 5 December 2006.

²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. Valstybės žinios, 1992, 33–1014, 25 str.

asmenų teisėmis rinktis ir reikšti nepritarimą. Individualizavimo principas, kurį galime pastebėti 2021 m. byloje, dar labiau patikslina teisinę doktriną, keliant reikalavimą, kad net ir didelio masto neramumų metu kiekvieno dalyvio kaltė turi būti kruopščiai įvertinta atsižvelgiant į jo konkretų indėlį kolektyvinio smurto atveju metu. Tai taikoma ne tik atviriems smurto veiksams, bet ir informaciniams bei komunikaciniams veiksams, atliekamiems per skaitmenines platformas. Taikant tokį požiūrį, teismai gali užtikrinti, kad atsakomybė nebūtų taikoma beatodairiškai, bet atspindėtų individualizuotą vertinimą, pagrįstą įrodymais ir kontekstiniu suvokimu. Ir dar vienas svarbus pokytis Lietuvos jurisprudencijoje yra technologinio aspekto integravimas į riausių kurstymo ir dalyvavimo vertinimą. Šiuolaikinėje teisinėje praktikoje socialiniai tinklai nebėra laikomi vien bendravimo platformomis, bet vis labiau pripažįstami kaip galingos priemonės kolektyviniam smurtui koordinuoti ir kurstyti. Teismų praktika verčia pripažinti, kad strateginis skaitmeninių technologijų naudojimas neramumams palengvinti ar eskaluoti yra moderni riausių organizavimo forma, todėl reikia atitinkamai pritaikyti tiek įrodymų standartus, tiek teisinius apibrėžimus.

Išanalizuoti jurisprudencijos pokyčiai iliustruoja platesnę Lietuvos baudžiamosios teisės transformaciją iš tradicinio modelio, daugiausia dėmesio skiriančios fiziniam viešosios tvarkos palaikymui, į sudėtingą, daugiamatę socialinio pavojaus vertinimo doktriną. Tokiame besivystančiame ir tobulėjančiame modelyje įrodinėjimo procesas yra pagrįstas kontekstiniu ir sisteminiu požiūriu, kuris reikalauja, kad teismai atsižvelgtų į visą aplinkybių ir sąveikos spektrą, kuris apibrėžia kolektyvinius neramumus. Taigi, valstybės atsakas į masinių neramumų epizodus nebėra apsiribojantis tik fizine kontrole ir baudžiamosiomis priemonėmis. Šiuolaikiniame pasaulyje jis apima būtent integruotą strategiją, kuri subalansuoja teisėsaugos, informacijos valdymo ir konstitucinių laisvių apsaugos imperatyvus. Tokia trajektorija atspindi nuolatinį Lietuvos įsipareigojimą laikytis modernios demokratinės valstybės principų, pagal kuriuos viešoji tvarka palaikoma kartu su tvirta pilietinių laisvių apsauga ir nuolatiniu teisinių sistemų pritaikymu prie šiuolaikinės visuomenės realijų. Svarbu pažymėti ir tai, kad tokia raida taip pat turi reikšmingų pasekmių: riausių samprata iš būtent tik teisinės kategorijos virto socialine ir politine konstrukcija, atspindinčia valstybės gebėjimą reaguoti į visuomenėje kylančius protrūkius, įtampą. Kaip svarsto S. Wicke²², moderni valstybė, reaguodama į masines demonstracijas, negali remtis vien bausmės logika. Ji privalo vertinti ar taikomos priemonės atitinka demokratinės visuomenės balansą tarp saugumo bei laisvės. Lietuvos teismų praktika nuo 2003 iki dabar m. būtent tai ir parodo: riausių kriminalizavimas Lietuvoje

²² Supra note 3, 7 p.

evoliucionavo nuo visiškos kontrolės mechanizmo iki teisinės kultūros brandos išraiškos, kurioje teisė tampa ne tik sankcijų, bet ir dialogo, demokratinės tvarkos garantu.

Galiausiai įvertinus visus istorinius riaušių raidos etapus, galima teigti, kad baudžiamosios atsakomybės už riaušes raida Lietuvoje atspindi nuoseklų, tačiau istoriniais lūžiais paženklintą reguliavimo procesą. Nors ankstyvuosiuose Lietuvos Statutuose buvo numatyta atsakomybė už viešosios rimties trikdymą, maištus ar pasipriešinimą valdžiai, riaušės kaip savarankiška nusikalstama veika pirmą kartą aiškiai kriminalizuotos tik 1931 m. Baudžiamajame statute, kurio V skyrius „Apie sąmyšį“ įtvirtino atskirą atsakomybės modelį už masinių neramumų organizavimą, dalyvavimą ir kurstymą. Vėliau, sovietiniu laikotarpiu, ši sudėtis buvo iš esmės perkonstruota, LTSR BK 78 straipsnyje masinės riaušės buvo traktuojamos kaip politinis nusikaltimas valstybės santvarkai, o pati norma tapo represinės „antitarybinės veiklos“ dalimi. Atkreiptinas dėmesys, kad šiame kodekse jau buvo išskirta riaušių sąvoka, būtent naudojant žodį „riaušės“, o ne „sąmyšis“. Tik 2000 m. priimtas Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas riaušes vėl įtvirtino kaip savarankišką nusikalstamą veiką, išdėstyta 283 straipsnyje, perkeldamas ją į viešosios tvarkos pažeidimų sistemą, taip depolitizuodamas turinį ir pabrėždamas žmogaus teisių apsaugos bei proporcingumo principus. Šios normos raida atskleidžia platesnę Lietuvos teisės dinamiką. Kiekvienas politinis ar socialinis lūžis verčia iš naujo apibrėžti ribą tarp teisėto protesto ir kriminalizuoto smurto. Nors šiuolaikinis reguliavimas siekia apsaugoti teisėtą pilietinę saviraišką ir kartu užtikrinti viešąją tvarką, istorinės kontrolės pėdsakai rodo, kad valstybės atsakas į kolektyvinį pasipriešinimą visuomet buvo jautrus valdžios stabilumo sampratai. Todėl riaušių institutas šiandien atspindi ne tik baudžiamosios teisės raidą, bet ir platesnę politinės kultūros kaitą, kurioje valstybė nuolat tikrina savo gebėjimą atskirti protestą nuo smurto ir pilietinį nepaklusnumą nuo nusikalstamos veikos.

2. Riaušių nusikalstamos veikos sudėtis nacionalinėje baudžiamojoje teisėje

Lietuvos baudžiamojoje teisėje apibrėžta riaušių nusikalstamos veikos teisinė sudėtis pasižymi tam tikrais skiriamaisiais bruožais, kurie padeda atskirti šią veiką nuo kitų viešosios tvarkos pažeidimų ir taip palengvina aiškių baudžiamosios atsakomybės ribų nustatymą. BK 283 str. numato gana išsamią reguliavimo sistemą, pagal kurią asmenys, organizuojantys riaušes, aktyviai jose dalyvaujantys ar atliekantys susijusius veiksmus, ypač kurie itin šiurkščiai sutrikdo viešąją tvarką, yra traukiami baudžiamojon atsakomybėn. Ši įstatymo nuostata nėra vien tik teisinė formali konstrukcija. Ji itin tvirtai pagrįsta svarbiausiais tikslais, kurie yra užtikrinti visuomenės saugumą, išsaugoti valstybės stabilumą bei laikytis pagrindinių teisinės valstybės principų. Todėl riaušių kriminalizavimas užima itin svarbią vietą platesnėje Lietuvos baudžiamosios jurisprudencijos aplinkoje. Jis atspindi tiek būtinybę palaikyti visuomenės tvarką, tiek ir proporcingų bei aiškiai suformuluotų individualių veiksmų atbigojimų nustatymo svarbą. Be to, formalųjį apibrėžimą ir jo teisinį aiškinimą nuolat formuoja besikeičiančios socialinės realijos, atsirandančios kolektyvinių veiksmų formos, taip pabrėžiant dinamišką šios teisės srities pobūdį ir jos ilgalaikę reikšmę demokratinio valdymo kontekste.

Išsami Lietuvos teismų praktikos analizė aiškiai parodė, jog riaušių kurstymo nusikalstama veika suprantama kaip apimanti platų tam tikrų veiksmų spektrą, neapsiribojantį vien tik fiziniu smurtu ar turto sunaikinimu. Teismų praktika nuolat tik įrodo, kad riaušių veika taip pat apima ir tokius veiksmus kaip trukdymas teisėsaugos institucijoms atlikti savo oficialias pareigas, pavojų kitų asmenų saugumui ir gerovei bei pats elgesys, kuris įvairiais būdais gali kenkti viešajai tvarkai ar gerai moralei. Vertindami įtariamą riaušių atvejo elgesį, teismai taiko gana individualizuotą ir kontekstą atitinkantį požiūrį, atsižvelgdami į daugybę svarbių ir skirtingų veiksnių, tokių kaip konkrečios įvykio aplinkybės, dalyvių skaičius ir vaidmenys, dalyvaujančiųjų organizuotumo ir koordinavimo laipsnis ir žinoma svarbiausia, faktiškai atliktų veiksmų pobūdis, intensyvumas bei žala. Toks daugialypis vertinimas leidžia teismams nustatyti, ar vertinamas elgesys kelia pakankamai rimtą grėsmę viešajai tvarkai, kad būtų pateisinama baudžiamoji atsakomybė. Be to papildomai, teismai vis labiau atkreipia dėmesį ir į besikeičiančias kolektyvinių veiksmų formas bei sudėtingesnius motyvus, kurie gali būti dalyvavimo masiniuose neramumuose pagrindas. Taip vyksta dėl to, kad teisinis riaušių kvalifikavimas privalo reaguoti ir į kintančią visuomenės protestų ir neramumų realybę bei formą. Taikant šį dinamišką ir išsamų vertinimo procesą, Lietuvos teismų praktika toliau formuoja ir tikslina baudžiamosios atsakomybės už su riaušėmis susijusius nusikaltimus ribas,

taip užtikrindama, kad baudžiamosios teisės taikymas išliktų proporcingas, teisingas bei kas be ko atitiktų konstitucinius principus ir šiuolaikines socialines normas.

Kitas svarbus elementas yra teisiškai kvalifikuojant riausių nusikalstamą veiką, tai būtina psichologinė būseną, arba „mens rea“ („mens“ iš lotynų kalbos išvertus reiškia „mintis“ arba „protas“, o „rea“ – „teisinis“, „teisinė“, todėl šis terminas gali būti interpretuojamas kaip „protas, kuris yra susijęs su teise“. Tai pabrėžia psichologinius aspektus, kurie daro įtaką asmens elgesiui ir jo veiksmų vertinimui teisės požiūriu²³), susijusi su tokiais nusikaltimais. Daugeliu atvejų riaušės padaromos tiesiogine tyčia (lot. - dolus directus), o tai reiškia, kad asmenys aiškiai ir blaiviai supranta savo veiksmų pobūdį bei galimas pasekmes ir aktyviais veiksmais arba neveikimu siekia tam tikro tikslo. Riausių atveju, pavyzdžiui, pažeisti viešąją tvarką. Šis sąmoningas ir kryptingas dalyvavimas riaušėse yra kritiškai svarbus aspektas baudžiamajai atsakomybei pagal BK 283 str. nustatyti. Paminėtina ir tai kad, Lietuvos teisinė doktrina bei teismų praktika taip pat pripažįsta netiesioginės tyčios (lot. - dolus eventualis) galimybę kaip pakankamą pagrindą baudžiamajai atsakomybei riausių kontekste. Tokiais atvejais, kai asmuo suvokia, kad jo veiksmai gali prisidėti prie kolektyvinių neramumų eskalavimo, tęsimo, įgyvendinimo, sukelti realią žalą, tačiau dalyvauja tokioje veikloje nepaisant to žinojimo, asmuo gali būti laikomas kaltu netiesiogine tyčia. Šis išplėstas kaltės supratimas užtikrina, kad asmenys negalėtų išvengti atsakomybės vien teigdami, kad nebuvo aiškaus ketinimo ar tikslo sukelti viešosios tvarkos pažeidimą, jei jų elgesys rodo sąmoningą nepaisymą numatomų jų dalyvavimo pasekmių. Taigi, Lietuvos teismų taikomas individualizuotas požiūris į tyčią padeda sustiprinti prevencinius bei atgrasymo siekius, keliamus riausių teisės aktuose. Šis požiūris pabrėžia subjektyvaus suvokimo ir objektyvaus nuspėjamumo svarbą teisiškai vertinant kaltę ir užtikrinant, kad baudžiamoji atsakomybė būtų tinkamai pritaikyta prie grupės dinamikos realijų ir kolektyvinių veiksmų sudėtingumo. Būtent dėl to įstatymas gali būti taikomas ne tik tiems, kurie organizuoja ar sąmoningai kursto riaušes, bet ir tiems, kurie, žinodami apie galimas pasekmes, nusprendžia aktyviai dalyvauti masiniuose neramumuose. Šis doktrinos lankstumas yra būtinas siekiant išlaikyti riausių teisės veiksmingumą ir teisėtumą sparčiai besikeičiančioje socialinėje ir teisinėje aplinkoje.

Svarbus paminėti aspektas yra ir tai, kad baudžiamosios atsakomybės taikymo ribos priklauso ir nuo veikos pavojingumo. Jei asmuo tik dalyvauja riaušėse, bet nevykdo smurtinių veiksmų, jam gali būti skiriama švelnesnė bausmė. Tačiau riausių organizatoriams ir

²³ <https://mens-rea.lietuviskai.lt/>

kurstytojams taikomos griežtesnės bausmės. Tai ypač aktualu jeigu naudojami ginklai, sprogmenys ar kitos pavojingos priemonės²⁴.

Kaip jau galima buvo nuspėti iš teismų praktikos analizės, teisėtų protesto formų ir nusikalstamą veiką sudarančio elgesio atskyrimas išlieka vienu sudėtingiausių bei prieštaringiausių klausimų, su kuriuo susiduria šiuolaikinės teisinės sistemos. Demokratinės visuomenės kontekste būtinybė išsaugoti pagrindines pilietines teises, ypač susirinkimų, nepasitenkinimo išsakymo ir saviraiškos laisvės, turi būti kruopščiai subalansuota su ne mažiau svarbiu tikslu užtikrinti visuomenės saugumą ir tvarką visuomenėje. Dinamišką šių konkuruojančių interesų sąveiką dar labiau apsunkina įvairios šiuolaikinio protesto formos, tokios kaip spontaniški masiniai susibūrimai, organizuotos demonstracijos ir skaitmeniniu būdu koordinuojami judėjimai, kurie visi vienaip ar kitaip kelia iššūkį tradicinėms teisinėms sistemoms. Todėl yra labai svarbu, kad taikant baudžiamosios teisės nuostatas kolektyvinių veiksmų atvejais būtų vadovaujamasi proporcingumo, individualizavimo, būtinumo ir procesinio teisingumo principais. Teisminės ir prokuratūros institucijos turi būti itin budrios dėl pernelyg didelio kriminalizavimo rizikos, užtikrindamos, kad pilietinių laisvių įgyvendinimas nebūtų nepagrįstai slopinamas tvarkos palaikymo pretekstu. Tam reikalingas kontekstą ir faktus atitinkantis teisinis kvalifikavimas, pripažįstantis skirtumą tarp taikaus protesto, kurį saugo konstitucinė ir tarptautinė žmogaus teisių teisė, ir elgesio, kuris iš tiesų kelia grėsmę visuomenės saugumui ar valstybės institucijų veikimui. Tik laikantis šių standartų galima išlaikyti pasitikėjimą baudžiamojo teisingumo sistemos teisėtumu ir nešališkumu. Rizikingą riausių kurstymo veiką reglamentuojanti sistema Lietuvos nacionalinėje teisėje yra gana išsami ir reaguoja į besikeičiančias socialines realijas, atsižvelgiant į tai, kad pats BK riausių veikos straipsnis nors nėra labai plačiai aprašomas, jis apima visus svarbiausius ir būtinus bruožus. Laikui bėgant, istoriniai pokyčiai aptarti 1 darbo dalyje ir teisės aktų pokyčiai bei teismų aiškinimai periodiškai koregavo požiūrį į šią veiką, nes reaguodavo į kylančius iššūkius tuo metu, ypač į poreikį aiškiai ir principingai atskirti iš tikrųjų organizuotą nusikalstamą elgesį nuo spontaniškų socialinio nepasitenkinimo apraiškų. Šis nuolatinis teisinio tobulinimo procesas atspindi pripažinimą, kad griežti, pernelyg platūs apibrėžimai gali kelti grėsmę demokratiniam dalyvavimui, o pernelyg švelnūs standartai gali pakenkti visuomenės saugumui ir valstybės valdžiai.

²⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968. Valstybės žinios, 2000, 89–2741, 283 str., 2 d.

Todėl visa įvertinus, tiek įstatymų leidžiamosios institucijos, tiek teisminė valdžia nuolat privalo užtikrinti, kad riaušių teisinis reguliavimas atitiktų besikeičiantį kolektyvinių veiksmų pobūdį, šiuolaikinio protesto technologinį kontekstą ir Lietuvos visuomenės konstitucines vertybes, istorinį kontekstą. Tai apima ne tik tikslų įstatymų nuostatų rengimą, bet ir subtilių teismų praktikos, gebančios atsižvelgti į realaus pasaulio įvykių sudėtingumą, kūrimą. Taigi, galima drąsiai teigti, jog nuolatinis doktrinos tobulinimas yra būtinas siekiant išlaikyti baudžiamosios teisės aktualumą, teisėtumą, veiksmingumą ir teisingumą šioje jautrioje srityje, taip pat apsaugoti demokratinę pusiausvyrą tarp socialinės tvarkos ir pilietinių laisvių apsaugos.

Teisinė riaušių priežasties samprata, kaip ji apibrėžiama Lietuvos baudžiamojoje teisėje, yra suprantama kaip gana daugialypis bei dinamiškas reiškiny, kuris apima nemažai tarpusavyje susijusių elementų. Svarbiausia šios sampratos dalis yra kolektyvinis elgesio pobūdis, tai kai keli asmenys veikia kartu. Tai gali būti iš anksto organizuota veika arba spontaniškas susirinkimas. Tačiau abiem atvejais yra tik padidinamas žalos ir socialinės netvarkos potencialas. Toks kaip aptariama kolektyvinis aspektas ne tik skiria riaušes nuo pavienių viešosios tvarkos pažeidimo veiksmų, bet ir pabrėžia padidėjusį pavojų dėl dalyvaujančių asmenų kiekio, kurį jie kelia visuomenei. Pagrindinis kriterijus, leidžiantis riaušes kvalifikuoti būtent kaip riaušes, yra smurto buvimas arba aiški smurto grėsmė, kuri gali pasireikšti tiesioginiais fiziniais susidūrimais, turto sunaikinimu ar sugadinimu arba agresyviu pasipriešinimu teisėsaugos pareigūnams. Tokie veiksmai dažniausiai pasiekia gana aukštą pavojingumo lygį ir kelia realią grėsmę viešajai tvarkai ir saugumui. Pagrindinis tikslas dažnu atveju yra valstybės institucijų veiklos destabilizavimas, pilietinės taikos sutrikdymas arba platesnis teisinės valstybės principo pažeidimas. Būtent šis tyčinis ar neatsargus socialinės tvarkos pamatų pažeidimas skiria riaušes nuo mažesnių viešosios tvarkos pažeidimų, tokių kaip neteisėti susirinkimai (nepranešus apie susirinkimą pagal Lietuvos Respublikos susirinkimų įstatymo 9 str.) ar nedideli neramumai. BK 283 str. nustato aiškią įstatyminę sistemą, skirtą baudžiamajam persekiojimui už su riaušėmis susijusius nusikaltimus. Ši nuostata yra sąmoningai gana konkreti, apimanti atsakomybę ne tik tiems, kurie tiesiogiai dalyvauja smurtiniuose ar viešosios tvarkos pažeidimo veiksmuose, kurie sudaro riaušes, bet ir asmenims, kurie dalyvauja organizuojant, vadovaujant ar aktyviai kurstant tokius įvykius. Tai užtikrina, kad baudžiamoji atsakomybė apimtų visus veikėjus, kurių elgesys prisideda prie kolektyvinių neramumų eskalavimo ar palaikymo, įskaitant tuos, kurie veikia netiesiogiai arba per

skaitmeninius ir informacinius kanalus. Kaip pažymi É. Verny²⁵, kolektyvinė delinkvencija (poelgiai, pažeidžiantys egzistuojančias elgesio normas, bet nesukeliantys rimto pavojaus ir nedarantys didelės žalos²⁶) yra ypatingas socialinis reiškinys, kylantis iš grupės dinamikos, socialinės imitacijos ir emocinės raidos efektų. Tokiose situacijose pavieniai asmenys, ypač jaunimas, praranda savikontrolę ir įsitraukia į bendrą masinį elgesį, kurio jie nebūtų linkę daryti individualiai. Tai vadinamasis kolektyvinės veiklos efektas, kai riba tarp individualios valios ir grupinės sąmonės tampa neaiški. É. Verny teigia, kad tokiose situacijose yra itin svarbu atskirti spontanišką dalyvavimą nuo organizacinio ar sąmoningo ir apgalvoto vaidmens. Pirmuoju atveju kaltė kyla iš dalyvavimo chaotiškoje aplinkoje ir nebūtinai apgalvoto įsitraukimo, antruoju ji kyla iš sąmoningo vadovavimo, kurstymo ar smurto skatinimo, apgalvotų veiksmų. Teisės požiūriu, abu elgesio modeliai pavojingi, tačiau apgalvotas dalyvavimas suponuoja didesnę pavojingumo laipsnį, nes rodo kryptingą veikimą prieš viešąją tvarką. Doktrininis bei įstatyminis dėmesys kolektyviniams ir tyčiniams riausių aspektams atspindi itin savotiškų iššūkių, kuriuos šiuolaikinėje visuomenėje kelia tokie masiniai neramumai, pripažinimą. Besivystančios ir kintančios protesto formos, itin sparti informacijos sklaida ir vis sudėtingesni organizaciniai metodai reikalauja lankstaus, tačiau principingo požiūrio į teisinį kvalifikavimą. Tokiame kontekste Lietuvos teisė privalo siekti nuoseklaus ir aiškaus balanso. Viena vertus, turi būti suteiktos veiksmingos priemonės viešajai tvarkai ir valstybės institucijų vientisumui apsaugoti, tačiau iš kitos pusės, suformuota sistema turi budriai saugotis nuo perdėto savo veikimo ribų viršijimo, taip užtikrindama, kad kolektyvinių veiksmų kriminalizavimas nepagrįstai nepažeistų susirinkimų ir saviraiškos laisvės teisių. Taigi, teisinė sistema, reglamentuojanti riauses Lietuvoje, nėra statiška, o nuolat tobulinama ir turi būti tobulinama, reaguojant į kintančią socialinę realybę ir jurisprudencijos raidą. Vertindami kiekvieną atvejį atskirai, teismai turi apibrėžti baudžiamosios atsakomybės ribas, atskirdami teisėtą pilietinį protestą nuo elgesio, kuris peržengia nusikalstamumo ribą. Taip jie atlieka esminį vaidmenį palaikant tiek teisinę valstybę, tiek demokratines vertybes, kuriomis grindžiama Lietuvos visuomenė.

Lietuvos teisinėje doktrinoje ir teismų praktikoje pabrėžiama, kad riausės visuomet yra kolektyvinis reiškinys, kuriam būdingas dalyvių bendra valia, bendras tikslas ir veiksmų sutelktumas. Tokia kolektyvinė dinamika reiškia, kad net pavienis asmens veiksmas, atliktas minios kontekste, gali įgyti visiškai naują ir kitokią reikšmę, kadangi jis tampa bendra

²⁵ VERNY, Edouard (2010). *Regard du pénaliste : Délinquances collectives dans l'espace public*. Revue juridique de l'Ouest, n° spécial 2010-3, p. 27–33.

²⁶ <https://www.vle.lt/straipsnis/delinkventinis-elgesys/>

baudžiamojo nusikaltimo dalimi, prisidedančia prie visos visuomenės destabilizacijos. Toks vertinimas ir konkrečiai šis požymis leidžia atskirti riaušes nuo tiesiog chuliganiškų veiksmų, kurie dažnu atveju neturi organizacinio ar koordinuoto pobūdžio. Kita vertus, būtent kolektyvumas kelia didžiausius įrodinėjimo iššūkius, nes teismas turi nustatyti, ar kaltininkas veikė savarankiškai, ar kaip sudedamoji grupės dalis ir ar suvokė bendrą veiklos tikslą. Šiuo požiūriu ypač svarbus tampa organizuotumo laipsnio kriterijus. Kaip jau aptarta, riaušių požymis egzistuoja ne tik tada, kai smurtas iš anksto suplanuotas, bet ir tada, kai jis kyla spontaniškai, tačiau vėliau įgyja koordinuotus bruožus, kai dalyviai vieningai veikia prieš pareigūnus, kartu niokoja turtą ar trukdo valstybės institucijoms atlikti savo vaidmenį. Tokiais atvejais kvalifikavimui iš principo reikia nustatyti bendrai veikiančios grupės egzistavimą ir sąmoningą visų asmenų dalyvavimą bendrame veiksmo, net jei iš anksto nebuvo aiškiai paskirstytų vaidmenų. Tokia pozicija grindžiama ir Europos tarptautinės teisės tradicija, kurioje kolektyvinis veikimas laikomas pagrindiniu riaušių pavojingumo kriterijumi.

Dar yra itin svarbus praktinis klausimas, tai įrodinėjimo specifika kolektyviniuose incidentuose. Nors baudžiamoji teisė dažnu atveju remiasi individualios atsakomybės principu, riaušių bylose individualaus veikimo įrodinėjimas dažnai tampa neįmanomas dėl situacijos chaotiškumo ir masto. E. Verny²⁷ siūlo vadinamąjį vienos scenos vertinimo metodą, kuris reiškia, kad kai teismas analizuoja bendrą sukilimo situaciją kaip vientisą įvykį ir vertina, ar kaltinamojo buvimas, veiksmai ir/ ar palaikymas sudarė šios situacijos dalį. Tokiu atveju įrodinėjimo pagrindas remiasi ne kiekvieno atskiros nusižengimo ar veiksmo nustatymu, o bendra aplinkybių visuma, kuri apima buvimo vietą, laiką, elgesio pobūdį, bendrą tikslą ir reakciją, atsaką į kitų dalyvių veiksmus. Tokia metodika leidžia išlaikyti pusiausvyrą tarp individualios atsakomybės principo ir realaus socialinio reiškinio vertinimo. Toks požiūris jau taikomas ir Lietuvos teismų praktikoje. Kaip aprašyta šio darbo 1.1.1. dalyje, 2021 m. rugpjūčio 10 d. riaušių prie Seimo byloje buvo pripažinta, kad dalis kaltinamųjų nesmurtavo tiesiogiai, tačiau aktyviai palaikė agresyvią atmosferą, pavyzdžiui šaukė, skatino kitus smurtauti, filmavo ir viešino policijos veiksmus siekdami juos diskredituoti. Teismas konstatavo, kad toks elgesys taip pat prisidėjo prie smurtinių veiksmų skatinimo ir todėl gali būti vertinamas kaip dalyvavimas riaušėse. Tai rodo, kad teismų požiūris plečiasi ir į riaušių sudėtį vis dažniau įtraukiamas ir komunikacinis elgesys, kai asmuo tiesiogiai prisideda prie viešosios tvarkos pažeidimo per informacinę sklaidą, kurstymą ar provokaciją. Kadangi šiuolaikinėje visuomenėje atsiranda ir naujų formų riaušių požymių raiška yra labai svarbu ir

²⁷ Supra note 25, 21 p.

nagrinėjant bylą į tai atsižvelgti. Socialinių tinklų vaidmuo, tiesioginės transliacijos (angl. - live), žiniasklaidos poveikis, visa tai tampa priemonėmis, leidžiančiomis kolektyviniam elgesiui įgauti simbolinį ir vizualinį identitetą. Kaip pastebi S. Wicke²⁸, modernios riaušės tikrai vis dažniau egzistuoja dviejuose lygmenyse. Tai apima fizinį pasaulį, kaip mums tai yra įprastai suvokiama ir virtualųjį, kuris šiai dienai yra dar savotiškai nauja erdvė. Būtent todėl nusikalstamos veikos pavojingumas pasireiškia ne tik fizine žala, bet ir informacinio saugumo trikdymu. Tai ypač akivaizdu ir Lietuvos praktikoje, kadangi kai kurie kaltinamieji 2021 m. byloje ne tik dalyvavo neramumuose, bet ir nuolat transliavo provokacinius vaizdo įrašus, kurstydami kitus priešiška veikti prieš teisėsaugą. Tokie veiksmai tik dar kartą parodo, kad riausių požymių samprata plečiasi ir į ją vis labiau įtraukiamas informacinis poveikis ir socialinės medijos funkcija.

Papildomai, riausių sudėties analizėje būtina pabrėžti pavojingumo masto kriterijų. Riaušės kelia grėsmę ne tik pavieniams asmenims ar turtui, bet ir visos valstybės autoritetui, institucijų stabilumui bei visuomenės pasitikėjimui teisine sistema. Todėl baudžiamasis įstatymas vertina riaušes kaip ypatingą pavojų viešajai tvarkai. Ir akivaizdu, kad tai yra ne tik dėl padarinių, bet ir dėl potencialo suardyti teisinės valstybės pamatinius principus. E. Verny²⁹ pažymi, kad tokiais atvejais baudžiamoji teisė tampa socialinės tvarkos atkūrimo instrumentu, kadangi ji ne tik baudžia už padarytą žalą, bet ir siekia simboliškai atkurti valstybės autoritetą. Tai paaiškina, kodėl riaušės, net ir nesukėlusios didelės materialinės žalos, vis tiek vertinamos itin griežtai, jų pavojingumas slypi ne pačiame veiksmo, o veikos pobūdyje.

Apibendrinant, būtinybė ir svarba itin aiškiai apibrėžti riausių teisinę sudėtį pabrėžia iš esmės dinamišką ir daugialypį šio nusikalstamo reiškinio pobūdį. Riaušės neapsiriboja vien atviro fizinio smurto ar naikinimo veiksmais, jos taip pat gali apimti įvairias informacinės agresijos formas, tokias kaip neramumų organizavimas ir stiprinimas per skaitmenines platformas ir socialinius tinklus. Šis reiškinys atspindi tiek individualią, tiek kolektyvinę valią, pasireiškiančią sudėtingais ir kartais nenusipėjamais būdais, kurie gali turėti toli siekiančių pasekmių viešosios tvarkos stabilumui ir veiksmingam demokratinės visuomenės funkcionavimui. Taigi, riausių teisinis kvalifikavimas reikalauja daug daugiau nei mechaninio ar formalaus įstatymų nuostatų taikymo. Tam reikalinga sudėtinga ir besiremianti konkrečiu atveju analizė, kurioje būtų atsižvelgiama ne tik į objektyvius nusikaltimo elementus, tokius kaip atlikti veiksmai ir jų apčiuopiamos pasekmės, bet ir į platesnes socialines, politines ir

²⁸ Supra note 3, 7 p.

²⁹ Supra note 25, 21 p.

technologines aplinkybes, kuriomis tokie įvykiai kyla ar auga. Tai apima kolektyvinių veiksmų motyvų, organizuotumo ar spontaniškumo laipsnio ir besivystančių metodų, kuriais šiuolaikinėje eroje gali būti kurstomi ar koordinuojami neramumai, įvertinimą. Būtent dėl šių priežasčių griežtas ir detalus riausių sudėties vertinimas yra būtinas siekiant išlaikyti teisingą pusiausvyrą tarp teisėtų valstybės siekių ginti viešąją tvarką ir saugumą bei esminio imperatyvo vengti baudžiamosios teisės pavertimo neproporcingai represine priemone, slopinančia laisvą pilietinių nepritarimų raišką. Tik nuolat tobulėjant tiek materialiams, tiek procesiniams riausių teisės aspektams, diegiant teisėkūros inovacijas, plėtojant doktriną ir taikant individualaus atvejo kontekstą atitinkantį teisminį aiškinimą, teisinės sistemos gali užtikrinti, kad baudžiamosios atsakomybės ribos išliks aiškos ir teisingos. Veikiant tokiu principu, įstatymas ne tik gina valstybės institucinius interesus, bet ir patvirtina savo įsipareigojimą pagrindinėms demokratinės visuomenės vertybėms, kur teisė protestuoti ir viešosios tvarkos išsaugojimas yra suderinami principingu ir proporcingu reguliavimu.

2.1. Objektas

Riaušių nusikalstamos veikos objektas ir dalykas yra vieni iš pagrindinių kriterijų, leidžiančių tiksliai apibrėžti šį nusikaltimą ir įvertinti grėsmę, kurią jis kelia visuomenei. Baudžiamosios teisės kontekste riaušės priskiriamos prie vieno iš sunkiausių viešosios tvarkos pažeidimų dėl savo iš esmės trikdančio ir dažnai nenusipėjamo pobūdžio. Riaušių reiškinys peržengia vien kasdienės rutinos sutrikdymą, kadangi jis apima platų visuomenės interesų spektrą, įskaitant nepertraukiamą valstybės institucijų veikimą, visuomenės saugumo išsaugojimą ir individualių teisių bei laisvių apsaugą. Riaušių metu įprasta pilietinio gyvenimo eiga yra smarkiai sutrikdoma, nes masiniai neramumai gali paralyžiuoti transporto sistemas, trukdyti gauti pagrindines paslaugas ir skatinti visur esančio nesaugumo jausmą. Be to, smurto skatinimo ar plataus masto turto sunaikinimo rizika padidina ilgalaikės žalos potencialą, pakenkdama visuomenės pasitikėjimui valstybės valdžios institucijų gebėjimu palaikyti tvarką. Todėl riaušių objektas ir dalykas yra ne tik esminiai nusikaltimo teisinio apibrėžimo elementai, bet ir platesnis jo socialinio sunkumo supratimas bei būtinybė imtis griežtų teisinių atsakų. Riaušių nusikalstamos veikos pagrindinis tiesioginis objektas yra viešoji tvarka, kaip teisiškai saugomas visuomeniniai santykiai, užtikrinantys ramų ir saugų visuomenės funkcionavimą. Papildomai pažymėtina, kad riaušių nusikalstamos veikos objektas turi ir ryškų prevencinį pobūdį. Viešoji tvarka baudžiamojoje teisėje saugoma ne tik kaip faktinis, jau pažeistas visuomeninis gėris, bet ir kaip būsimos grėsmės neutralizavimo mechanizmas. Kadangi riaušės pasižymi dideliu spontaniškumo laipsniu, greitu eskalacijos potencialu ir yra sunkiai prognozuojama minios dinamika, baudžiamasis įstatymas čia veikia ir kaip prevencinė priemonė, siekianti užkirsti kelią masinio smurto situacijoms dar joms pilnai neišsivysčius. Šis prevencinis pobūdis reiškia, kad riaušių sudėtis gali būti konstatuojama net ir tais atvejais, kai objektyvių sunkių padarinių dar nėra, jei pati kolektyvinė veikla jau kelia realų pavojų viešajai tvarkai, visuomenės saugumui ar institucijų veiklai. Tai atitinka modernios baudžiamosios politikos tendenciją kriminalizuoti ankstyvesnes kolektyvinio smurto fazes, siekiant užkirsti kelią jo transformacijai į plačiai išplitusį chaosą ar visuomenės destabilizaciją. Tokiu būdu riaušių objekto prevencinis aspektas padeda apsaugoti viešąją tvarką kaip jautrų ir lengvai pažeidžiamą visuomenės funkcionavimo pamatą. Tokį pobūdį ypač aiškiai patvirtina ir užsienio teismų praktikoje užfiksuoti masinių neramumų atvejai. 1992 m. Los Andželo riaušėse teismai pabrėžė, kad valstybės įsikišimo tikslas buvo ne tik įvertinti jau padarytą žalą, 63 žuvusius, daugiau nei 2000 sužeistų asmenų ir daugiau nei milijardo dolerių turtinius nuostolius, bet ir užkirsti kelią smurto plitimui, kuris grasino peraugti į visišką miesto paralyžių.

Panašus prevencinis elementas matomas ir 2005 m. Paryžiaus priemiesčių riaušėse, kuriose valstybė paskelbė nepaprastąją padėtį būtent siekdama stabdyti tolesnę neramumų eskalaciją daugiau kaip 300 šalies miestų. 2011 m. Londono riaušėse teismai taikė pagreintą procesą ir itin griežtas bausmes, argumentuodami būtinybe sustabdyti masinį viešosios tvarkos griūtį bei atgrasyti nuo tolesnio smurto. Šie atvejai rodo, kad riaušių nusikalstama veika savo prigimtimi yra susijusi ne tik su faktine žala, bet ir su visuomeniniu poreikiu užkirsti kelią tolimesnei grėsmei viešajai tvarkai, todėl jos objekto apsauga turi ir prevencinį, ir stabilizuojantį pobūdį.

Viešoji tvarka yra visuomenės funkcionavimo kertinis akmuo, užtikrinantis ne vien tik teisinės sistemos stabilumą, bet ir bendrą gyventojų gerovę. Viešosios tvarkos pažeidimas riaušių metu atsiliepia visame socialiniame kraštovaizdyje, kadangi jis ardo teisinį tikrumą ir kenkia abipusiam pasitikėjimui, kuris yra būtinas taikiam valstybės ir gyventojų santykiui. Būtent todėl teisėsaugos institucijos yra atsakingos už gyvybiškai svarbų viešosios tvarkos palaikymą, užtikrinant, kad visi visuomenės nariai galėtų gyventi ir užsiimti savo veikla saugioje ir nuspėjamoje aplinkoje. Riaušių reiškinys yra tiesioginis išpuolis prieš šią savotiškai trapią pusiausvyrą. Taip yra dėl to, nes dažnai riaušės apima kolektyvinio smurto veiksmus, plataus masto turto naikinimą ir aktyvų pasipriešinimą teisėsaugos pareigūnams. Šį aspektą aiškiai patvirtina tiek Lietuvos, tiek užsienio teismų praktika. 2003 m. žemdirbių protestų byloje Nr. 1A-53-120-2006 kelių blokados ir organizuotas nepaklusnumas policijai buvo įvertinti kaip šiurkštus viešosios tvarkos pažeidimas, paralyžiavęs eismą ir sutrikdęs pasienio punktų darbą. 2009 m. sausio 16 d. įvykius prie Seimo nagrinėjant byloje Nr. 2K-552/2012 buvo konstatuota, kad masinis akmenų, butelių ir kitų daiktų mėtymas į parlamentą bei pareigūnus, kartu su turto niokojimu, sudaro riaušių sudėtį dėl itin didelio pavojingumo viešajai tvarkai ir valstybės institucijų autoritetui. 2021 m. rugpjūčio 10 d. riaušių prie Seimo byloje Nr. 1-716-486/2023 papildomai išryškėjo ir informacinio kurstymo reikšmė, kadangi teismas pabrėžė, kad socialinių tinklų transliacijos ir raginimai priešintis valdžiai prisidėjo prie smurto eskalacijos ir institucijų darbo sutrikdymo. Analogiškus kolektyvinio smurto, plataus masto turto niokojimo ir pasipriešinimo teisėsaugai modelius matome ir tarptautiniuose precedentuose, tokiuose kaip 1992 m. Los Andželo, 2005 m. Paryžiaus priemiesčių ir 2011 m. Londono riaušėse, kur susibūrimai peraugo į masinį smurtą, šimtų ar net tūkstančių asmenų dalyvavimą, didžiulę materialinę žalą ir ilgalaikį viešosios tvarkos destabilizavimą. Tokio elgesio pasekmės peržengia tiesioginių dalyvių ribas, paveikdamos pašalinius asmenis, verslo interesus ir platesnę bendruomenę. Taigi įstatymo rimtumas, su kuriuo riaušės vertinamos, rodo jų potencialą padaryti didelę žalą kolektyviniams visuomenės interesams, todėl būtinas tvirtas ir kontekstu pagrįstas teisinis atsakas, siekiant užkirsti kelią tokiems įvykiams bei juos

efektyviai spręsti. Be viešosios tvarkos pažeidimo, riausių metu gali būti pažeisti ir kiti teisės saugomi gėriai, tokie kaip sveikata, nuosavybė bei valstybės saugumas. Riausių metu itin dažnai naudojamas fizinis smurtas, kuris gali būti nukreiptas tiek prieš teisėsaugos pareigūnus, tiek prieš atsitiktinius civilius, todėl šios veikos pavojingumas gali būti siejamas ne tik su tvarkos pažeidimu, bet ir su pavojumi asmens gerovei, sveikatai ar net gyvybei. Taip pat neretai fiksuojamas turto niokojimas, kuris gali apimti ne tik privačių asmenų, bet ir valstybės ar juridinių asmenų nuosavybės sugadinimą. Jei riausių metu įvykdomas pareigūnų užpuolimas ar trukdoma jų darbui, šios veikos pavojingumas tampa dar didesnis, nes tai tiesiogiai kėsina į teisėsaugos institucijų veiklą ir bendrą valstybės stabilumą.

Taigi, riausių nusikalstamos veikos objektu galime laikyti viešąją tvarką. Riaušės priskiriamos nusikaltimams, kurie kelia didelį pavojų viešajai tvarkai. Viešoji tvarka yra reglamentuota teisės normomis ir užtikrina normalią visuomenės narių sąveiką, todėl riausių metu ši sistema yra grubiai sutrikdoma. Kadangi riaušės dažniausiai vyksta viešose vietose, kur gali susirinkti daug žmonių, jos kelia pavojų ne tik aktyviai dalyvaujantiems asmenims.

Kitas svarbus aspektas yra viešosios vietos samprata, kadangi, kaip jau minėta, riaušės paprastai vyksta atvirose erdvėse, kuriose gali susirinkti didelis žmonių skaičius. Teismų praktikoje ir moksliniuose darbuose viešoji vieta aiškinama plačiai ir apima miestų bei gyvenviečių gatves, aikštes, parkus, skverus, bendro naudojimo pastatus ir kitas erdves, kuriose gali lankytis ar būti pašaliniai asmenys³⁰. Net jei incidentas įvyksta privačiame objekte, jis gali būti pripažintas vieša vieta, jei į ją gali patekti kiti žmonės ar ten vyksta vieši renginiai. Puikus pavyzdys yra LAT byla Nr. 2K-160-697/2019, kurioje teismas atkreipė dėmesį, į tai, kad viešoji vieta turi būti siejama būtent su viešosios tvarkos pažeidimu pažymint tai, kad viešoji tvarka gali būti pažeista net ir gyvenamosios sodybos kieme ar pavyzdžiui daugiabučio namo laiptinėje, iš esmės bet kokioje kitoje privačioje vietoje, jeigu į ją dėl tam tikrų priežasčių, turint savininko sutikimą, gali laisvai ateiti/ išeiti pašaliniai asmenys. Dėl šios priežasties viešosios tvarkos pažeidimai, įskaitant riaušes, yra vertinami pagal jų poveikį visuomenei, o ne tik pagal tai, kurioje vietoje jie buvo įvykdyti.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika taip pat patvirtina, kad viešosios tvarkos apsauga laikoma teisėtu ir būtinu valstybės tikslu, kuris gali pateisinti susirinkimų laisvės ribojimą tais atvejais, kai realiai kyla smurto, chaoso ar visuomenės saugumo sutrikdymo

³⁰ ŠIMKAITYTĖ – KUDARAUSKĖ, Rūta (2011). *Viešosios vietos sąvokos samprata ir problematika*. Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedra, ISSN 2029-1701.

grėsmė. EŽTT bylose *Oya Ataman v. Turkey*³¹ ir *Primov ir Kiti v. Russia*³² pabrėžta, kad valstybė turi pozityvią pareigą užtikrinti taikių susirinkimų apsaugą, tačiau ši pareiga nėra absoliuti. Kai susirinkimas įgauna agresyvų, pavojingą arba nekontroliuojamą pobūdį, valstybė gali imtis proporcingų veiksmų viešajai tvarkai atkurti. Teismas nuosekliai išskiria, jog viešoji tvarka apima ne tik fizinę aplinką ar institucijų veiklos tęstinumą, bet ir visuomenės saugumo jausmą, kuris sutrikdomas masinio smurto ar kolektyvinių neramumų metu. Tokiu būdu EŽTT jurisprudencija patvirtina, kad riaušės kelia grėsmę plačiam teisės saugomų gėrių spektrui ir suteikia valstybėms gana plačią vertinimo laisvę taikant baudžiamąsias priemones kolektyvinio smurto prevencijai bei suvaldymui. Ši pozicija sutampa su Lietuvos teismų doktrina, kuri riaušės vertina kaip kvalifikuotą viešosios tvarkos pažeidimą, pasireiškiantį intensyvia ir pavojinga kolektyvine veika.

Riaušių nusikalstamos veikos dalykas baudžiamosios teisės prasme yra tie materialūs pasaulio dalykai, į kuriuos tiesiogiai nukreipiama neteisėta veika. Iš principo riaušių dalykas baudžiamojoje teisėje apima asmenis, kurie veikiami kaip vertybių nešiotojai (sveikatos, turto ar kitų teisių), ir tampa nukentėjusiu asmeniu baudžiamosios teisės prasme. Tai asmenys, kurie tiesiogiai ar netiesiogiai patyrė žalą dėl vykusių neramumų. Nukentėjusiu asmeniu gali būti laikomi ir aplinkiniai žmonės, kurie nebuvo tiesioginiai riaušių dalyviai, bet patyrė emocinę ar kitokią žalą dėl vykusio smurto ar chaoso. Vieną didžiausių riaušių metu nukentėjusių grupių sudaro teisėsaugos pareigūnai, nes būtent jie dažniausiai patiria pasipriešinimą, smurtinius išpuolius ar kitokį trukdymą vykdyti savo funkcijas. Jei teisėsaugos pareigūnai riaušių metu yra sužalojami ar jų tarnybinė įranga sunaikinama, sugadinama, tai gali būti papildomas veiksnys, didinantis baudžiamosios atsakomybės griežtumą. Tokiais atvejais atsakomybė už riaušes gali būti siejama ne tik su viešosios tvarkos pažeidimu, bet ir su pasikėsiniu į valstybės pareigūnų darbą. Sukonkretinant, jei riaušių metu panaudojamas fizinis smurtas prieš žmogų, dalyką sudaro konkretus nukentėjęs žmogus, jei niokojamas ar sunaikinamas turtas, tai dalyku laikomas konkretus turtas, kai trukdoma teisėsaugos pareigūnams atlikti savo funkcijas, nukentėjusiais asmenimis konkretūs teisėsaugos pareigūnai. Šiuo požiūriu riaušių dalykas apima ir nukentėjusius asmenis, tai yra tuos, kurie tiesiogiai ar netiesiogiai patyrė žalą dėl vykusių neramumų. Kadangi riaušės dažnai kyla spontaniškai ir jų eiga gali būti chaotiška, kiekvieno asmens nukentėjimo laipsnis yra vertinamas individualiai. Svarbu nustatyti, ar žala buvo tiesioginis riaušių padarinys, ar ji kilo kaip šalutinis efektas. Kadangi riaušių

³¹ [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-78330%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-78330%22]})

³² [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-144673%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-144673%22]})

nusikalstamos veikos objektas ir dalykas tiesiogiai susiję su visuomenės saugumu ir teisiniu stabilumu, jų nustatymas yra esminis baudžiamosios atsakomybės taikymo aspektas. Kadangi riausių veikos objektas yra viešoji tvarka, o šis aspektas yra tiesiogiai susijęs su dalyku, tinkamas šių elementų nustatymas yra būtinas siekiant kvalifikuoti veiką pagal BK 283 straipsnį. Tiksliai identifikavus, kokie teisės saugomi interesai buvo pažeisti ir kokiems asmenims ar turtui padaryta žala, galima užtikrinti teisingą atsakomybės individualizavimą ir proporcingą bausmę.

2.2. Objektvieji požymiai

Riaušių nusikalstamos veikos objektvieji požymiai yra taip pat esminiai kriterijai, padedantys tiksliai apibrėžti šią veiką ir atskirti ją nuo kitų viešosios tvarkos pažeidimų. Šie požymiai apima pavojingus veiksmus, jų sukeltas pasekmes bei priežastinį ryšį tarp veiksmų ir jų padarinių. Būtent išskirtų požymių analizė leidžia kvalifikuoti veiką kaip riaušės ir nustatyti, ar ji atitinka BK 283 str. apibrėžtą nusikalstamos veikos sudėtį. Riaušių nusikalstamos veikos objektvieji požymiai nustatomi pagal konkrečias alternatyvias veikas, kurios yra aiškiai įtvirtintos BK 283 straipsnyje. Šios veikos sudaro pagrindą riaušių kriminalizavimui ir leidžia tiksliai atriboti šią nusikalstamą veiką nuo kitų viešosios tvarkos pažeidimų. Pagal BK 283 str. 1 d. veika gali pasireikšti penkiomis alternatyviomis formomis:

- 1) žmonių sambūrio viešai smurtauti, niokoti turtą ar kitaip šiurkščiai pažeisti viešąją tvarką organizavimu;
- 2) tokių veiksmų provokavimu;
- 3) smurtavimu riaušių metu;
- 4) turto niokojimu riaušių metu;
- 5) kitokiu šiurkščiu viešosios tvarkos pažeidimu riaušių metu.

Šios veikos yra baigtos nuo jų atlikimo momento, todėl riaušės, kaip nusikalstama veika, nereikalauja atsiradusių padarinių – pakanka, kad būtų atlikti bent vieni iš įstatyme nurodytų veiksmų. Svarbu tai, kad veikos, nurodytos 3–5 punktuose, turi būti padaromos riaušių metu, t. y. kolektyvinio smurto ar šiurkštaus viešosios tvarkos pažeidimo kontekste. Tuo tarpu organizavimas ir provokavimas gali vykti ir iki riaušių pradžios, nes jie dažnai lemia paties žmonių sambūrio susiformavimą.

Laiko ir vietos aspektas taip pat yra svarbus riaušių objektviejių požymių analizėje. Nors daugeliu atvejų riaušės kyla spontaniškai, kai kurios jų gali būti organizuojamos iš anksto, su tikslu sukelti neramumus. Jei susirinkimas yra taikus ir nepažeidžia teisės normų, jis negali būti priskirtas prie riaušių, net jei dalyviai garsiai reiškia savo nepasitenkinimą. Tačiau jei susirinkimas perauga į smurtinius veiksmus, prasideda turto niokojimas ar teisėsaugos pareigūnų užpuolimai, tai jau tampa riaušių požymiais. Šiuo atveju teismų praktikoje yra pabrėžiama būtinybė vertinti visą situacijos kontekstą, įtraukiant dalyvių veiksmų mastą, jų elgesio pobūdį bei padarinius. Tačiau vertinant riaušės vietos aspektu, varta atkreipti dėmesį ir į naują tendenciją, kuri pasireiškia kaip masinio pobūdžio socialinis reiškiny, vis dažniau aiškinamas ne tik per teisinę, bet ir per sociologinę bei komunikacinę prizmę. Šiuolaikinėje visuomenėje, kur socialiniai tinklai ir vaizdo technologijos tapo neatsiejama kasdienybės

dalimi, riausių pobūdis iš esmės kinta. Jos įgyja vaizdinio, reprezentacinio ir simbolinio smurto bruožų. Konfliktai tarp visuomenės narių ir valstybės institucijų, ypač policijos pareigūnų, vis dažniau pasireiškia per socialinėje erdvėje kurioje pagrindiniu ginklu yra ne akmuo ar lazda, o išmanusis telefonas. Filmavimas, dalijimasis vaizdais ir jų interpretacija tik iš vienos pusės tampa nauja protesto bei pasipriešinimo forma. Tokio pobūdžio riausių ar smurto protrūkiai, skatinimas dažnai nebeturi klasikinės politinės ar ideologinės struktūros, būdingos ankstesnėms masinėms protesto formoms. Kadangi, kaip ir pastebėjome iš teismų praktikos, šiuolaikinės riaušės pasižymi ne tik fizine, bet ir socialinės medijos dimensija turime įvertinti šio reiškinių pobūdį. Socialiniai tinklai, o ypač tokios platformos kaip “Snapchat” ar “TikTok”, kurios yra itin populiarios jaunimo tarpe, tampa erdve, kur riausių dalyviai patys fiksuoja, redaguoja ir platina smurto vaizdus, skatina kitus taip elgtis ar agituoja prisijungti. Piliečiai įvairių įvykių metu, tame tarpe ir riausių metu, filmuoja valdžios institucijų, ypač policijos pareigūnų, veiksmus, juos viešina, dalinasi. Toks reiškinytis simboliškai apverčia valdžios kontrolės santykį, kadangi tai nebe tik valstybė stebi visuomenę ir jos narius, bet ir visuomenė stebi valstybę. Baudžiamosios teisės požiūriu, toks elgesys komplikuoja įrodymų vertinimo ribas ir kelia klausimą dėl teisėto ir neteisėto filmavimo, provokacijos ir realaus smurto atskyrimo. Taip yra todėl, kad dažnai vaizdo medžiaga gali būti pateikta be aiškaus konteksto, iškarpoma ar suredaguojama, taip kad sukeltų žmonių reakcijas, o ne išties atspindėtų realybę. Šiandien net ir riausių veiksmai įgauna performatyvų pobūdį, kadangi jie tampa ne tik smurtinių veiksmų demonstravimu, bet ir tam tikra socialinio vaidmens reprezentacija. Riausių dalyviai, filmuodami savo veiksmus, siekia kuo daugiau reakcijų, pripažinimo iš bendraamžių, priešingų grupių ar net žiniasklaidos, kai kuriais atvejais tiesiog išpopuliarėti. Taip susiformuoja medijos karo logika, kur kiekvienas incidentas tampa turiniu, kuris egzistuoja viešojoje erdvėje nepriklausomai nuo realaus įvykio reikšmės. Šis aspektas itin svarbus baudžiamosios teisės analizei, nes riaušės nebeapsiriboja realiu smurtu ar pasipriešinimu, jų dalis vyksta ir internetinėje erdvėje, o riausių pasekmės išpučiamos per medijos efektą. Tokia medijos dimensija tampa aktuali ir Lietuvos teisinėje praktikoje. Viena iš reikšmingiausių bylų, riausių prie Seimo byla, nagrinėta Vilniaus miesto apylinkės teisme būtent tai ir atspindi. 2021 m. Ši byla savo apimtimi yra ne tik didžiausia nepriklausomos Lietuvos istorijoje, bet ir įrodo, kad šiuolaikinės riaušės neapsiriboja fiziniu veikimu, jos apima ir socialinės medijos erdvę. Reikšminga aplinkybė yra tai, kad kai kurie šios bylos kaltinamieji aktyviai veikė socialiniuose tinkluose. Viešų transliacijų (angl. - „live“) metu kai kurie riausių dalyviai ne tik komentavo įvykius, bet ir provokavo konfliktines situacijas, skatino nepasitikėjimą valdžios institucijomis bei kurstė neapykantą policijos pareigūnams. Tokia veikla atspindi tai, ką galima apibūdinti

kaip faktų iškraipymą, kai pilietis filmuodamas ar transliuodamas save kuria alternatyvų pasakojimą apie valstybės veiksmus. Teisiniu požiūriu tokie veiksmai peržengia pasyvaus stebėjimo ribas, kadangi kai filmavimo ir transliacijų turinys tampa riausių katalizatoriumi, tai gali būti vertinama kaip dalyvavimas nusikalstamoje veikoje arba viešosios tvarkos pažeidimas per informacijos sklaidą. Šis pavyzdys aiškiai rodo, kad komunikaciniai riausių elementai, filmavimas, tiesioginės transliacijos, iškraipytas įvykių pateikimas, tampa nauja viešosios tvarkos pažeidimo forma, kuri tradiciškai nebuvo apibrėžta baudžiamojoje teisėje. Taigi, Lietuvos teismų praktika tik patvirtina iškeltą mintį, jog šiuolaikinės riausės egzistuoja dviejose erdvėse, tai yra fizinėje, kur pasireiškia tiesioginis smurtas ar pasipriešinimas, ir virtualioje, kur formuojama socialinė įtampa, skatinama neapykanta ar manipuliuojama visuomenės reakcija. Papildomai, kitas reikšmingas aspektas yra smurto žaidybinimas (angl. - gamification)³³. Riausių metu fiksuojami vaizdai gali pasižymėti ir humoristine ar lengvabūdiška intonacija, nors objektas, pat smurtas prieš valstybės pareigūnus ar turtą, yra itin rimtas. Tokia prieštara tarp vaizdo turinio ir emocinės raiškos atskleidžia psichologinį atsiribojimą nuo realių pasekmių. Baudžiamosios teisės kontekste tai kelia klausimą, kaip tokio pobūdžio elgesys turi būti vertinamas. Nors sociologiniu požiūriu šiuolaikinės riausės vis dažniau suvokiamos kaip simbolinės raiškos ar tapatybės paieškos forma, baudžiamosios teisės perspektyvoje jos kelia išskirtinai sudėtingų kvalifikacinių klausimų. Tradiciniu požiūriu riausės yra apibrėžiamos kolektyvinis asmenų smurtinis viešosios tvarkos pažeidimas, keliantis pavojų kitiems asmenims ar turtui³⁴. Tačiau šiuolaikinėje medijos visuomenėje smurtas dažnai įgyja ir simbolinę ar komunikacinę formą, kai veika nukreipta ne tiek į fizinį objektą ar asmenį, kiek į viešąją erdvę ir informacinį lauką. Tokiu atveju kyla klausimas ar tokie veiksmai atitinka riausių sudėties požymius, jei pagrindinis jų tikslas yra vaizdinė provokacija ar reputacijos žala valstybės institucijai, o ne konkreti fizinė žala. Dar vienas aktualus aspektas yra filmavimo ir platinimo veiksmų teisinė reikšmė. Reiškiny, kai asmenys riausių metu filmuoja pareigūnų veiksmus siekdami juos kompromituoti ar išprovokuoti, gali būti vertinamas taip pat kaip dalyvavimas riausėse. Tokie veiksmai neretai prisideda prie viešosios tvarkos trikdymo ar net kursto kitus asmenis įsitraukti į smurtinius veiksmus. Remiantis teismų praktika, tai tikrai gali būti kvalifikuojama kaip viešosios tvarkos pažeidimas ar riausių kurstymas, nors asmuo veikia ne fizine, o informacine, sklaidos forma (pvz. Byla Nr. Nr. 1-716-486/2023, 2025-09-22,

³³ Dr. S. Lakhani, Dr. J. White, C. Wallner, „The gamification of (violent) extremism. An exploration of emerging trends, future threat scenarios and potential p/cve solutions”, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2022.

³⁴ <https://www.merriam-webster.com/dictionary/riot>

Vilniaus miesto apylinkės teismas). Tačiau, kadangi šiuolaikinės riaušės dažnai egzistuoja dviejose scenose, tai yra realioje ir virtualioje, toks požiūris tiesiog prisitaiko prie šių dienų aktualijų. Tokia dviguba erdvė lemia, kad nusikalstama veika gali būti įgyvendinama ne tik per tiesioginį veiksma, bet ir per vaizdo turinio kūrimą ir dalijimąsi, nes jis irgi daro realų poveikį visuomenės elgesiui bei saugumui.

BK taip pat numato kvalifikuojančius požymius, kurie rodo didesnę pavojingumą visuomenei. Pagal BK 283 str. 2 d., riaušių veika tampa sunkesnė, jei kaltininkas panaudojo šaunamąjį ginklą ar sprogmenis arba pasipriešino policininkui ar kitam viešojo administravimo funkcijas atliekančiam asmeniui. Tokiais atvejais baudmės ribos didėja, kadangi riaušių metu naudojami pavojingi įrankiai ar ginkluotas pasipriešinimas ženkliai padidina grėsmę visuomenės saugumui ir valstybės institucijų veikimo stabilumui.

Kitas labai svarbus objektyvusis požymis yra riaušių pasekmės. Šios nusikalstamos veikos padariniai gali būti labai įvairūs. Jie gali apimti padarinius nuo visuomenės neramumų, kurie kelia grėsmę žmonių saugumui, iki didelės materialinės žalos ar net žmonių sužalojimo. Riaušės gali paralyžiuoti miestų infrastruktūrą, trikdyti teisėsaugos ir viešųjų institucijų veiklą bei sukelti chaosą. Tai aiškiai iliustruoja tiek Lietuvos, tiek užsienio teismų praktika. 2003 m. žemdirbių protestų byloje Nr. 1A-53-120-2006 kelių blokavimas, pasienio punktų darbo sutrikdymas ir masinė žmonių mobilizacija buvo pripažinti padariusiais itin didelį poveikį viešajai tvarkai, sukėlusiais realų chaosą kelių regionų mastu, todėl toks veikimas buvo kvalifikuotas kaip riaušės. 2009 m. sausio 16 d. įvykių prie Seimo byloje Nr. 2K-552/2012 smurto mastas, tai yra akmenų, butelių ir kitų daiktų mėtymas į pareigūnus, parlamento langų daužymas, turto niokojimas ir pareigūnų sužalojimai, tapo esminiu kriterijumi konstatuojant, kad šie padariniai peržengė įprastinio viešosios tvarkos pažeidimo ribas. Tuo tarpu 2021 m. rugpjūčio 10 d. riaušėse prie Seimo (byla Nr. 1-716-486/2023) padarinių mastas buvo dar akivaizdesnis: sužalota 27 žmonės, iš kurių net 23 – policijos ir Viešojo saugumo tarnybos (toliau - VST) pareigūnai, sugadinta gausybė viešojo ir privataus turto, paralyžiuotas Seimo darbas, o smurtą padėjo koordinuoti ir kurstyti socialinių tinklų transliacijos. Analogiški padarinių mastai matomi ir tarptautinėse bylose. 1992 m. Los Andžele per šešias dienas žuvo 63 žmonės, sužeista daugiau nei 2000, 2005 m. Paryžiaus priemiesčiuose sudeginti daugiau nei 10 000 automobilių, o 2011 m. Londono riaušėse sužeista daugiau nei 2000 asmenų ir padaryta dešimčių milijonų svarų žala. Šios bylos pabrėžia, kad riaušių padariniai beveik visada įgauna masinį ir sunkiai kontroliuojamą chaoso pobūdį, kuris tiesiogiai sutrikdo viešąsias paslaugas, teisėsaugos darbą, miestų infrastruktūrą ir visuomenės saugumo jausmą. Nors riaušių sudėčiai nereikalaujama būtinų padarinių, tam tikrais atvejais padariniai tampa reikšmingi

kvalifikavimui. Jei riaušių metu sunkiai sutrikdoma sveikata, padaroma turtinė žala arba visiškai sunaikinamas turtas, būtina nustatyti priežastinį ryšį tarp kaltininko veiksmų ir padarinių. Tik įrodžius šį ryšį, asmuo gali atsakyti už atitinkamai sunkesnę veikos formą. Priežastinio ryšio analizė ypač aktuali kolektyvinio smurto situacijose, nes nustatyti individualų indėlį dažnai komplikuoja chaotiška neramumų aplinka. Papildomai, labai svarbu tai, kad net jei materialinė žala nepadaroma, bet visuomenėje sukuriamas nesaugumo jausmas, trukdoma žmonių kasdieniam gyvenimui ar teisėsaugos pareigūnų veiklai, veika gali būti kvalifikuojama kaip riaušės. Plačiau aptariant priežastinį ryšį, svarbu paminėti, kad tam, jog asmuo būtų pripažintas atsakingu už riaušių organizavimą ar dalyvavimą jose, būtina įrodyti, jog jo veiksmai tiesiogiai prisidėjo prie viešosios tvarkos pažeidimo, smurto eskalavimo ar turto sugadinimo. Jeigu asmuo tik stebėjo įvykius, tačiau aktyviai nesikišo ir nesiėmė jokių neteisėtų veiksmų, jo atsakomybė gali būti abejotina. Kita vertus, kaip jau aptarėme anksčiau, net ir netiesioginis prisidėjimas, pavyzdžiui, skatinimas imtis smurtinių veiksmų, gali būti laikomas pakankamu pagrindu pripažinti asmenį atsakingu už riaušes. Priežastinio ryšio nustatymas yra būtinas norint atskirti asmenis, kurie aktyviai dalyvavo riaušėse, nuo tų, kurie tik netyčia atsidūrė įvykių sūkuryje.

Svarbu, kad Lietuvos teismai, taikydami baudžiamąjį straipsnį dėl riaušių, vis dažniau vadovaujasi proporcingumo ir individualizavimo principu, stengdamiesi išvengti perteklinio kriminalizavimo. Pripažįstama, kad yra būtina atskirti aktyvų dalyvavimą ir pasyvų buvimą. Pavyzdžiui, kai kurie 2021 m. riaušių dalyviai buvo išteisinti dėl to, kad teismas nenustatė jų sąmoningo dalyvavimo³⁵. jie buvo įvykių vietoje, tačiau nesiėmė smurto ar aktyvių veiksmų. Tai rodo, kad nors kolektyvinis dalyvavimas yra svarbus požymis, vis tik yra būtina nustatyti subjektyvų santykį su veika, tyčią ar bent jau suvokimą apie dalyvavimą smurtiniuose veiksmuose. Būtent įrodinėjimo ribos ir tarptautiniai standartai taip pat kelia klausimų dėl žmogaus teisių apsaugos. Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau - EŽTK) savo praktikoje yra pabrėžęs, kad teisė į taikų susirinkimą³⁶ negali būti ribojama vien dėl to, jog protesto metu įvyksta pavieniai smurtiniai incidentai, jeigu nėra įrodyta, kad konkretus asmuo juose sąmoningai dalyvavo. Todėl valstybės institucijos turi pareigą užtikrinti, kad baudžiamoji atsakomybė už riaušes būtų taikoma tik tiems asmenims, kurie aktyviai dalyvavo smurto veiksmuose ar juos kurstė, o ne visiems buvusiems protesto vietoje. Kaip galime pastebėti, šis principas vis labiau įsitvirtina ir Lietuvos praktikoje, ypač po jau minėtų 2021 m. riaušių,

³⁵ Išteisinti 3 asmenys. Baudžiamosios bylos Nr. 1-716-486/2023.

³⁶ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. 1950-11-04. Įsigalioja 1995-06-20. Valstybės žinios, 1995-05-16, Nr. 40-987, 11 str.

teismuose pradėta aiškiau skirti teisėtą protestą nuo nusikalstamo viešosios tvarkos pažeidimo ar riaušių.

Dėl tokios aptartos struktūros riaušių sudėtis laikoma baigtine. Tai reiškia, kad veika yra baigta nuo veiksmų atlikimo momento, o padariniai reikšmingi tik tiek, kiek lemia kvalifikavimą ar individualios atsakomybės ribas. Tai reiškia, kad asmuo atsako už organizavimą, provokavimą ar smurtinius veiksmus net tada, jei reali žala dar neatsirado, tačiau buvo sudaryta pavojinga situacija viešajai tvarkai. Teismų praktika patvirtina, kad kvalifikavimui itin svarbus yra ne tik konkretus atliktas veiksmas, bet ir faktinis kontekstas. Pavojingi veiksmai gali pasireikšti įvairiais būdais, pavyzdžiui, fiziniu smurtu prieš kitus asmenis, turto naikinimu ar gadinimu, teisėsaugos institucijų darbo trikdymu ar kitais šiurkščiais viešosios tvarkos pažeidimais. Riaušių dalyviai gali naudoti įvairias pavojingas priemones, įskaitant akmenis, lazdas, sprogmenis ar net šaunamuosius ginklus, o tai padidina veikos pavojingumą. Svarbu prisiminti, kad riaušės visada turi kolektyvinį pobūdį, jos negali būti laikomos pavienio asmens veiksmais. Tai reiškia, kad net jei viešojoje vietoje tik vienas asmuo naudoja smurtą ar niokoja turtą, jo veiksmai nebus kvalifikuojami kaip riaušės, nebent tai vyksta organizuoto arba spontaniško sukilimo metu ir smurto kontekste, įtraukiant didesnę grupę asmenų. Būtent todėl objektyvieji požymiai analizuojami kompleksiskai, įvertinant tiek atliktų veiksmų pobūdį, tiek riaušių aplinkybes. Remiantis Teismų praktika, galime teigti, kad dalyvavimas riaušėse gali būti įrodytas tiek tiesioginiais įrodymais (tokiais kaip vaizdo medžiaga, liudytojų parodymai, sulaikymo protokolai ir kt.), tiek netiesioginiais duomenimis (tokiais kaip buvimo vietos, elgesio pobūdžio, socialinių tinklų komunikacijos ar žinučių turinio analizės pagrindu. Pavyzdžiui, byloje Nr. 1A-53-120-2006, kur buvo nagrinėjami 2003 m. žemdirbių protestai, teismas konstatavo, kad kaltininkų atsakomybė lėmė ne vien fizinis veikimas (pvz. - kelių blokavimas), bet ir pačių žemdirbių organizacinis vaidmuo bei aktyvus kurstymas, kuris laikytas pakankamu riaušių sudėties požymiu. Pažymėtina, kad bendras veikimo planas ir kolektyvinis veiksmas yra esminiai elementai, leidžiantys atskirti riaušes nuo teisėtų protestų ar pavienių pažeidimų. Dar aiškiau ši pozicija išryškėjo nagrinėjant 2009 m. sausio 16 d. riaušių prie Seimo bylą³⁷. Joje atkreipiamas dėmesys į tai, kad nors ne visi dalyviai atliko smurtinius veiksmus, jie sąmoningai dalyvavo grupės veikloje, kurios tikslas buvo sutrikdyti viešąją tvarką ir pasipriešinti policijos pareigūnams. Išnagrinėjus šios bylos duomenis, darytina išvada, kad bendras dalyvavimas masiniuose veiksmuose, turinčiuose riaušių požymių, sudaro pagrindą pripažinti atsakomybę už riaušių organizavimą ar

³⁷ Baudžiamoji byla Nr. 2K-552/2012.

dalyvavimą jose, net jei konkretaus smurto veiksmo atlikimo neįrodyta. Tokiu būdu formuojama Lietuvos teismų praktika, kurioje prioritetas teikiamas dalyvavimo faktui ir elgesio kontekstui, o ne vien individualiems veiksams. Edouard Verny³⁸ teigia, kad tokio pobūdžio bylos reikalauja iš teismo kolektyvinio įrodinėjimo logikos, tai kai įrodymų vertinimas vyksta ne pagal tradicinį individualizavimo principą, o per bendrą smurto scenos analizę. Šiuo požiūriu remiantis, riausių bylose faktinės aplinkybės turi būti vertinamos kompleksiskai. Tai reiškia, jog ne kiekvienas atskiras veiksmas, o bendras dalyvavimas konkrečioje situacijoje tampa reikšmingu įrodymu. Tokį požiūrį iš esmės palaiko ir Lietuvos teismai, pripažindami, kad įrodinėjimo standartas turi būti pritaikytas prie masinių neramumų realijų, kai detalaus veiksmų išskaidymo padaryti neįmanoma.

Ypač aktualus klausimas yra įrodymų šaltinių patikimumas, kai riaušės persikelia ir į viešąją erdvę. Tai vyksta kuomet įvykiai fiksuojami vaizdo kameromis ar transliuojami socialiniuose tinkluose. Lietuvos teismai vis dažniau remiasi vizualiniais ir skaitmeniniais įrodymais, t.y. vaizdo įrašais, „Facebook“ gyvomis transliacijomis, socialinių tinklų įrašais ar komentaruose išreikštu kurstymu. Tokie įrodymai leidžia nustatyti ne tik fizinį dalyvavimą, bet ir informacinį bendrininkavimą, kai asmuo virtualiai prisideda prie smurto skatinimo ar organizavimo. Pavyzdžiui, 2025 m. priimtame nuosprendyje dėl 2021 m. rugpjūčio 10 d. riausių prie Seimo (byla Nr. 1-716-486/2023), Vilniaus miesto apylinkės teismas konstatavo, kad dalis kaltinamųjų savo elgesiu sudarė smurto kurstymo ir palaikymo aplinką, ją perkėlė ir į socialinius tinklus, todėl jų veiksmai užtikrintai kvalifikuotini kaip dalyvavimas riaušėse. Galime pažymėti, kad riaušės nebūtinai turi būti tik fizinė veika. Jos gali būti palaikomos ir informacine veikla, kuri prisideda prie viešosios tvarkos sutrikdymo.

Teismų praktika atskleidžia ir platesnį teisės sistemos požiūrį į riaušes kaip į valstybės atsako į kolektyvinį nepaklusnumą formą. Nors riausių bylos yra vertinamos pagal baudžiamojo įstatymo normas, jų reikšmė dažnai peržengia teisinio reguliavimo ribas, kadangi jos tampa politinio ir socialinio pasitikėjimo patikrinimu. Kaip pastebi E. Verny³⁹, kolektyvinio nusikalstamo elgesio įrodinėjimas visada balansuoja tarp dviejų kraštutinumų: per didelio individualizavimo, kuris gali pakenkti teisingumo įgyvendinimui dėl įrodymų stokos kiekvienam konkrečiam asmeniui, ir per plataus apibendrinimo, kuris kelia perteklinės kolektyvinės kaltės pavojų. Šią pusiausvyrą turi išlaikyti teismai, užtikrindami, kad kaltinimas

³⁸ Supra note 25, 21 p.

³⁹ Supra note 25, 21 p.

būtų pagrįstas konkrečiais faktais, bet kartu atspindėtų socialinę realybę, jog riaušės yra bendrai įgyvendinamas smurto aktas.

Riaušių objektyvieji požymiai yra esminiai siekiant tinkamai kvalifikuoti nusikalstamą veiką ir atriboti ją nuo teisėtų protestų ar kitų viešosios tvarkos pažeidimų. BK 283 straipsnyje veika pasireiškia šešiomis alternatyviomis formomis, kurios apima sambūrio organizavimą viešai smurtauti ar niokoti turtą, tokio sambūrio provokavimą, aktyvų smurtą riaušių metu, turto niokojimą riaušių metu, pasipriešinimą pareigūnams riaušių metu ir kitokius šiurkščiu viešosios tvarkos pažeidimu. Šios veikos laikomos baigtomis nuo bent vienos šių veikų atlikimo pradžios. Kai riaušės pasireiškia turto niokojimu ar nukentėjusiu asmeniu, svarbus objektyvusis požymis yra veikos padarymo laikas ir aplinkybės, būtent kad šie veiksmai būtų atlikti riaušių metu ir būtų neatsiejama kolektyvinio smurto dalis. Teismai kiekvieną atvejį vertina individualiai, analizuodami dalyvių skaičių, veiksmų pobūdį, jų intensyvumą ir pasekmes, kas leidžia identifikuoti, ar buvo peržengta teisėto protesto riba ir pasiektas riaušių pavojingumo lygis. Toks objektyviųjų požymių vertinimas užtikrina, kad baudžiamoji atsakomybė būtų taikoma tik tiems, kurie realiai dalyvavo neteisėtuose smurtiniuose veiksmuose, kartu išlaikant balansą tarp teisėsaugos priemonių ir žmogaus teisių apsaugos.

2.3. Subjektas ir subjektyvieji požymiai

Nusikalstamos riaušių veikos subjektas, kaip apibrėžta Lietuvos teisėje, paprastai suprantamas kaip bet kuris fizinis pakaltinamas asmuo ir sulaukęs baudžiamosios atsakomybės amžiaus. Pagal bendrąsias Lietuvos baudžiamosios teisės nuostatas, baudžiamoji atsakomybė už dalyvavimą riaušėse kyla nuo šešiolikos metų amžiaus⁴⁰. Tačiau įstatymas atsižvelgia į pavojingumo laipsnius, būdingus įvairioms kolektyvinių neramumų formoms.

Pagal šiuolaikinę Lietuvos baudžiamosios teisės doktriną, riaušių dalyvio kaltė nustatoma tuomet, kai įrodyta, kad jis tyčia dalyvavo grupės veiksmuose, kurie turėjo riaušių pobūdį – t.y. buvo susiję su smurtu, turto niokojimu, pasipriešinimu pareigūnams ir/ ar kitais šiurkščiais viešosios tvarkos pažeidimais. Akcentuojama, kad užtenka nustatyti aktyvų dalyvavimą bendrame veiksmo, net jei asmuo neatliko konkretaus smurtinio veiksmo (pavyzdžiui, nemėtė akmenų ar neniokojo turto). Tokiu atveju pakanka įrodyti, kad kaltinamasis buvo grupės dalis, suvokė jos veikimo pobūdį ir savo elgesiu palaikė ir/ ar skatino šią veiklą. Šis požiūris gali būti grindžiamas funkciniu dalyvavimo vertinimu.

Teismai turi individualiai įvertinti kiekvieną įtariamą riaušių dalyvį, atidžiai išnagrinėdami jų vaidmenį, dalyvavimo mastą ir, svarbiausia, jų kognityvinius gebėjimus suprasti savo veiksmų pasekmes. Šio vertinimo proceso tikslas yra atskirti skirtingus kaltės laipsnius, pripažįstant, kad ne visi dalyviai gali turėti vienodą ketinimą ar sąmoningumo lygį ir kad elgesio pavojingumas gali labai skirtis tarp asmenų. Lietuvos teismai siekia laikytis teisingumo ir proporcingumo, užtikrinant, kad baudžiamoji atsakomybė už riaušes būtų skiriama teisiškai pagrįstu ir socialiai teisingu būdu. Yra itin svarbu atskirti tris pagrindines riaušių dalyvių grupes. Trumpai, organizatoriais laikomi tie, kurie skatina, planuoja ar kitaip inicijuoja neramumus, sąmoningai siekdami sukelti viešosios tvarkos pažeidimą⁴¹. Kadangi jų veiksmai turi didesnę poveikį situacijos rimtumui, jiems dažniausiai taikomos griežtesnės sankcijos nei eiliniams dalyviams. Aktyvūs dalyviai yra tie asmenys, kurie tiesiogiai įsitraukia į neteisėtus veiksmus, pavyzdžiui, smurtauja, niokoja turtą ar priešinamasi teisėsaugos institucijoms⁴². Kurstytojai yra asmenys, kurie patys aktyviai nedalyvauja riaušėse, tačiau savo veiksmais (pvz., skleidžiama informacija, viešais raginimais ar agitacija) skatina kitus įsitraukti į riaušes⁴³. Taigi, nagrinėjant riaušių dalyvių atsakomybę būtina įvertinti bendrininkavimo

⁴⁰ Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas, 13 str.

⁴¹ Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas, 24 str., 4 d.

⁴² Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas, 24 str., 3 d.

⁴³ Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas, 24 str., 5 d.

institutą ir jo taikymo ribas šiai nusikalstamai veikai. Pagal Lietuvos baudžiamosios teisės bendrąją dalį bendrininkavimas kaip jau aptarta apima organizavimą, kurstymą, vykdymą ir padėjimą. Tačiau BK 283 straipsnis pats savaime yra konstruojamas taip, kad specialiojoje dalyje jau kriminalizuojami atskiri bendrininkavimo vaidmenys, todėl bendrosios dalies bendrininkavimo taisyklės iš principo netaikomos. Kitaip tariant, organizatoriaus, kurstytojo, padėjėjo ir vykdytojo atsakomybė yra visiškai absorbuota BK 283 straipsnio dispozicijos, todėl atskirai kvalifikuoti bendrininkavimo tarpsnių pagal BK bendrąją dalį nereikia.

Vertinant riaušių nusikalstamos veikos subjektyviuosius požymius, būtina juos sieti su konkrečiomis baudžiamojo įstatymo dispozicijos alternatyvomis, nes BK 283 straipsnyje įtvirtinta sudėtis reikalauja skirtingo kaltės turinio priklausomai nuo to, ar veika pasireiškia riaušių organizavimu, provokavimu, ar smurtinėmis veikomis riaušių metu. Visos šios veikos formos yra tyčiniai nusikaltimai, todėl riaušės gali būti padaromos tik esant tyčiai – tiesioginei arba netiesioginei. Tai reiškia, kad teismas turi nustatyti ne tik faktinį kaltininko veikimą riaušių situacijoje, bet ir tai, ką kaltininkas suvokė tuo metu bei kaip numatė galimus padarinius. Riaušių organizavimo ir provokavimo atvejais kaltė paprastai pasireiškia tiesiogine tyčia, nes šios veikos savo esme suponuoja kryptingą siekį sutelkti žmonių sambūrį, nukreiptą į viešosios tvarkos sutrikdymą, smurtinius veiksmus ar turto niokojimą. Organizatorius suvokia ne tik patį veikimo pobūdį, bet ir tai, kad jo veiksmai inicijuoja kolektyvinį pavojų, todėl tokia tyčia laikoma intensyvia ir veiksmą struktūruojančia. Analogiškas vertinimas matomas ir Lietuvos teismų praktikoje. Pavyzdžiui, 2003 m. žemdirbių protestų byloje teismas konstatavo, kad organizacinis vaidmuo, net ir nesant tiesioginio smurto, atspindi sąmoningą veikimo kryptį, nukreiptą į viešosios tvarkos destabilizavimą, todėl atitinka tiesioginės tyčios turinį⁴⁴.

Tuo tarpu riaušių metu atliekami smurtiniai veiksmai, turto niokojimas arba kitoks šiurkštus viešosios tvarkos pažeidimas gali būti padaromi tiek tiesiogine, tiek netiesiogine tyčia. Asmuo turi suvokti, kad dalyvauja kolektyvinėje situacijoje, kuri objektyviai yra pavojinga visuomenei, teisėsaugai ar turtui, ir kad jo veiksmai yra integrali bendros pavojingos veikos dalis. Jei jis ne tik suvokia, jog jo veiksmai sukels žalą sveikatai ar turtui, bet ir siekia tokio rezultato tai yra tiesioginė tyčia. Ši situacija dažniausiai būdinga asmenims, aktyviai puolantiems pareigūnus ar dalyvaujantiems koordinuotame turto naikinime, kaip tai akcentuota 2009 m. sausio 16 d. įvykių prie Seimo byloje⁴⁵.

⁴⁴ Byla Nr. 1A-53-120-2006, 2006-01-31 nutartis, Kauno apygardos teismas

⁴⁵ Byla Nr. 2K-552/2012, 2012-12-04 nutartis, LAT.

Kaltės turinį lemia ir tai, kokius padarinius kaltininkas suvokia ir numato. Kai veika apima žalą sveikatai ar turto sunaikinimą, būtina nustatyti, kad kaltininkas tokius padarinius numatė ir/ arba jų siekė (tiesioginė tyčia), arba kitu atveju sąmoningai leido jiems kilti (netiesioginė tyčia). Šiuo aspektu aktualus ir užsienio teisės kontekstas. Pavyzdžiui, 2005 m. Paryžiaus priemiesčių riaušių procesuose Prancūzijos teismai akcentavo, kad minios dalyviai, nepaisant individualaus veikimo sunkiai atribojamo pobūdžio, suvokė kolektyvinės smurto situacijos grėsmę ir sąmoningai priėmė jos keliamą riziką⁴⁶. Šiuo atveju neramumai kilo tada, kai Clichy apylinkėse nuo elektros srovės žuvo du paaugliai, bėgę nuo policijos. Šis įvykis išprovokavo itin platų visuomenės pasipiktinimą bei tapo ilgalaikės socialinės įtampos tarp imigrantų kilmės jaunimo ir valstybės institucijų savotišku detonatoriumi. Per tris savaites riaušės išplito į daugiau nei 300 Prancūzijos miestų. Riaušių metu buvo sudeginta daugiau kaip 10000 automobilių, suimta apie 3000 asmenų, ko pasekoje vyriausybė pirmą kartą po 1955 m. paskelbė nepaprastąją padėtį. Kaip pažymi J. Bourgeois⁴⁷, teismai tokio pobūdžio bylose dažnai vadovaudavosi kolektyvinės atsakomybės principu. Tai reiškia būdavo nuteisiami ne tik tie, kurie tiesiogiai vykdė smurtinius veiksmus, bet ir asmenys buvę įvykio vietoje ar teoriškai laikyti grupės dalyviais. Tokiu būdu baudžiamoji teisė gali lengvai tapti instrumentu ne tiek faktinio smurto tramdymui, bet labiau simbolinės kontrolės ir socialinių grupių valdymo būdu per teisinį procesą.

Subjektyvieji požymiai riaušių sudėtyje atlieka esminę funkciją, leidžiančią įvertinti, ar asmens dalyvavimas chaotiškoje situacijoje buvo sąmoningas, kryptingas ir pavojingas tiek, kad pateisintų baudžiamosios atsakomybės taikymą. Šis kriterijus yra ypač svarbus siekiant užtikrinti proporcingumo ir individualizavimo principų laikymąsi, kaip tai pabrėžta ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje, kurioje atkreipiamas dėmesys į tai, kad asmuo negali būti traukiamas atsakomybėn vien dėl dalyvavimo protesto vietoje, jei nėra nustatyta jo tyčinė sąsaja su smurtiniais veiksmais (pvz. Ziliberberg v. Moldova, EŽTT, 2004, peticijos Nr. 61821/00). Taigi, riaušių nusikalstamos veikos subjektyvieji požymiai grindžiami asmens suvokimu apie pavojingą situacijos pobūdį, jo veiksmų vaidmenį kolektyvinio smurto kontekste ir numatomus padarinius. Tik detalus šių aspektų vertinimas leidžia atriboti riaušių dalyvius nuo teisėtų protestų dalyvių bei užtikrinti, kad baudžiamoji atsakomybė būtų taikoma

⁴⁶ https://www.lemonde.fr/en/france/article/2023/06/29/in-2005-three-weeks-of-rioting-shook-france-after-the-deaths-of-two-teenagers_6039444_7.html

⁴⁷ BOURGEOIS, Justine (2020). *La fraude et la contrebande de tabac au XVIIIe siècle en France: les rebellions de la contrebande de tabac en France et en Bretagne (1661–1789)* [interaktyvus]. HAL Id: dumas-03124865.

tik tam tikslui, kuriam ji skirta, tai yra pavojingai kolektyvinei veiklai, grasinančiai viešajai tvarkai, visuomenės saugumui ir valstybės institucijų veikimui.

Subjekto ir subjektyviųjų požymių vertinimas Lietuvos teismų praktikoje įgauna ypač didelę reikšmę tais atvejais, kai riaušės pasižymi spontaniškumu, chaotiškumu arba kai jų dalyviai atlieka tik simbolinius ar netiesioginius veiksmus. Tai aiškiai atsiskleidžia 2009 m. sausio 16 d. įvykių prie Seimo byloje Nr. 2K-552/2012, kurioje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pabrėžė, kad riaušių dalyvio kaltė gali būti konstatuota ir tuo atveju, kai asmens elgesys neapima konkretaus smurtinio veiksmo, tačiau jo veiksmai, laikysena ar demonstratyvus agresyvumo palaikymas objektyviai sustiprina kolektyvinę smurto dinamiką. Šioje byloje LAT konstatavo, kad kaltininkų suvokimas apie bendrą situacijos pobūdį ir jų valingai priimta rizika, jog kolektyviniai veiksmai sukels žalą, sudaro pakankamą pagrindą pripažinti netiesioginę tyčią, net jeigu konkretaus padarinių siekio nebuvo nustatyta. Analogiškas požiūris išryškėjo ir 2021 m. rugpjūčio 10 d. riaušių prie Seimo byloje Nr. 1-716-486/2023, kur teismas pabrėžė, kad kaltininkų vaidmuo nėra matuojamas vien tik aktyvių smurtinių veiksmų kiekiu ar intensyvumu. Keli kaltinamieji buvo nuteisti už tai, kad jų nuolatiniai provokuojantys raginimai, šūksniai, socialinių tinklų transliacijos ar koordinacinio pobūdžio veiksmai realiai veikė minios elgesį ir skatino smurto eskalaciją. Teismas akcentavo, kad subjektas privalo suvokti kolektyvinio veikimo kontekstą ir numatyti bent jau realią galimybę, jog tokie veiksmai prisidės prie viešosios tvarkos pažeidimo. Tokia situacija sudaro netiesioginės tyčios pagrindą. Tuo tarpu 2003 m. žemdirbių protestų byloje Nr. 1A-53-120-2006 teismas atskleidė kitą subjektinės pusės aspektą, kad organizatorių atsakomybė yra grindžiama ypač intensyviu sąmoningumo elementu, nes būtent jie koordinuoja žmonių elgesį, formuoja protesto kryptį ir suplanuotai nukreipia veiksmus į viešosios tvarkos trikdymą. Organizatorių tyčia šiuose procesuose laikoma tiesiogine, nes jų veikimas yra kryptingai orientuotas į kolektyvinės rizikos sukūrimą ir palaikymą. Šių bylų analizė leidžia daryti išvadą, kad Lietuvos teismai subjekto ir subjektyviųjų požymių nustatymą sieja ne su formalia dalyvio vieta minioje, bet su jo realia, socialiai reikšminga įtaka bendram smurto procesui. Toks požiūris sudaro teorinį ir praktinį pagrindą atriboti pasyvų buvimą protesto vietoje nuo aktyvaus dalyvavimo riaušėse ir kartu padeda užtikrinti, kad baudžiamoji atsakomybė būtų taikoma tik tiems, kurie suvokė savo veiksmų pavojingumą ir priėmė riziką prisidėti prie kolektyvinio smurto mechanizmo.

Apibendrinant galima teigti, kad subjektas ir subjektyvieji požymiai, susiję su nusikalstama riaušių veikla, yra itin svarbūs veiksniai, lemiantys tinkamą baudžiamosios atsakomybės taikymą pagal Lietuvos įstatymus. Šie veiksniai ne tik apibrėžia baudžiamosios

atsakomybės ribas, bet ir yra svarbios apsaugos priemonės nuo pernelyg didelio baudžiamųjų priemonių taikymo elgesiui, kuris gali būti socialiai ar politiškai motyvuotas, tačiau neperžengia teisėto protesto ar pilietinės raiškos ribų. Šios nusikalstamos veikos subjektu laikomas pakaltinamas fizinis asmuo nuo šešiolikos metų, o riaušės padaromos tik tyčia – tiesiogine arba netiesiogine. Taigi, asmens ketinimų vertinimas, galimų pasekmių suvokimas ir keliamo pavojaus žinojimas yra kritiniai elementai teisiškai kvalifikuojant su riaušėmis susijusius nusikaltimus. Aptartas požiūris yra būtinas norint atskirti tikrą nusikalstamumą, keliantį grėsmę viešajai tvarkai ir pilietinėms teisėms, nuo veiksmų, kurie tiesiog atspindi teisėtą nepritarimą ar spontanišką pilietinį įsitraukimą į demokratinį procesą. Laikantis šių išsamių analitinių standartų, Lietuvos jurisprudencija siekia išlaikyti aiškią pusiausvyrą tarp socialinės tvarkos palaikymo imperatyvų ir gyvybiškai svarbaus poreikio apsaugoti asmenų teises reikšti savo nuomonę, taikiai rinktis ir dalyvauti viešajame gyvenime. Todėl nuolatinis teisinių principų, reglamentuojančių riaušių teisės subjektus ir subjektyviuosius požymius, tobulinimas yra labai svarbus ne tik veiksmingam teisingumo vykdymui, bet ir demokratinį vertybių išsaugojimui bei nuolatinei teisingos ir subalansuotos baudžiamojo teisingumo sistemos plėtrai.

3. Riausių atribojimas nuo kitų nusikalstamų veikų

Riausių baudžiamosios atsakomybės atskyrimas nuo kitų panašių teisės pažeidimų ir nusikalstamų veikų yra kritinis siekiant užtikrinti teisingą veikų kvalifikavimą bei proporcingą bausmių taikymą. Tačiau riausių atribojimas nuo kitų nusikalstamų veikų taip pat yra ir vienas sudėtingiausių klausimų baudžiamojoje teisėje, nes šių veikų ribos dažnai susikerta tiek objektyviais, tiek subjektyviais požymiais. BK riaušės reglamentuotos 283 str. ir jų apibrėžimas visuotinėje lietuvių enciklopedijoje apima tai, kad tai yra tyčinis nusikaltimas ir kolektyvinis veiksmas, susijęs su smurtu ar pasipriešinimu teisėsaugos pareigūnams, turto niokojimu ar kitais šiurkščiais viešosios tvarkos pažeidimais⁴⁸. Tokia formuluotė reiškia, kad riaušės turi būti masinio pobūdžio, jų veiksmai koordinuoti ar spontaniškai kolektyviniai, o padariniai realiai kelti pavojų visuomenės ar turto saugumui. Tuo tarpu kiti panašūs nusikaltimai, kaip viešosios tvarkos pažeidimas (BK 284 str.) ar pasipriešinimas pareigūnui (BK 286 str.), paprastai apima pavienius veiksmus ar mažo masto incidentus, neturinčius organizuoto ar masinio pobūdžio. Lietuvos teisinėje praktikoje ypač reikšmingas tampa riausių santykis su nusikalstamomis veikomis, kuriomis daroma žala sveikatai ar turtui. Vadovaujantis visumos ir dalies konkurencijos taisykle, riausių sudėtis apima dalį veikų, kurios atliekamos riausių metu ir yra neatsiejama jų sudėties dalis. Todėl, jei riausių metu yra sunaikinamas ar sugadinamas turtas, daroma nežymi ar nesunki žala sveikatai, arba sukeliamas fizinis skausmas, tokie padariniai paprastai neatskiriami nuo riausių sudėties ir papildomos kvalifikacijos nereikalauja. Kitaip tariant, tokius padarinius apima BK 283 straipsnio sudėtis ir jie vertinami kaip riausių kontekste atliktų neteisėtų veiksmų pasekmė. Vis dėlto riausių sudėtis neapima itin pavojingų veikų, tokių kaip sunkus sveikatos sutrikdymas (BK 135 straipsnis) ar nužudymas (BK 129 straipsnis). Jei riausių metu yra sunkiai sutrikdoma žmogaus sveikata arba nužudoma, tokiu atveju taikoma ideali sutaptis ir asmens veika kvalifikuojama tiek pagal BK 283 straipsnį, tiek pagal atitinkamus nusikaltimus gyvybei ar sveikatai. Taigi nors riaušės yra viena iš viešosios tvarkos pažeidimų formų, tačiau jas būtina aiškiai atskirti nuo kitų panašių teisės pažeidimų. Svarbiausias kriterijus, leidžiantis atriboti riaušės nuo kitų viešosios tvarkos pažeidimų, yra kolektyvinis veikimo pobūdis. Riaušės visuomet pasižymi dalyvių kiekiu, jų valios bendrumu bei bendru tikslu, kuris dažnu atveju siekia sukelti chaosą, destabilizuoti viešąją tvarką ar pasipriešinti valdžios institucijoms. Šiuolaikinė teisinė analizė rodo, kad riausių esmė glūdi ne vien smurto intensyvume, bet ir socialiniame jų poveikyje, kadangi veika

⁴⁸ <https://www.vle.lt/straipsnis/riauses/>

tampa riaušėmis tada, kai ji peržengia individualaus elgesio ribas ir įgyja smurtinį pobūdį. Tuo tarpu viešosios tvarkos pažeidimas dažniausiai yra individualus ar nedidelės grupės elgesys, kuris trikdo aplinką, tačiau nekelia sisteminio pavojaus.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) praktikoje šios ribos yra toliau konkretizuojamos. Riaušės iš principo dar apibrėžiamos kaip viešai demonstruojamas kolektyvinis veiksmas, nukreiptas prieš teisėsaugos institucijų veiklą ar visuomenės tvarką. Iš Teismų praktikos galima pastebėti, kad esminis požymis yra organizacinis arba spontaniškas bendras veikimas, kuriuo siekiama destabilizuoti viešąją tvarką. Tokia pozicija yra išdėstyta ir 2012-12-04 LAT nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-552/2012, susijusioje su 2009 m. sausio 16 d. įvykiais Vilniuje, prie Lietuvos Respublikos Seimo rūmų (toliau – Seimas). Teismas šioje byloje konstatavo, kad nors kai kurie protestai prasidėjo taikiai, jų dalyviai veikė bendrai, koordinuotai ir galiausiai smurtu pasipriešino teisėtai policijos veiklai. Tad šie veiksmai atitinka BK 283 str. požymius. Taip pat, galime iš LAT pozicijos daryti išvadą, kad šio straipsnio kvalifikacijai pakanka bendro ketinimo ir kolektyvaus elgesio, net jei išankstinis planas nėra nustatytas. Taigi, ši byla leidžia susiformuoti riaušių, kaip spontaniško, bet pavojingo veiksmo ir socialinio reiškinio doktrinai.

Dar daugiau riaušių atribojimo kriterijų išryškėja analizuojant ankstesnę Lietuvos teismų praktiką, ypač 2003 m. žemdirbių protestų bylą Nr. 1A-53-120-2006, kuri tapo vienu pirmųjų moderniojoje Lietuvos baudžiamojoje teisėje precedentų, tiesiogiai apibrėžusių ribą tarp teisėto susirinkimo ir riaušių. Šioje byloje teismas pabrėžė, kad kolektyvinis veikimas savaime nėra nusikalstamas, tačiau protesto forma tampa riaušėmis tada, kai įgyja pavojingą pobūdį: blokuojami strateginiai keliai, trikdoma viešųjų institucijų veikla, ignoruojami teisėti policijos nurodymai, o dalyviai veikia bendra valia, žinodami, kad jų elgesys sukelia realų pavojų viešajai tvarkai. Teismas konstatavo, kad net ir nesant tiesioginių smurtinių veiksmų, kelių blokada, masiniai raginimai nepaklusti pareigūnams ir transporto arterijų sutrikdymas yra pakankami riaušių kvalifikavimui, nes tokia veika pagal savo pavojingumo pobūdį prilygsta smurtiniam pasipriešinimui. Ši byla taip pat išryškino kriterijų, kad riaušės atribojamos nuo BK 284 straipsnyje numatyto viešosios tvarkos pažeidimo ne vien pagal veikos turinį, bet ir pagal jos mastą, struktūrą bei poveikio intensyvumą. Analogiškas vertinimas matomas ir 2021 m. rugpjūčio 10 d. riaušių prie Seimo byloje Nr. 1-716-486/2023, kurioje teismas pripažino, kad riaušių pobūdį lemia ne tik smurto faktas, bet ir kolektyvinis veikimas, t.y. dalyvių skaičius, jų vieninga valia, koordinuotas judėjimas ir sąmoningas teisėsaugos veiklos trikdimas. Svarbu ir tai, kad teismas šioje byloje kvalifikavo pavienius veiksmus (pvz., butelio metimą, akmens sviedimą, Seimo išėjimų blokavimą) kaip bendros pavojingos masės dalį, o ne kaip

savarankiškas nusikalstamas veikas, todėl šie smurtiniai fragmentai absorbuojami į BK 283 straipsnio sudėtį. Toks požiūris rodo, kad riaušių atribojimas nėra paremtas formaliu smurto intensyvumo vertinimu, jis grindžiamas visuminio socialinio pavojaus koncepcija, kurioje svarbiausia yra bendra minios dinamika ir jos kryptingas poveikis viešajai tvarkai. Taigi trijų bylų, 2003 m. žemdirbių protestų, 2009 m. sausio 16 d. neramumų ir 2021 m. rugpjūčio 10 d. riaušių, analizė leidžia daryti išvadą, kad riaušės nuo kitų veikų teisminėje praktikoje lemia ne atskiri nusikalstami elementai, o jų kolektyvinis principas. Smurtiniai, destruktiniai, koordinuoti ar viešosios tvarkos institucijoms pasipriešinimą keliantys veiksmai tampa ne savarankiškų nusikaltimų visuma, bet bendra sisteminė rizika, kuri ir yra BK 283 straipsnio saugomos vertybės, tai yra viešosios tvarkos, esmė.

BK riaušės reglamentuoja 283 str., o viešosios tvarkos pažeidimas numatytas 284 str. Galima daryti išvadą, kad esminis skirtumas tarp šių dviejų veikų yra jų mastas bei organizuotumas. Nors viešosios tvarkos pažeidimas dažniausiai pasireiškia pavieniais ar nedidelės grupės įžūliais ar vandališkais veiksmais, tačiau jo poveikis nėra toks didelis, kaip riaušių atveju. Riaušėms būdingas kolektyvinis veikimas, didelis dalyvių skaičius ir reikšmingas pavojus visuomenės saugumui, valstybės institucijoms ar teisėsaugai. Ši nusikalstama veika dažnai apima ne tik fizinį smurtą, bet ir teisėsaugos pareigūnų darbo trikdymą, turto niokojimą ar organizuotus veiksmus, keliančius grėsmę viešajai tvarkai. 2003 m. žemdirbių protestų bylos Nr. 1A-53-120-2006 atveju, gynyba teigė, kad veiksmai atitinka viešosios tvarkos pažeidimo požymius (BK 284 str.), o ne riaušių, nes nebuvo tiesioginio smurto prieš pareigūnus ar turto niokojimo. Tačiau iš teismo perspektyvos galime matyti aiškia poziciją, jog kolektyvinis pasipriešinimas, net jei nepasireiškia tiesioginiu fiziniu smurtu, gali būti laikomas riaušėmis, jei jis yra organizuotas, koordinuotas ir nukreiptas prieš valdžios institucijų veiklos teisėtumą. Tokiu būdu buvo išplėsta riaušių sąvoka, pabrėžiant veikimo formos ir pasekmių reikšmę, o ne vien smurtinio turinio buvimą. Tačiau, šios bylos kontekste atkreiptinas dėmesys į kriminalizacijos išplėtimo riziką. Tai reiškia, kad kuo labiau neaiškios riaušių ir viešosios tvarkos ribos, tuo lengviau masinį protestą traktuoti kaip nusikalstamą vien dėl jo masto ar trikdžių. Venecijos komisijos ir OSCE/ODIHR gairės rekomenduoja laikytis prezumpcijos susirinkimų naudai bei proporcingumo, pripažįstant, kad net laikini trikdžiai gali būti taikiai saugomos laisvės dalis⁴⁹. Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) sprendime byloje Kudrevičius ir kiti prieš Lietuvą teismas, nors ir neišvengė pažeidimo dėl

⁴⁹ European Commission for Democracy through law (Venice Commission), OSCE Office for Democratic Institutions and human rights (OSCE/ODIHR) guidelines on freedom of peaceful assembly (3rd edition), Strasbourg / Warsaw, 15 July 2020.

žemdirbių nuteisimo, pabrėžė prognozuojamumo ir proporcingumo svarbą taikant BK 283 str., kas leidžia kelti klausimą dėl ribų, kada kriminalinės sankcijos pateisinamos⁵⁰. Be to, ši byla išryškino teisės ir politikos ribų problemą – kai baudžiamoji teisė tampa priemone ne tik viešajai tvarkai saugoti, bet ir socialinei kontrolei užtikrinti. Valstybės pareiga saugoti viešąją tvarką yra itin svarbi, tačiau svarbu įvertinti ir tai, kad šie protestai kilo dėl socialinio nepasitenkinimo bei ekonominio spaudimo, o ne iš tyčinio noro sukelti smurtą. Tai atspindi platesnę problemą, kurią teisės sociologijoje apibrėžia S. Wicke⁵¹ – valstybės polinkį baudžiamosiomis priemonėmis reaguoti į kolektyvinius konfliktus, užuot juos sprendus per dialogą.

Svarbu atskirti riaušes ir nuo turto sunaikinimo ar sugadinimo, kuris numatytas BK 187 str. Nors riaušių metu dažnai vyksta ir turto niokojimas, ši veika nėra vienintelis ar pagrindinis jų požymis. Jei turto sugadinimas įvyksta dėl asmeninių priežasčių, pavyzdžiui, keršto ar vandalizmo, tai turi būti kvalifikuojama pagal atskirą straipsnį. Tačiau jei turto niokojimas yra riaušių dalis ir vyksta kartu su kitais viešosios tvarkos pažeidimais, asmuo turi būti patrauktas baudžiamajon atsakomybėn pagal BK 283 str.

Dar viena veika, kuri gali būti painiojama su riaušėmis, yra pasipriešinimas valstybės tarnautojui, apibrėžtas BK 286 str. Ši veika gali būti pavienė, kai asmuo atsisako paklusti pareigūno teisėtiems reikalavimams ar panaudoja/ grasina panaudoti fizinį smurtą. Tačiau kai pasipriešinimas vyksta masiškai, daugelio asmenų veikimu ir tampa kolektyviniu išpuoliu prieš institucijas, jis įgauna riaušių požymius. Riaušių kvalifikavimui iš principo pakanka, jog smurtas būtų nukreiptas į pareigūnus ar institucijų veiklą ir būtų akivaizdžiai koordinuotas ar bendrai palaikomas grupės. Tokiais atvejais veika bus kvalifikuojama pagal BK 283 str., o ne BK 286 str., nes svarbiausias yra bendras pavojingumo mastas, o ne pavienio smurto faktas. O pasipriešinimas teisėsaugos pareigūnui dažniausiai yra individualus veiksmas, su visai kito pobūdžio tikslu. Riaušėse pasipriešinimas vyksta masiškai ir/ ar koordinuotai. Tai reiškia, kad jei pasipriešinimas yra riaušių dalis, veika kvalifikuojama kaip riaušės, o ne kaip pavienis pasipriešinimas. Tai, kad masinis pasipriešinimas pareigūnams įgauna riaušių požymius ir nebegali būti kvalifikuojamas kaip pavienis BK 286 str. atvejis patvirtina ir užsienio riaušių bylos. 1992 m. Los Andželo riaušėse smurtas prieš policijos pareigūnus buvo vertinamas ne kaip atskiri pasipriešinimo epizodai, bet kaip kolektyvinės agresijos dalis. Asmenys, kurie mėtė daiktus, degino automobilius ar blokavo pareigūnų judėjimą, iš esmės dalyvavo bendrame

⁵⁰ Case of Kudrevičius and others v. Lithuania, Application no. 37553/05, judgment, Strasbourg 15 October 2015.

⁵¹ Supra note 3, 7 p.

išpuolyje prieš valstybės institucijų veikimą. Tokiose situacijose pavieniai smurtiniai veiksmai nebebuvo analizuojami atskirai, nes būtent masinis, kartu palaikomas elgesys nulėmė visuomenės tvarkos sutrikdymo mastą. Teismai pabrėžė, kad kolektyvinis smurtas prieš pareigūnus yra vienas esminių riaušių kvalifikacijos kriterijų, ir būtent ši aplinkybė absorbuoja individualius pasipriešinimo veiksmus į bendrą nusikalstamą riaušių sudėtį. Panašus vertinimo modelis aiškiai matomas ir 2005 m. Paryžiaus priemiesčių riaušių procesuose. Šiuo atveju teismai nuteisė ne tik tuos asmenis, kurie tiesiogiai smurtavo prieš policijos pareigūnus, bet ir tuos, kurie buvo minioje ir savo buvimu palaikė bendrą pasipriešinimą. Tai reiškia, kad net pavieniai smurto protrūkiai prieš pareigūnus buvo suprantami per kolektyvinio veiksmo prizmę. Atskirai kvalifikuoti veikų pagal individualaus pasipriešinimo pareigūnui taisyklės nebuvo įmanoma, nes pasipriešinimas pareigūnams buvo ne atskiras aktas, o masinių riaušių struktūrinė dalis. Būtent šių įvykių analizė dar kartą patvirtina, kad būtent kolektyvinis pobūdis nulemia, jog pasipriešinimas pareigūnams tampa riaušių sudėties elementu. Dar ryškesnis pavyzdys matomas ir 2011 m. Londono riaušių bylose, kur teismai itin griežtai vertino bet koki smurtą ar trikdymą policijos veiklai kaip kolektyvinio neramumo elementą. Net tais atvejais, kai asmuo provokavo pareigūnus, skatino kitus mesti daiktus ar tiesiog savo dalyvavimu palaikė agresyvią minios atmosferą, atsakomybė buvo nustatoma ne kaip pavienis pasipriešinimas pareigūnui, o kaip riaušių dalis. Teismai pripažino, kad grupės dinamika ir agresijos eskalavimas yra pakankami požymiai kvalifikuoti veiką kaip kolektyvinį smurtą, net jeigu individualus asmens veiksmas pasireiškė tik simboliniu ar provokuojančiu elgesiu. Tai ypač atsiskleidė tais atvejais, kai asmenys per socialines platformas ragino pasipriešinti policijai padaliniuose, kurie jau buvo eskaluoti smurtinių veiksmų. Tokiais atvejais pasipriešinimas pareigūnams tapo nebe individualia veika, bet vėlgi masinio kolektyvinio išpuolio prieš teisėsaugą dalimi. Šie užsienio bylų pavyzdžiai leidžia padaryti aiškią ir nuosekliai jurisprudencijoje pasitvirtinančią išvadą, kad kai pasipriešinimas teisėsaugai vyksta masiškai, tampa bendro smurto dalimi ir yra palaikomas grupės elgesio dinamika, toks pasipriešinimas praranda BK 286 straipsniui būdingą individualų pobūdį ir tampa riaušių (BK 283 str.) sudėties elementu. Riaušėse smurtas prieš pareigūnus nėra vertinamas kaip atskiras veikos epizodas ir tai vienas iš esminių riaušių požymių. Todėl kvalifikavimui lemiamas kriterijus yra ne smurto intensyvumas, bet kolektyvinis, koordinuotas ir socialiai pavojingas jo pobūdis, kaip tai nuosekliai atskleidžia Los Andželo, Paryžiaus ir Londono riaušių atvejai.

Kita dažnai praktikoje kylanti atribojimo problema yra riaušių ir nesunkaus sveikatos sutrikdymo, numatyto BK 138 straipsnyje, santykis. Nors riaušių metu gali būti padaroma žala asmens sveikatai, ši žala ne visada sudaro savarankišką nusikaltimą. Pagal baudžiamosios

teisės visumos ir dalies konkurencijos taisyklę, kai nesunkus sveikatos sutrikdymas padaromas riausių metu ir yra tiesioginė kolektyvinio smurto dalis, jis paprastai absorbuojamas riausių sudėtyje ir papildoma kvalifikacija pagal BK 138 str. nereikalinga. Riausių sudėtis apima nesunkų sveikatos sutrikdymą bei fizinio skausmo sukėlimą, jeigu šie padariniai yra organiškai riausių eigos dalis ir atsiranda dėl bendros grupės veiklos. Tačiau jei riausių metu kuris nors dalyvis atskirai ir tikslingai panaudoja smurtą, sukelia aiškiai atribojamą ir savarankišką žalą sveikatai, kuri nėra riausių padarinys, tokia veika gali būti kvalifikuojama ir pagal BK 138 str. savarankiškai. Svarbiausia aplinkybė šiuo atveju yra priežastinis ryšys. Tai reiškia, jei sužalojimas kyla kaip kolektyvinio smurto padarinys, jį apima BK 283 str., tačiau jei jis kyla iš individualaus smurto, kuris peržengia riausių kontekstą, būtina taikyti ir BK 138 str. Teismų praktikoje tokios situacijos vertinamos remiantis kontekstu. Pavyzdžiui, 2009 m. sausio 16 d. riausių prie Seimo byloje teismas konstatavo, kad pareigūnų patirti nežymūs sužalojimai buvo tiesioginė masinio smurto pasekmė, todėl buvę kaltinamieji atsakė pagal riausių straipsnį, o ne kaip už savarankiškus sveikatos sutrikdymus.

Kitas svarbus atribojimo aspektas yra riausių santykis su fizinio skausmo sukėlimu, numatytu BK 140 straipsnyje. Fizinis skausmas, kaip individualaus smurtinio akto rezultatas, paprastai yra nukreiptas į konkretų asmenį ir savo turiniu nėra susijęs su platesniu viešosios tvarkos pažeidimu. Tokiose situacijose kaltininko elgesys atsiskleidžia kaip individuali agresija, kuri nesiekia platesnės socialinės žalos. Tuo tarpu riausių kontekste fizinio skausmo sukėlimas dažniausiai tampa masinio smurto dalimi, kuri įgyja kitokią teisinę kvalifikaciją. Kai skausmas kyla kaip bendros smurtinės minios elgesio elementas, pavyzdžiui, mėtant daiktus, stumdantis su pareigūnais ar grupėje užpuolant kitus asmenis, toks elgesys paprastai yra įtraukiamas į BK 283 str. taikymo sritį ir nėra kvalifikuojamas atskirai pagal BK 140 str. Tai atitinka visumos ir dalies santykio principą, pagal kurį riausių sudėtis absorbuoja mažesnio masto smurto veiksmus, jei pastarieji neperžengia kolektyvinio konteksto. Vis dėlto kaip ir su BK 138 str., tais atvejais, kai asmuo riausių aplinkoje naudoja smurtą savarankiškai, vedamas individualių paskatų, o jo veiksmai nėra susiję su bendru neramumų tikslu, gali būti pagrindas papildomai taikyti BK 140 straipsnį. Toks atvejis būtų, pavyzdžiui, kai dalyvis pasinaudoja chaotiška situacija ir tyčia užpuola konkretų asmenį dėl asmeninio konflikto. Riba tarp individualaus smurto ir kolektyvinio veikimo ypač ryškiai atsiskleidė 2011 m. Londono riausių bylose, kuriose teismai nuosekliai pripažino, kad fizinio skausmo sukėlimas masinių neramumų metu negali būti vertinamas izoliuotai nuo bendro riausių konteksto. Dalis riausių dalyvių buvo nuteisti už kolektyvinę veiką net ir tais atvejais, kai jų individualūs veiksmai pasireiškė pavieniais smurtiniais protrūkiais, pavyzdžiui, stumdymusi. Buvo pabrėžiama, kad tokie

fizinio skausmo sukėlimo atvejai, nors teoriškai galėtų atitikti individualios smurto veikos požymius, iš tiesų yra integrali dalis bendro agresyvaus minios elgesio ir todėl kvalifikuotini kaip riaušės pagal Public Order Act 1986. Tai reiškia, kad individualūs smurto veiksmai buvo absorbuoti į kolektyvinio nusikalstamo elgesio sudėtį, nes jų pavojingumas atsiskleidė tik platesniame masinio smurto kontekste. Toks požiūris sutampa ir su Lietuvos baudžiamosios teisės logika, kai riaušių sudėtis apima tuos smurtinius veiksmus, kurie nepraranda ryšio su bendru neramumų tikslu ir dinamika. Londono riaušių pavyzdys taip pat atskleidžia, kad tik tais atvejais, kai asmens smurtas yra akivaizdžiai individualus bei nesusijęs su minios veikimu (pavyzdžiui, sprendžiant asmeninį konfliktą pasinaudojant chaotiška situacija), teismas gali matyti pagrindą kvalifikuoti veiką kaip atskirą fizinio skausmo sukėlimą. Visuose kituose atvejuose smurtas yra suprantamas kaip kolektyvinio nusikaltimo dalis ir įvertinamas kaip riaušių požymis. Taigi pagrindinis atribojimo kriterijus yra smurto pobūdis, jei fizinis skausmas yra organizuoto arba spontaniško kolektyvinio išpuolio dalis, veika kvalifikuojama kaip riaušės, bet jeigu smurtas individualizuotas ir atribojamas nuo bendro chaoso, tai yra vertinama pagal BK 140 straipsnį. Tokia diferenciacija leidžia išlaikyti nuoseklų ir proporcingą atsakomybės taikymą.

Taip pat svarbu atskirti riaušes nuo neteisėtų susirinkimų, kurie reglamentuojami Lietuvos Respublikos susirinkimų įstatyme. Nors teisė į susirinkimus yra konstituciškai užtikrinta demokratinė teisė, ji gali būti ribojama ir susirinkimas privalo būti nutraukiamas, jei jis nebetenka pranešime nurodyto pobūdžio, iš susirinkimo nepašalinami asmenys, kurie pažeidžia šį įstatymą, kurstoma pažeidinėti įstatymus arba dorovę, tyčia šiurkščiai pažeidžiama susirinkimų organizavimo tvarka, pasinaudojant susirinkimo galimybėmis, kėsiamasi įvykdyti arba įvykdomi pavojingi valstybiniai nusikaltimai ar įvairūs kiti tyčiniai nusikaltimai asmens gyvybei, sveikatai, laisvei ir orumui, valdymo tvarkai, visuomenės saugumui ir viešajai tvarkai⁵². Riaušės prasideda tada, kai susirinkimas perauga į agresyvius veiksmus, smurtą ar teisės saugos institucijų darbo trikdymą. Svarbu pabrėžti, kad ne kiekvienas neteisėtas susirinkimas gali būti laikomas riaušėmis, tam būtinas šiurkštus viešosios tvarkos pažeidimas. Šis atribojimo klausimas buvo labai išsamiai aptartas byloje Nr. 1A-53-120-2006, kai 2003 m. gegužės mėn. žemdirbių protestai peraugo į kelių blokadą ir viešosios tvarkos trikdymą, ko pasekoje buvo kvalifikuojami kaip riaušės. Teismo vertinimui ši byla buvo itin sudėtinga, nes reikėjo nustatyti ribą tarp pilietinio nepaklusnumo ir nusikalstamos veikos prieš viešąją tvarką. Proceso eiga leidžia suformuluoti teiginį, jog riaušės yra tai viešas, grupinis ir kolektyvinis

⁵² Lietuvos Respublikos Susirinkimų įstatymas, 16 ir 17 str.

veikimas, susijęs su smurtu ar aktyviu pasipriešinimu valdžios institucijoms, kuris pažeidžia viešąją tvarką ir kelia pavojų visuomenės saugumui. Teismas pripažino kaltinamus asmenis atsakingais dėl riausių organizavimo ir dalyvavimo jose pagal BK 283 str., konstatavęs, kad kelių blokavimas buvo organizuotas, masinis ir sukėlė realią grėsmę viešajai tvarkai. Svarbiausiu bylos iššūkiu tapo teisėto protesto ribų nustatymas. Kaltinamieji argumentavo, kad jų veiksmai buvo viso labo teisėtas protestas, užtikrintas Konstitucijos 36 straipsniu, kuris numato, jog piliečiams laiduojama teisė rinktis į taikius susirinkimus. Ši teisė detalizuojama Lietuvos Respublikos Susirinkimų įstatyme⁵³, pagal kurį susirinkimai turi būti taikūs, negali kelti grėsmės viešajai tvarkai ar kitų asmenų teisėms, o jų organizatoriai privalo imtis priemonių, kad nebūtų trikdomas transporto eismas ar viešosios paslaugos. Tačiau šiuo aptariamu atveju minimi principai buvo akivaizdžiai pažeisti, kadangi tarptautinių kelių blokavimas ir teisėsaugos reikalavimų ignoravimas peržengė teisėto protesto ribas. Kartu teismas atmetė kaltinamųjų gynybos argumentus dėl būtinąjo reikalingumo⁵⁴, argumentuojant tuo, kad būtinąjo reikalingumo sąlygos netaikytinos organizuotoms, iš anksto planuotoms akcijoms, kurios sukelia pavojų viešajai tvarkai, nes toks pavojus nėra neatidėliotinas ir kyla ne iš objektyvių aplinkybių, o iš pačių kaltinamųjų valios. Tai reiškia, kad teismas atskyrė socialinį motyvą (protesto tikslą) nuo veikos pobūdžio. Taigi, politinės intencijos nepašalina nusikalstamumo, kai veiksmai sukelia realią grėsmę visuomenės saugumui.

Dar vienas atskyrimo kriterijus yra tikslas ir motyvacija. Riaušėms būdingas ne vien įžūlus elgesys ar vandalizmas, bet aiškus pasipriešinimas viešajai tvarkai, siekis destabilizuoti valdžios autoritetą ar daryti spaudimą valstybės institucijoms. Viešosios tvarkos pažeidimuose ar vandalizmo atvejuose tokio tikslo įprastai nėra, ši veika kyla iš emocinės būsenos, atsitiktinio konflikto ar asmeninių motyvų. Tuo tarpu riaušėse egzistuoja kolektyvinis „mes prieš juos“ nusistatymas, kuris suteikia veiksams ne tik fizinį, bet ir simbolinį pobūdį. Tai reiškia, kad riausių pavojingumas kyla ne tik iš faktinio smurto, bet ir iš visuomeninio signalo, atviros opozicijos valstybei ar jos institucijoms. Atsižvelgiant į šiuos kriterijus, Lietuvos teisinė doktrina pabrėžia, kad riaušės yra išskirtinis nusikaltimas prieš viešąją tvarką, turintis tiek kolektyvinį, tiek politizuotą komponentą. Teisingas jų atribojimas nuo kitų veikų užtikrina, kad nebūtų kriminalizuojamas teisėtas pilietinis protestas, tačiau kartu būtų išsaugota valstybės galimybė reaguoti į realius visuomenės saugumui keliančius pavojų veiksmus. Tokia

⁵³ Lietuvos Respublikos susirinkimų įstatymas. 1993-12-02. Įsigalioja 1993-12-15. Nr. 0931010ISTA000I-317. Teisės aktų registras, Nr. I-3170.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 31 str.

pusiausvyra yra būtina demokratinėje teisinėje valstybėje, kur teisė turi vienu metu ginti ir viešąją tvarką, ir konstitucinę susirinkimų laisvę.

Siekiant išsamiau išanalizuoti riausių veikos teisinį reglamentavimą, lyginimui pasirinktos keturios valstybės – Lietuva, Prancūzija, JK ir JAV. Šios šalys pasirinktos neatsitiktinai, kadangi jose per pastaruosius dešimtmečius įvyko reikšmingi rezonansiniai riausių atvejai, turėję įtakos tiek baudžiamosios teisės raidai, tiek visuomenės požiūriui į viešosios tvarkos apsaugą. Prancūzijoje tai 2005 m. priemiesčių riaušės, JK – 2011 m. Londono riaušės, o JAV tai 1992 m. Los Andželo riaušės. Teismų praktika atskleidžia skirtingus teisinės atsakomybės taikymo modelius.

Papildomai analizuojant riausių atribojimą nuo kitų viešosios tvarkos pažeidimų, verta atkreipti dėmesį į tai, kaip šis klausimas sprendžiamas užsienio valstybėse. Ypatingai išsami šio reiškinių analizė pateikiama Prancūzijos teisės doktrinoje, kurioje smurto ir protesto santykis vertinamas per valstybės teisėtumo ir teisėto smurto monopolio prizmę. Kaip nurodo P. Chartier⁵⁵, Prancūzijos teisinis ir politinis diskursas nuosekliai linkęs kriminalizuoti bet kokį pilietinį smurtą, net jei jis kyla iš politinio ar socialinio protesto. Tai reiškia, kad valstybė, siekdama išlaikyti savo autoritetą, itin dažnai kriminalizuoja net ir minimalaus pavojingumo smurtinius veiksmus, susijusius su demonstracijomis, taip išplėsdama baudžiamosios atsakomybės ribas. Prancūzijos Baudžiamasis kodeksas iš esmės išskiria tris itin panašias veikas savo pobūdžiu, tai yra riaušės, trukdymas valstybės tarnautojams ar kitiems asmenims ir neteisėtas susirinkimas. Jos skiriasi pagal smurto intensyvumą ir socialinį pavojingumą. Trukdymas valstybės tarnautojams apima sutartinį asmenų trukdymą ar grąsinimus valdžios institucijoms, mokytojams, kitiems asmenims, kurie naudojami teisėta susirinkimų, saviraiškos ar demonstracijų teise, bei iš esmės paliečia ir viešosios tvarkos trikdymą. Ši veika išsamiai aprašyta Code pénal 431-1 – 431-3 str. Toliau nagrinėjamas neteisėtas susirinkimas, kai po teisėsaugos pareigūnų reikalavimo asmenys neišsiskirsto, pažeidžia viešąją tvarką ar dorovės principus. Neteisėtas susibūrimas nagrinėjamas taip pat gana išsamiai, aprašomi skirtingi atvejai, t.y. kai asmenys ginkluoti ir kai neginkluoti, kai sutrikdo eismą, dalyvauja demonstracijose be išankstinio leidimo, kai iš viso tam tikri asmenys negali būti Prancūzijos teritorijoje, kaip baudžiami Juridiniai asmenys (toliau – JA) tokiose situacijose ir dar daugiau. Tokie atvejai kriminalizuoti Code pénal 431-4 – 431-30 str. Ir galiausiai turime riausių atvejį, jis apibrėžiamas kaip smurtinis pasipriešinimas asmenims, turinties valdžios įgaliojimus arba

⁵⁵ CHARTIER, Pierre (2020). *La délégitimation de la violence contestataire: une étude des émeutes de 2005, de la Manif pour tous et de la Loi Travail*. [interaktyvus]. HAL Id: dumas-03009483.

atliekančius viešąsias paslaugas, vykdančius įstatymus, viešosios valdžios įsakymus, sprendimus ar teismo įgaliojimus. Riaušių baudžiamoji veika nagrinėjama Code pénal 433-6 – 433-10 str. Visos šios trys veikos yra iš dalies panašios ir kelia sunkumų jas teisingai kvalifikuojant, kadangi kiekvienoje jų yra tam tikras pasipriešinimo ir smurto elementas, bei bendras sutarimas. Būtent todėl dažnu atveju teisėti protestai ar masiniai susirinkimai gali būti neteisingai kvalifikuojami kaip riaušės, ypač jeigu juose pasireiškia ryškesnis smurto elementas, pavyzdžiui garsus pareigūnų įžeidinėjimas, fizinio kontakto imitacija ar daiktų mėtymas link institucijų pastatų. Toks požiūris leidžia suprasti, kad riaušių atribojimas nuo teisėto protesto Prancūzijoje nėra visiškai teisinis, o iš dalies politinis klausimas. Valstybės institucijos per teisinį diskursą išlaiko smurto teisėtumo monopolį, kas reiškia, kad smurtas gali būti laikomas teisėtu tik tuomet, kai jį naudoja valstybė. Tuo tarpu piliečių smurtas, net jei jis kyla iš realių socialinių ar politinių motyvų, teisiškai suvokiamas kaip grėsmė viešajai tvarkai ir traktuojamas kaip riaušės. Toks vertinimas iš esmės trikdo riaušių atribojimą nuo kitų nusikalstamų veikų, nes ribos tarp teisėto protesto ir nusikalstamos veikos tampa nebe objektyvios, o priklausančios nuo valdžios ir visuomenės santykio konkrečiu metu. Be to, kaip pažymi P. Chartier⁵⁶, žiniasklaida ir politinis diskursas prisideda prie šios teisėtų protestų kriminalizavimo proceso, nes jie sukuria semantines kategorijas, tokias kaip „smurtinis jaunimas“, „vandalai“, „radikalai“, kurios tik dar labiau sustiprina protestų kriminalizavimą. Tokia kalbinė politika lemia, kad viešojoje erdvėje teisėtų protestų ar nepasitenkinimo valdžia atvejai praranda politinį turinį ir tampa tiesiog kriminalizuotu elgesiu. Būtent tai turi tiesioginį poveikį ir teisinei praktikai, nes teisėsaugos institucijos ir teismai protesto dalyvių veiksmus dažniau vertina kaip nusikalstamus, o ne kaip politinio nepasitenkinimo išraišką. Apibendrinant šį pavyzdį, Prancūzijos požiūris rodo, kad teisinis riaušių ir kitų smurtinių veikų atribojimas glaudžiai susijęs su valstybės siekiu išsaugoti viešosios tvarkos kontrolę. Šis požiūris atskleidžia bendrą vakarietiškos baudžiamosios teisės tendenciją, kuri teigia, jog sukilimai, viešas nepasitenkinimas vertinamas kaip nusikalstamas, nebent tai yra sankcionuota ar toleruotina valstybės valdžios. Tokia padėtis leidžia išlaikyti formalų teisėtumo principą, tačiau kartu riboja teisę į politinį protestą, ypač kai šis įgauna emocinį ar spontanišką kolektyvinės raiškos pobūdį.

Lietuvos teisinėje sistemoje riaušių nusikalstamos veikos atribojimas nuo kitų viešosios tvarkos pažeidimų taip pat grindžiamas panašia logika, kaip ir Prancūzijos teisėje. Pagal BK 283 str., riaušės kvalifikuojamos kaip kolektyvinis veiksmas, susijęs su smurtu, pasipriešinimu

⁵⁶ Supra note 55, 51 p.

pareigūnams, turto niokojimu ar kitais šiurkščiais viešosios tvarkos pažeidimais. Tačiau įstatyme nėra aiškiai atskirta, kada konkrečiai tokie veiksmai peržengia teisėto protesto ribas ir tampa riaušėmis. Šis reglamentavimo neapibrėžtumas leidžia taikyti normą gana plačiai, todėl kai kuriais atvejais teisėto susirinkimo veiksmai, net jei jie kyla iš politinio ar socialinio nepasitenkinimo, gali būti neteislingai kvalifikuojami kaip riaušės. Analogiškai kaip ir Prancūzijoje, toks požiūris rodo valstybės siekį išlaikyti viešosios tvarkos kontrolę, net jei tam pasitelkiama griežta baudžiamoji atsakomybė. Tai kelia klausimą dėl proporcingumo principo, ar visais atvejais kolektyvinio nepaklusnumo formos turi būti vertinamos kaip nusikalstamos, ar vis dėlto kai kada jos atlieka teisėto pilietinio pasipriešinimo funkciją. Šis klausimas tampa ypač aktualus šiuolaikinėje demokratinėje visuomenėje, kur ribos tarp protesto, riaušių ir kitų viešosios tvarkos pažeidimų vis labiau priklauso nuo informacinio konteksto, socialinių emocijų ir politinės valdžios požiūrio į visuomenės kritiką.

Tačiau lyginant su kontinentinės teisės tradicijai priklausančiomis valstybėmis, JAV taiko kitokį, aiškiau apibrėžtą požiūrį į riaušių teisinį kvalifikavimą. Federaliniame lygmenyje riaušių nusikalstama veika reglamentuojama vadinamuoju Anti - Riot Act (18 U.S.C. § 2101–2102), priimtu dar 1968 m. po plataus masto pilietinių neramumų. Šis įstatymas apibrėžia riaušes (angl. - riot), kaip viešosios tvarkos pažeidimus, kuriuose dalyvauja trys ar daugiau asmenų, smurto aktu ar veiksmais, kurie kelia aiškų ir realų pavojų arba gali sugadinti ar sužaloti kito asmens turtą ar kitą asmenį, arba grasinimai tai atlikti⁵⁷. Kaip matoma, JAV įstatymuose riaušių sąvoka grindžiama aiškiai apibrėžtais objektyviais kriterijais, kurie apima dalyvių skaičių, smurto ar grasinimo smurtu buvimą ir konkrečiu pavojumi asmenims ar turtui. Tokiu būdu įstatymų leidėjas siekia užtikrinti, kad riaušių kvalifikacija būtų aiškiai atribojama nuo taikaus protesto ar susirinkimo, kurie JAV konstitucijos Pirmojoje pataisoje laikomi esminėmis pilietinėmis laisvėmis⁵⁸. Taigi, riaušių ir protesto ribos čia nustatomos ne per vertinimą, ar veika buvo politiškai motyvuota, o per fizinio smurto intensyvumą ir pavojingumą. Pagal Anti - Riot Act, baudžiamojon atsakomybėn traukiami ne tik tie asmenys, kurie tiesiogiai dalyvauja smurtiniuose veiksmuose, bet ir tie, kurie organizuoja, skatina ar kursto riaušes, ypač jei tokie veiklai naudojamos komunikacijos priemonės, tokios kaip telefonai, internetas, socialiniai tinklai ar transporto infrastruktūra. Už tokius veiksmus gali būti skirta laisvės atėmimo bausmė iki penkerių metų, priklausomai nuo valstijos. Šis elementas rodo, kad JAV teisėje riaušių samprata apima ir informacinį bei organizacinį

⁵⁷ U.S. Federal Anti-Riot Act of 1968, 18 U.S.C. §2102.

⁵⁸ Constitution of the United States, First Amendment, 1787.

komponentą, o tai leidžia įtraukti baudžiamąją atsakomybę net ir už parengiamuosius ar netiesioginius veiksmus, jei jie prisideda prie smurto kurstymo. JAV valstijų lygmeniu riausių reglamentavimas dažnai atitinka federalinį modelį. Dažniausias skirtumas yra dalyvių skaičius (pvz. Nevadoje kitaip nei Anti – Riot Act yra nurodoma, kad du ar daugiau asmenys, ne trys⁵⁹) ir bausmė. Tokiu būdu užtikrinamas panašus teisinis kriterijus visoje valstybėje. JAV modelis išsiskiria tuo, kad jis stengiasi labai konkrečiai subalansuoti viešosios tvarkos apsaugą su konstitucine susirinkimų laisve. Teismų praktikoje dažnai pabrėžiama, jog riausių kurstymas (angl. - incitement to riot) turi būti aiškinamas itin konkrečiai. Tai reiškia, kad kalbos ar veiksmai gali būti laikomi nusikalstamais tik tada, kai jie labai tiesiogiai skatina smurtinius veiksmus. Puikus pavyzdys yra *Brandenburg v. Ohio*, 395 U.S. 444 (1969) byla⁶⁰. Ši byla padėjo susiformuoti vienam iš JAV esminių teisinių standartų. Tai yra neišvengiami neteisėti veiksmai (angl. - imminent lawless action). Pagal šį teisinį standartą žodžio ar išraiškos laisvė negali būti ribojama, nebent išsakytos idėjos realiai ir tuoj pat skatintų smurtinius veiksmus. Tokiu būdu JAV teisinė sistema siekia apsaugoti saviraiškos laisvę, kartu užkirsdama kelią smurtui, bet išvengdama pernelyg plataus kriminalizavimo. Lyginant su Prancūzijos ir Lietuvos teisėmis, JAV požiūris pasižymi didesniu normų ribų apibrėžtumu ir konkretumu tuo klausimu.

Žvelgiant į JK situaciją, riausių atribojimas nuo kitų viešosios tvarkos pažeidimų grindžiamas taip pat gana aiškiais Public Order Act 1986 kriterijais⁶¹. Riaušės (angl. – riot) reikalauja mažiausiai 12 asmenų, veikiančių bendra valia, kurie naudoja ar grasina naudoti neteisėtą smurtą. Žemesne riba galime laikyti smurtinę suirutę (angl. - violent disorder). Tai kai 3 ar daugiau asmenų smurtauja ar grasinama smurtu ir kai bendra scena kelia baimę kitiems⁶². Dar žemiau išskirta muštynės (angl. – affray)⁶³, kur užtenka vieno asmens smurto ar grasinimo smurtu, jei tai objektyviai kelia baimę aplinkiniams. Praktikoje tai leidžia tiksliai atriboti riaušes nuo mažesnio masto incident, kadangi jei dalyvių skaičius ar grupinė dinamika nepasiekia riausių slenksčio, veikia kvalifikuojama pagal suirutės arba muštynių straipsnius, o pavieniai turto niokojimo ar pasipriešinimo policijai atvejai atribojami pagal specialias sudėtis (pvz., konkreti žala, užpuolimas greitosios pagalbos darbuotojų). Po 2011 m. Londono neramumų teismai papildomai akcentavo ir informacinį dalyvavimą. Vien socialiniuose tinkluose paskelbtas tiesioginis kurstymas į smurtinius veiksmus gali būti kvalifikuojamas kaip

⁵⁹ <https://www.shouselaw.com/nv/defense/nrs/203-070-rioting-and-routing/>

⁶⁰ *Brandenburg v. Ohio*, 395 U.S. 444 (1969), U.S. Supreme Court, No. 492.

⁶¹ UK Public Order Act 1986, chapter 64, part 1, 1.

⁶² UK Public Order Act 1986, chapter 64, part 1, 2.

⁶³ UK Public Order Act 1986, chapter 64, part 1, 3.

prisidėjimas prie riaušių ar smurtinės suirutės, net jei asmuo fiziškai nepasirodė įvykio vietoje. Tuo pat metu bendravimas apie galimą protestą savaime nelaikomas nusikalstamu, jei neatitinka tiesioginio smurto kurstymo ribos. Galiausiai, JK sistemoje egzistuoja ir riaušių kompensacinis mechanizmas (Riot Damages Act 2016) nukentėjusiųjų turtinei žalai atlyginti, kuris pabrėžia valstybės interesą sparčiai atsakyti viešąją tvarką ir ekonominę stabilumą. Lyginant su Lietuvos modeliu, JK riaušių ir gretimų veikų laipsniavimas skaičiumi bei smurto intensyvumu suteikia aiškesnes gaires tarp riaušių (masinio, koordinuoto smurto) ir mažesnio masto viešosios tvarkos pažeidimų, o teismų praktikoje ryškiau įtvirtinamas objektyvus slenksčių vertinimas, mažinantis riziką kriminalizuoti teisėtą, bet aštresnę protesto raišką.

Vienas ryškiausių panašumų vertinant Lietuvos ir tarptautinę teismų praktiką yra riaušių teisinės kvalifikacijos išplėtimas visose šiame darbe aptartose bylose. Atsakomybė neapsiriboja vien tais asmenimis, kurie tiesiogiai vykdo smurto veiksmus. Ji apima žymiai platesnį elgesio spektrą, įskaitant netiesioginį dalyvavimą, kurstymą ar net elementariai buvimą neramumų vietoje. Šis baudžiamosios atsakomybės išplėtimas dar aiškiau pabrėžia šiuolaikinių teisinių sistemų poslinkį, siekiant pripažinti sudėtingą ir daugialypį kolektyvinio smurto pobūdį, kai individuali atsakomybė gali tiesiog išnykti kolektyvinio veiksmo dinamikoje. Šis išplėtimas kelia didelę kolektyvinės atsakomybės priskyrimo riziką, nes asmenų veiksmai vertinami per grupinio elgesio prizmę. Tokia paradigma gali sukelti iššūkių nustatant bei tiksliai apibrėžiant kiekvieno asmens kaltės lygį, taigi kyla natūralus susirūpinimas dėl vieno iš esminių individualios baudžiamosios atsakomybės principų išsaugojimo. Problemą dar labiau apsunkina ir tai, kad teisinės reakcijos į riaušes dažnai grindžiamos ne tik būtinybe ir prioritetu atkurti viešąją tvarką, bet ir siekiu patvirtinti arba atkurti pačios valstybės politinį teisėtumą, statusą. Šiuo atžvilgiu teisė tampa įrankiu ne vien tik visuomenės stabilumui atstatyti, bet ir valstybės institucijų autoritetui bei patikimumui sustiprinti po masinių neramumų. Aptarus bendrus bruožus, svarbu paminėti ir tai, kad ir teisinių kultūrų, tradicijų skirtumai JAV, Prancūzijos bei Jungtinėje Karalystėje (toliau – JK) yra lygiai taip pat svarbūs bei pamokantys. JAV riaušių kvalifikavimas paprastai reglamentuojamas formalesniu ir objektyvesniu požiūriu, remiantis gana aiškiai ir konkrečiai apibrėžtais įstatymų kriterijais, tokiais kaip smurto buvimas, dalyvių skaičius bei pavojaus asmenims ar turtui mastas. Prancūzijos požiūriui būdingas didesnis subjektyvumo ir politizavimo laipsnis, kadangi nustatymas, ar įvykis yra priskiriamas riaušėms, dažnu atveju gali priklausyti nuo valdžios institucijų diskrecinio vertinimo dėl suvokiamos ar tariamos grėsmės viešajai tvarkai. Tuo tarpu JK ypatingą dėmesį skiria papildomai ir technologiniam aspektui bei itin greito teisingumo principui, pagal kurį pirmenybę teikia greitam įsikišimui ir socialinės kontrolės atkūrimui, kartais neatsižvelgiant į

faktinę padarytą žalą. Skaitmeninių technologijų naudojimas neramumams koordinuoti ar kurstyti vis labiau pripažįstamas kaip esminis veiksnys teisiškai reaguojant į riaušes JK, iliustruojantis teisinės doktrinos adaptyvų pobūdį besikeičiančios socialinės realybės akivaizdoje. Šios lyginamosios išvalgos patvirtina pastebėjimus, padarytus ir iš Lietuvos teisinio konteksto, kur apibrėžimo dviprasmybė, susijusi su riaušėmis, kelia nuolatinių iššūkių teisiniui kvalifikavimui. Pagrindinis sunkumas slypi tame, kaip atskirti saugų ir teisėtą protestą nuo nusikalstamos veikos. Kai situacija verčia greitai reaguoti į masinius, emociškai įkrautus veiksmus, yra susiduriama su dvigubu iššūkiu, tai yra laikytis individualios atsakomybės principo, bet ir tuo pačiu metu užtikrinti veiksmingą viešosios tvarkos apsaugą. Taigi teisiniuose vertinimuose vis didesnę reikšmę įgyja kolektyvinių veiksmų motyvacija, platesnis socialinis kontekstas, kuriame jie vyksta, o ne vien tik faktinis smurto atvejis. Los Andželo, Paryžiaus ir Londono patirtis akivaizdžiai parodo, kad šiuolaikiniame pasaulyje baudžiamoji teisė turi įveikti įtampą tarp demokratinių laisvių, ypač teisės į taikius susirinkimus, apsaugos ir visuomenės saugumo užtikrinimo nuo kolektyvinio smurto grėsmės. Toks sudėtingas pusiausvyros poreikis reikalauja nuolatinio doktrinos tobulinimo bei noro pritaikyti teises sistemas prie šiuolaikinių socialinių judėjimų realijų, nuolat kintančios kolektyvinių veiksmų aplinkos.

Visa įvertinus, tiek Lietuvos kontekste, tiek tarptautinės teismų praktikos atveju, akivaizdu, kad riaušių atribojimas nuo kitų nusikalstamų veikų yra vienas iš sudėtingiausių klausimų baudžiamojoje teisėje. Taip yra todėl, kad šios veikos visada balansuoja tarp teisėto protesto teisės ir viešosios tvarkos apsaugos pareigos. Nors kiekviena valstybė turi savitą teisinį reguliavimą ir kultūrinį kontekstą, visais atvejais galime pastebėti, kad riaušių kvalifikavimą lemia trys esminiai elementai. Tai yra kolektyvinis veikimas, smurto intensyvumas, reali žala ir veiksmų poveikis valstybės institucijų autoritetui. Lietuvos teismų praktika, nuo 2003 m. žemdirbių kelių blokavimo bylos iki 2021 m. riaušių prie Seimo, rodo nuoseklų požiūrį, kad masiniai neramumai, net jei kyla iš socialinio nepasitenkinimo ar teisėto protesto, praranda teisėtumo ribas tada, kai pereina į smurtinius veiksmus, trukdymą teisėsaugai ar pavojų visuomenės saugumui. Šiose bylose teismai nuosekliai taikė BK 283 str., pabrėždami, kad riaušės išsiskiria organizuotumu ir kolektyviniu pasipriešinimu, o ne pavieniais įžūlumo aktais, būdingais viešosios tvarkos pažeidimams ar chuliganizmui. Panašias tendencijas galėjome pastebėti ir užsienio valstybių praktikoje. Los Andželo riaušės (1992 m.) atskleidė problemą dėl kolektyvinės atsakomybės ribų, kai įstatymas leido nubausti asmenis net už netiesioginį dalyvavimą ar smurto kurstymą. Paryžiaus riaušės (2005 m.) parodė, kad valstybė baudžiamąją teisę gali panaudoti kaip socialinės kontrolės priemonę, kriminalizuodama kolektyvinio

protesto elgesį, kai šis kvestionuoja valdžios autoritetą. Tuo tarpu Londono riaušės (2011 m.) iškėlė naują aspektą, kuris yra technologinių medijų atsakomybės išplėtimas, kai dalyvavimu laikomas net informacinis smurto kurstymas ar organizacinis vaidmuo socialiniuose tinkluose. Lietuvos bylose matyti tų pačių teorinių įtampų atspindys, kadangi 2003 m. žemdirbių protestas, kaip jau aptarėme, peržengė teisėto susirinkimo ribas dėl viešosios tvarkos sutrikdymo, 2009 m. riaušės prie Seimo parodė, kaip greitai taikus protestas gali įgyti smurtinį pobūdį, o 2021 m. įvykiai išryškino informacinio kurstymo aspektą, t. y. kad riaušės gali būti kurstomos ar eskaluojamos virtualioje erdvėje. Taigi, visose šiose bylose teismai susidūrė su itin panašiais klausimais kaip ir JAV ar Prancūzijos praktikoje, tai yra kaip atskirti pilietinį sukilimą nuo nusikalstamos kolektyvinės veikos. Analizuojant lyginamuoju aspektu, galima labai trumpai išskirti ir įvertintus tam tikrus skirtumus tarp išanalizuotų užsienio bylų ir Lietuvos. Lietuvos teismų praktika pasižymi labiau formalizuotu ir normatyviniu požiūriu. Veika laikoma riaušėmis tada, kai nustatomas smurtas, viešosios tvarkos trikdymas ir kolektyvinis pasipriešinimas. Tuo tarpu Prancūzijos teismai dažniau vertina ir politinį kontekstą, o JK teisinėje sistemoje pabrėžiama įrodymų technologinė dimensija ir operatyvumas. JAV modelis išsiskiria aiškiu konstituciniu balansu tarp susirinkimų laisvės ir viešosios tvarkos, todėl riaušių sąvoka ten aiškiau atskiriama nuo protesto teisės. Vis dėl to, nepaisant šių skirtumų, visose analizuotose jurisdikcijose vyrauja bendra tendencija: riaušių kriminalizavimas vis dažniau apima ne tik faktinius smurtinius veiksmus, bet ir jų organizacinį, simbolinį bei komunikacinį kontekstą. Tai sukuria riziką, kad baudžiamoji teisė peržengs proporcingumo ribas ir galimai pradės riboti teisėtą žodžio laisvės raišką.

Apibendrinant išsamiai išnagrinėtą tiek nacionalinę, tiek tarptautinę teismų praktiką, matyti, kad skirtumas tarp riaušių ir kitų viešosios tvarkos pažeidimų formų yra daugiau nei vien tik techninis teisinis aiškinimas. Jis veikiau įkūnija esminį vertybėmis pagrįstą pasirinkimą tarp valstybės tvarkos palaikymo ir pilietinių laisvių apsaugos imperatyvų. Lietuvos teismų jurisprudencija, vertinama kartu su lyginamosiomis įžvalgomis iš užsienio teisinių sistemų, rodo, kad šiuolaikinė teisinė doktrina ir toliau nuolat stengiasi suderinti šiuos kartais konkuruojančius prioritetus. Šį dinamišką procesą formuoja ne tik besikeičiančios teisinės sistemos, bet ir kintančios socialinės vertybės, politinis kontekstas bei didėjantis kolektyvinių veiksmų sudėtingumas šiuolaikinėje eroje. Teismų sprendimai akivaizdžiai pabrėžia būtinybę aiškiai ir tiksliai nubrėžti kolektyvinės atsakomybės ribas. Tik nustačius objektyvius, įrodymais pagrįstus kriterijus, kas laikoma smurtiniu ar neteisėtu elgesiu masinių susibūrimų kontekste, baudžiamoji teisė gali veiksmingai įgyvendinti savo dvigubą misiją. Tai yra ginti viešąją tvarką bei kartu užtikrinti, kad pagrindinės susirinkimų ir saviraiškos teisės nebūtų nepagrįstai

apribotos. Šiuo atžvilgiu teisinių atsakų proporcingumas įgauna ypatingą reikšmę, nes jis tarnauja kaip apsaugos priemonė nuo pernelyg didelės valstybės valdžios ir neteisingo teisėto protesto kriminalizavimo. Galiausiai, nuolatinis riaušių teisės vystymasis tiek Lietuvos, tiek tarptautiniu mastu atspindi platesnes visuomenines derybas dėl individo ir valstybės santykių. Nuolatinis teisinių principų tobulinimas šioje srityje yra labai svarbus siekiant išlaikyti ne tik veiksmingą ir įgyvendinamą, bet ir socialiai teisėtą bei atitinkančią pagrindines demokratinės visuomenės vertybes baudžiamojo teisingumo sistemą. Atsiradus naujoms kolektyvinių veiksmų formoms ir vis labiau nykstant riboms tarp teisėto protesto ir riaušių, teismams ir įstatymų leidėjams būtina taikyti individualizuotus, kontekstą atitinkančius metodus, kurie užtikrintų tvirtą ir aiškią pusiausvyrą tarp viešojo saugumo reikalavimų ir pilietinių laisvių išsaugojimo.

Riaušių atribojimas nuo kitų viešosios tvarkos pažeidimų skirtingose sistemose apibrėžiamas nevienodai, nes šalia formalių kriterijų veikia ir skirtingi vertybiniai prioritetai. Lietuvoje akcentuojamas kolektyvinis veikimas, smurtas ir pavojus viešajai tvarkai, o teismų praktikoje pradėtas vertinti ir informacinis, socialinėse medijose kurstymo prisidėjimas. Tai leidžia lanksčiai reaguoti į realias situacijas, bet kartu didina per plataus kriminalizavimo riziką, jei neatsargiai išplečiamos kolektyvinės atsakomybės ribos. Prancūzijoje dominuoja platesnė valdžios diskrecija, kadangi net minimalus smurtinis ar simbolinis agresijos elementas gali lemti riaušių kvalifikaciją. Toks modelis efektyviai saugo viešąją tvarką, tačiau kelia pavojų politinei raiškai būti per greitai kriminalizuotai. JK riaušių atribojimas labiau laipsniuojamas, tad ši struktūra suteikia prognozuojamumą ir padeda tiksliau atskirti masinį smurtą nuo mažesnio masto incidentų. JAV modelis remiasi konstitucinių laisvių apsauga, taigi riaušių kvalifikacija siejama su faktiniu smurtu, pavojumi, o kalbinė veikla baudžiama tik įrodžius neišvengiamai neteisėtus veiksmus (angl. - imminent lawless action) (Brandenburg testą⁶⁴). Federalinis Anti-Riot Act taikomas, kai įrodomas organizavimas ar kurstymas esant tarpvalstybinei komunikacijai. Tai sumažina perteklinės kriminalizacijos pavojų, bet gali apsunkinti prevenciją, kol smurtas dar neįvyko.

Vertinant sistemiškai, Prancūzijos ir Lietuvos kryptis prioritetą teikia viešosios tvarkos apsaugai ir leidžia plačiau vertinti kolektyvinį indėlį (įskaitant informacinį), o JK ir JAV kryptis labiau remiasi objektyviais slenksčiais ir konstitucinių teisių apsauga (JK – tipizavimas skaičiumi ir smurto intensyvumu, JAV – griežtas kalbos baudžiamumo testas). Optimalus balansas Lietuvos kontekste galėtų apimti aiškiau norminiu lygmeniu sugraduotus riaušių ir

⁶⁴ https://www.law.cornell.edu/wex/brandenburg_test

gretimų veikų slenksčius (atsižvelgiant į JK modelį), užtvirtintą įrodinėjimo standartą dėl informacinio bei organizacinio dalyvavimo, reikalaujant tiesioginio ir artimo smurto skatinimo ryšio (JAV Brandenburg testo idėja). Tokia pusiausvyra leistų efektyviai saugoti viešąją tvarką, kartu neužgožiant teisėto protesto ir išlaikant demokratinės visuomenės standartus.

Išvados

1. Baudžiamoji atsakomybė už riaušes Lietuvos teisėje formavosi palaipsniui, pereinant nuo ankstyvųjų normų, skirtų valdžios saugumui užtikrinti, prie modernios, viešosios tvarkos apsaugą akcentuojančios teisės. Pirmieji teisės aktai, reglamentavę masinių neramumų draudimą, buvo numatyti Lietuvos Statutuose, kuriuose kolektyvinis nepaklusnumas buvo vertinamas kaip grėsmė valstybei. Rusijos imperijos ir vėliau sovietmečio teisėje riaušės buvo traktuojamos kaip valstybei pavojingas elgesys, o LTSR BK 78 straipsnis kriminalizavo masines riaušes kaip vieną iš antitarybinės veiklos formų. Nepriklausomybės laikotarpiu atsakomybė aiškiai įtvirtinta 2000 m. Baudžiamajame kodekse (BK 283 str.), kuris riaušes traktuoja kaip savarankišką viešosios tvarkos pažeidimą, akcentuojant kolektyvinį elgesį. Šiuolaikinėje praktikoje riaušių kvalifikavimo esminis kriterijus yra masiškumas, koordinuotas veikimas ir realus pavojus viešajai tvarkai, tuo tarpu politinis ar socialinis protesto motyvas nelemia veikos kriminalizavimo, jei nėra kolektyvinio smurto ar šiurkštaus tvarkos pažeidimo. Raidos analizė atskleidė aiškią tendenciją, nuo politizuoto, represinio traktavimo pereita prie demokratinės, žmogaus teises gerbiančios interpretacijos.

2. Riaušių sudėtį pagal BK 283 straipsnį sudaro visi bendrieji nusikaltimo sudėties elementai, kurių nustatymas yra būtina sąlyga taikyti baudžiamąją atsakomybę. Riaušių objektas yra viešoji tvarka, o dalykas (nukentėjęs asmuo) priklauso nuo konkrečių veiksmų. Tai gali būti tiek asmuo, kuriam riaušių metu sužalojama sveikata, tiek turtas, kuris sunaikinamas ar sugadinamas. Nukentėjusiu asmeniu laikomas fizinis asmuo, patyręs žalą. Objektvieji požymiai apima alternatyvius veikos atlikimo būdus: sambūrio organizavimą viešai smurtauti ar niokoti turtą, tokio sambūrio provokavimą, smurtavimą riaušių metu, turto niokojimą riaušių metu ir kitokį šiurkštų viešosios tvarkos pažeidimą. Veika baigiama nuo atlikimo momento. Subjektas – pakaltinamas, sulaukęs 16 metų fizinis asmuo. Subjektyvieji požymiai pasireiškia tyčia. Tai reiškia, kad kaltininkas turi suvokti viešajai tvarkai kylančią grėsmę, numatyti galimus padarinius ir jų siekti arba sąmoningai leisti jiems kilti. Teismų praktika (pvz., 2009 m. ir 2021 m. riaušių bylos) pabrėžia, kad būtina įvertinti dalyvio sąmoningą įsitraukimą, o ne vien buvimą įvykio vietoje. Tai leidžia atskirti aktyvų riaušių dalyvį nuo asmens, atsitiktinai patekusį į neramumų zoną. Taigi sudėties analizė rodo, kad atsakomybės ribos priklauso nuo veikos pobūdžio, pavojingumo ir kaltės intensyvumo.

3. Riaušių atribojimas nuo kitų nusikalstamų veikų grindžiamas esminiu kriterijumi, kuris yra kolektyvinis, koordinuotas ir pavojingas elgesys. Riaušės apima ir pavienes veikas, tokias kaip turto sunaikinimą (BK 187 str.), nesunkų ar nežymų sveikatos sutrikdymą (BK 138

str.), fizinio skausmo sukėlimą (BK 140 str.), jeigu tai yra kolektyvinio smurtinio veikimo dalis. Tačiau riaušės neapima sunkaus sveikatos sutrikdymo ar nužudymo. Šios veikos kvalifikuojamos savarankiškai su riaušėmis, kaip išplaukia iš visumos ir dalies konkurencijos taisyklės. Riaušės taip pat būtina atriboti nuo viešosios tvarkos pažeidimo (BK 284 str.), kuris paprastai pasireiškia individualiu ar mažos grupės elgesiu, neturinčiu masiškumo ir koordinuotumo. Analogiškai riaušės skiriasi ir nuo pasipriešinimo pareigūnui (BK 286 str.), kuris dažniausiai yra individualus veiksmas, tačiau kai pasipriešinimas vyksta masiškai ir yra kolektyvinio smurto dalis, veika kvalifikuojama pagal BK 283 str. Ši atribojimo sistema leidžia aiškiai nustatyti, kad riaušės yra savarankiška, aukštesnį pavojingumą turinti viešosios tvarkos pažeidimo forma, kurios esmė yra ne vien pavieniai smurtiniai veiksmai, o jų kolektyvinis pobūdis, mastas ir poveikis viešajai tvarkai.

Pasiūlymai

Atsižvelgiant į šio magistrinio darbo metu identifikuotas riaušių teisinio reguliavimo problemas, teismų praktikos spragas ir užsienio valstybių patirtį, tikslinga siūlyti kelias tarpusavyje susijusias baudžiamosios teisės ir praktinio taikymo tobulinimo kryptis. Pirma, būtina tikslinti BK 283 straipsnio formuluotes, aiškiau apibrėžiant riaušių masiškumo, kolektyvinio veikimo ir šiurkštaus viešosios tvarkos pažeidimo kriterijus, nes šie požymiai šiuo metu yra vertinamieji ir praktikoje sukelia nevienodą taikymą. Siekiant išvengti normos perteklinio kriminalizavimo, rekomenduotina įstatyme numatyti ir aiškesnius riaušių atribojimo nuo BK 284 ir BK 286 straipsnių kriterijus, kaip tai daroma Jungtinės Karalystės ar JAV viešosios tvarkos teisėje, kur normų taikymas griežtai priklauso nuo koordinuoto veikimo intensyvumo ir viešojo pavojaus masto, bei aiškiai nustatytų dalyvių skaičiaus. Antra, tikslinga plačiau moksliskai nagrinėti Lietuvos teismų praktiką, išsamiau atskleidžiant kolektyvinės tyčios, netiesioginio dalyvavimo ir informacinio kurstymo turinį, atsižvelgiant į 2021 m. rugpjūčio 10 d. riaušių bylos patirtį bei užsienio precedentes, kuriuose virtualus kurstymas pripažįstamas riaušių organizavimo forma (pvz., 2011 m. Londono riaušės). Trečia, rekomenduotina parengti oficialias metodines gaires dėl riaušių kvalifikavimo, įtvirtinant aiškesnę visumos ir dalies konkurencijos taikymą, siekiant užtikrinti, kad pavienės smurtinės veikos nebūtų nepagrįstai išskiriamos ar absorbuojamos priešingai teisinio tikrumo principui. Galiausiai, rekomenduotina įtvirtinti išsamesnę prevencinę požiūrį į riaušių objektą, sukuriant instrumentus, leidžiančius anksti identifikuoti kolektyvinio smurto rizikas bei koordinuotai reaguoti, remiantis kitų valstybių patirtimi, kurioje viešosios tvarkos apsauga suvokiama ne tik kaip represinis, bet ir kaip sisteminis, rizikų valdymu grindžiamas procesas (pvz., 1992 m. Los Andželo ir 2005 m. Paryžiaus riaušių kontekste taikytos priemonės). Šie veiksmai padėtų sustiprinti teisinį aiškumą, užtikrinti nuoseklų baudžiamosios teisės taikymą bei suderinti valstybės pareigą saugoti viešąją tvarką su demokratinių laisvių apsauga.

Šaltinių sąrašas

Nacionaliniai teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. Valstybės žinios, 1992, 33–1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968. Valstybės žinios, 2000, 89–2741.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. 2002 m. balandžio 9 d. Kodeksas įsigalioja 2003 m. gegužės 1 d. Nr. 1021010ISTA00IX-785. Valstybės žinios, 2002, nr. 37-1341.
4. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas. 2015-06-25. kodeksas įsigalioja 2017-01-01. Kodekso įsigaliojimas pakeistas 2016-03-25 įstatymu Nr. XII-2275. Teisės aktų registras, nr. 2015-11216.
5. Lietuvos Respublikos susirinkimų įstatymas. 1993-12-02. Įsigalioja 1993-12-15. Nr. 0931010ISTA000I-317. Teisės aktų registras, Nr. I-3170.
6. Lietuvos Respublikos Viešojo saugumo tarnybos įstatymas. 2006-09-19. Įsigalioja 2006-09-26. Nr. 1061010ISTA000X-813. Teisės aktų registras, Nr. X-813.
- 7.. „Milicijos įstatymas“, Laikinosios Vyriausybės žinios, nr. 32, 1920 m. gegužės mėn. 20 d., p. 1.
8. Dėl Lietuvos tarybų socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo, įstatymas. 1961-06-26.

Kiti teisės aktai:

9. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. 1950-11-04. Įsigalioja 1995-06-20. Valstybės žinios, 1995-05-16, Nr. 40-987.
10. Public Order Act 1986. Part I. Section 1. [interaktyvus]. [žiūrėta 2025 m. gegužės 16 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/64>.
11. United States Anti-Riot Act, 18 U.S.C. § 2101. [interaktyvus]. [žiūrėta 2025 m. balandžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/part-I/chapter-102>.
12. Code pénal (France). [interaktyvus]. [žiūrėta 2025 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.legifrance.gouv.fr/>.
13. Свод законов Российской империи, т. XV, „Уложение о наказаниях уголовных и исправительных“.

Teismų praktika:

14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-552/2012.
15. Kauno apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-53-120-2006, 2006 m. sausio 31 d.
16. Vilniaus miesto apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-716-486/2023, 2025 m. rugsėjo 22 d.
17. Case of Kudrevičius ir Kiti v. Lithuania, Application no. 37553/05, judgment of 15 October 2015, Strasbourg.
18. Case of Oya Ataman v. Turkey, Application no. 74552/01, judgment of 5 December 2006, Strasbourg.
19. Brandenburg v. Ohio, 395 U.S. 444 (1969).
20. Certiorari to the United States Court of Appeals for the Ninth Circuit, No. 94-1664. Argued February 20, 1996 – Decided June 13, 1996.

Specialioji literatūra:

21. MIZARAS, Vytautas (2003). *Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai*. Vilnius: Justitia.
22. PIESLIAKAS, Vytautas (2006). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga: Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai*. Vilnius: Justitia.
23. ŠVEDAS, Gintaras; BIELIŪNAS, Egidijus, ABRAMAVIČIUS, Armanas (2010). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. II dalis. 3 tomas*. Vilnius: VĮ Registrų centras.
24. FEDOSIUKAS, Olegas; GRUODYTĖ, Edita; GUTAUSKAS, Aurelijus ir VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS (2022). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Antroji knyga*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
25. ŠVEDAS, Gintaras; PRAPIESTIS, Jonas; VOSYLIŪTĖ, Andželika ir PRAPIESTIS, Darius (2022). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso specialiosios dalies sistemiškumo iššūkiai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
26. AŽUBALYTĖ, Rima; JURKA, Raimundas; ŠALČIUS, Marijus ir ZAJANČAUSKIENĖ, Jolanta (2014). *Baudžiamojo proceso teisė: metodinė priemonė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
27. MACHOVENKO, Jevgenij (2024). *Teisės istorija: vadovėlis. 2 leidimas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
28. LASTAUSKIENĖ, Giedrė; LATVELĖ, Rūta; MACHOVENKO, Jevgenij ir kt. (2024). *Teisės teorija: vadovėlis. 2 leidimas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

29. VERŠEKYS, Paulius (2013). *Vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai: daktaro disertacija*. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas.
30. VAIČAITIS, A. (2013). *Lietuvos Statutai kaip Lietuvos konstitucionalizmo šaltinis*. Vilniaus Universitetas, Teisės fakultetas, ISSN 1392–1274. TEISĖ 2013 89.
31. JABLONSKIS, K (1931). *Baudžiamasis Statutas su papildymais. II leidimas*. Kaunas: Literatūros knygyno leidinys.
32. MAKSIMAITIS, Mindaugas (2012). *Istorinės LDK teisės aidas moderniojoje Lietuvos teisėje*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
33. COURTOIS, S.; WERTH, N.; PANNE, J. L.; PACZKOWSKI A.; BARTOSEK, K. ir MARGOLIN, J. L. (1997). *Juodoji komunizmo knyga*. Vilnius: Alma littera.
34. PAKŠTAITIS, Laurynas (2021). *Pavienių nusikalstamų veikų ir nusikalstamų veikų daugėto teisinio vertinimo ir kvalifikavimo probleminiai klausimai teisėsaugos veikloje*. Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo akademija, DOI: 10.13165/PSPO-21-28-13.
35. GELUMBAUSKIENĖ, Regina; ŠAPOKA, Gintaras (2012). *Lietuvos Teisės istorijos chrestomatija*. Justitia.
36. ŠIMKAITYTĖ – KUDARAUSKĖ, Rūta (2011). *Viešosios vietos sąvokos samprata ir problematika*. Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedra, ISSN 2029-1701.
37. TAMULEVIČIUS, Jonas (2023). *Riaušių kvalifikavimas baudžiamojoje teisėje*. Mykolo Romerio universitetas viešojo saugumo akademija teisės ir teisėsaugos institutas, Kaunas.
38. BULOTA, Rytis (2003). *1972 metų įvykiai Kaune šaltojo karo kontekste ir jų įtaka lietuviškai kultūrai*. Kauno istorijos metraštis, 4, p. 111-117.
39. DR. LAKHANI, S.; WHITE, J.; WALLNER, C. (2022). *The gamification of (violent) extremism: An exploration of emerging trends, future threat scenarios and potential p/cve solutions*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
40. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), (15 July 2020). OSCE/ODIHR. *Guidelines on Freedom of Peaceful Assembly (3rd edition)*. Strasbourg/Warsaw.
41. BOURGEOIS, Justine (2020). *La fraude et la contrebande de tabac au XVIIIe siècle en France: les rebellions de la contrebande de tabac en France et en Bretagne (1661–1789)* [interaktyvus]. HAL Id: dumas-03124865, [žiūrėta 2025 m. birželio 16 d.]. Prieiga per internetą: <https://dumas.ccsd.cnrs.fr/dumas-03124865>.
42. CHARTIER, Pierre (2020). *La délégitimation de la violence contestataire: une étude des émeutes de 2005, de la Manif pour tous et de la Loi Travail*. [interaktyvus]. HAL Id: dumas-

03009483, [žiūrėta 2025 m. birželio 16 d.]. Prieiga per internetą: <https://dumas.ccsd.cnrs.fr/dumas-03009483>.

43. PERRET, Fiona (2023). *Subversive women: press renditions of feminist violence in 20th century USA*. [interaktyvus]. HAL Id: dumas-04248250 [žiūrėta 2025 m. birželio 16 d.]. Prieiga per internetą: <https://dumas.ccsd.cnrs.fr/dumas-04248250>.

44. WICKE, Syriac (2023). *La Terreur blanche de 1815 à Montpellier : violences et transition de pouvoir*. HAL Id: dumas-04443574 , version 1 [žiūrėta 2025 m. birželio 16 d.]. Prieiga per internetą: <https://dumas.ccsd.cnrs.fr/dumas-04443574v1>.

45. VERNY, Edouard (2010). *Regard du pénaliste : Délinquances collectives dans l'espace public*. *Revue juridique de l'Ouest*, n° spécial 2010-3, p. 27–33 [žiūrėta 2025 m. gegužės 20 d.]. Prieiga per internetą: https://www.persee.fr/doc/juro_0990-1027_2010_hos_23_3_4181.

Internetiniai šaltiniai:

46. *Pirmasis Lietuvos Statutas – LDK bajorų Konstitucija*. <https://www.ldkistorija.lt/pirmasis-lietuvos-statutas-ldk-bajoru-konstitucija/> [interaktyvus]. [žiūrėta 2025 m. kovo 1 d.].

Santrauka

Šiame darbe nagrinėjama baudžiamosios atsakomybės už riaušes samprata ir taikymas Lietuvos bei užsienio šalių teisės sistemose, siekiant nustatyti šios veikos sudėtį ir atribojimo nuo kitų nusikalstamų veikų kriterijus. Tyrime išsamiai analizuojama riaušių, kaip kolektyvinio smurtinio elgesio teisinė raida nuo istorinės Lietuvos teisės iki šiuolaikinės teismų praktikos, išryškinant pokyčius tarp perdėtos kontrolės ir pilietinių laisvių užtikrinimo. Darbe aptariami pagrindiniai nusikalstamos veikos požymiai, tokie kaip objektas, dalykas, objektyvieji ir subjektyvieji elementai bei jų reikšmė kvalifikavimui ir įrodinėjimui. Papildomai, atliekama lyginamoji analizė tarp Lietuvos, Prancūzijos, Jungtinės Karalystės ir Jungtinių Amerikos Valstijų teisinės praktikos, išryškinant skirtingus požiūrius į smurto laipsnio, kolektyviškumo ir informacinio kurstymo vertinimą. Darbo analizės rezultatai rodo, kad Lietuvos teisėje riaušių atribojimas remiasi kolektyvinio elgesio pagrindu ir pavojingumu viešajai tvarkai, tačiau vis dažniau vertinamas ir skaitmeninis dalyvavimas, kas kelia kriminalizavimo ribų plėtros riziką. Darbo naujumas pasireiškia tuo, kad pirmą kartą akademinio lygmeniu analizuojamos 2021 m. rugpjūčio 10 d. prie Seimo vykusių riaušių bylos aplinkybės ir šios bylos reikšmė šiuolaikinės baudžiamosios teisės formavimuisi. Pabrėžiama proporcingumo ir konstitucinių teisių apsaugos svarba taikant baudžiamąsias priemones.

Tyrimo išvados patvirtina, kad efektyvus riaušių teisinis vertinimas reikalauja pusiausvyros tarp viešosios tvarkos apsaugos ir pilietinių laisvių užtikrinimo, o aiškus požymių atribojimas ir aukšti įrodinėjimo standartai yra būtini siekiant išvengti perteklinio kriminalizavimo bei užtikrinti teisingumo sistemos nešališkumą.

Summary

This thesis examines the concept and application of criminal liability for riots in the legal systems of Lithuania and selected foreign jurisdictions, aiming to determine the elements of the offence and the criteria for distinguishing it from other crimes. The study provides an in-depth analysis of the legal evolution of riots as a form of collective violent behavior, from historical Lithuanian law to modern case law - highlighting shifts between over - control and the protection of civil liberties. It discusses the core elements of the offence: object, protected interest (victim), objective and subjective elements and their significance for legal qualification and proof. In addition, it conducts a comparative analysis of Lithuanian, French, UK, and U.S. practice, underscoring differing approaches to assessing the degree of violence, collectivity,

and informational incitement. The findings show that, in Lithuanian law, the demarcation of riots is grounded in the collective nature of conduct and the danger posed to public order, while digital participation is increasingly evaluated, raising the risk of expanding the boundaries of criminalization.

The originality of the work lies in the first academic-level analysis of the circumstances of the August 10, 2021, riots near the Seimas and the case's significance for the development of contemporary criminal law. The study emphasizes the importance of proportionality and constitutional rights protection when applying criminal measures.

The conclusions confirm that an effective legal assessment of riots requires a balance between safeguarding public order and ensuring civil liberties, and that clear differentiation of the offence elements together with high evidentiary standards is essential to avoid over-criminalization and to maintain the impartiality of the justice system.